

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE DİNDE REFORM TARTIŞMALARI:
NESİL DERGİSİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:

Muhammed Nurullah ALAGÖZ

Danışman:

Yard. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İNAL

Samsun, 2016

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE DİNDE REFORM TARTIŞMALARI:
NESİL DERGİSİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:

Muhammed Nurullah ALAGÖZ

Danışman:

Yard. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İNAL

Samsun, 2016

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım “Yüksek Lisans Tezi”nin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

/ / 2016

Muhammed Nurullah ALAGÖZ

TEZ KABUL VE ONAYI

Muhammed Nurullah ALAGÖZ tarafından hazırlanan Türkiye’de Dinde Reform Tartışmaları: Nesil Dergisi Örneği başlıklı bu çalışma, __/__/__ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__/__/__

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türkiye’de Dinde Reform Tartışmaları: Nesil Dergisi Örneği
Muhammed Nurullah ALAGÖZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans, Haziran/2016
Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İNAL

Batılılaşma cereyanı karşısında, İslam Dünyasında olduğu gibi ülkemizde de, tecdit ve ıslah hareketleri ortaya çıkmıştır.

Bunlardan birisi de, hem geleneksel eğitim almış hem de ilahiyat fakültelerini bitirmiş akademisyen tarafından çıkarılan Nesil Dergisi etrafında oluşan gruptur. İbn Teymiyye, İbn Kayyim gibi modern öncesi dönemde ve Afgani-Abduh gibi modern dönemde yaşamış şahsiyetlerden de etkilenen bu grubun bidat, içtihat, taklit ve telif gibi konulardaki fikirleri sadece akademik çevrede tartışılmakla kalmamış, toplumsal kesimde de yankı bulmuş ve tartışmalar yol açmıştır.

Hayrettin Karaman, Bekir Topaloğlu, Saim Yeprem, Tayyar Altıkulaç ve diğerlerinden teşekkür eden grubun fikirleri Süleymanlılar ve Işıkçılar diye bilinen grupların kendi yayın organlarında ciddi eleştirilere tabi tutulmuş ve ayrıca Ahmed Davutoğlu, Necip Fazıl Kısakürek ve Sadrettin Yüksel gibi ilim ve fikir adamlarınca da kendilerine ağır tenkitler yöneltilmiştir.

Nesil Çevresinin de muarızlarının da modern dünyada karşılaşılan problemler karşısında, asrın başında İslam Coğrafyasının değişik yerlerinde öne sürülen argüman ve önerilerden farklı şeyler ortaya koyamadıkları, oralarda gündeme getirilen konuları ve karşıt argümanları tekrar ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tecdit, İslah, Nesil Dergisi, İchtihat, Hayrettin Karaman

ABSTRACT

The Discussion Of Religious Reform In Turkey: The Case Of Nesil Dergisi
Muhammed Nurullah Alagöz
Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Science
Department of Basic Islamic Sciences, The Field of History of Islamic Sects
MA Thesis, June 2006
Supervisor: Assit. Prof. İbrahim Hakkı İnal

In modern Turkey, like in the Islamic World, emerged various reform movements against Westernization.

The Circle of Nesil Dergisi is one of these group, which is founded by the leading Islamic scholars graduated both from madrasa and theology faculty. Influenced by the ideas of Ibn Taymiyya and Ibn Qayyim on the one hand, al-Afghani and Abduh on the other, defended the ideas of the necessity of ictihad and talfiq and criticized taqlid and superstitions. These ideas caused hot debates not only in academic circles but also in the society. Severe criticism were levied towards the members of the circle.

The ideas of Hayrettin Karaman, Bekir Topaloglu, Saim Yeprem, Tayyar Altıkulac and others were vehemently criticised by the major Sunni groups, especially by the Suleymancilar and Isikcilar, in their periodicals and newspapers. Besides, Ahmed Davutoğlu, Necip Fazıl Kısakürek and Sadrettin Yüksel are some of the fierce opponents of the The circle of Nesil.

Key Words: Reform, Tajdid, Islah, Nesil, Legal Interpretation, Hayreddin Karaman

ÖNSÖZ

Türkiye’de Dinde Reform Tartışmaları: Nesil Dergisi Örneği isimli çalışmamızda, 1970 ler Türkiyesinde klasik ve modern tarzda İslami eğitim almış bir kesim tarafından çıkarılan Nesil dergisi bağlamında ortaya çıkan fikirler ve tartışmalar incelenmeye ve aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde dinde reform anlayışının tarihsel arkaplanı ve bu bağlamda öne çıkan bazı isimlerin fikirleri aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Nesil dergisi ve yazarları hakkında bilgiler verilmiş ve Nesil dergisi bağlamında öne çıkan fikir ve anlayışlar, yazarların makalelerinden iktibaslarla aktarılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Nesil dergisi bağlamında öne çıkan fikirlere gerek dini gruplar tarafından ve gerekse birsel olarak yapılan eleştiriler işlenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır

Çalışmamızın tasarımı ve hazırlık aşamasından itibaren fikirleriyle ve eleştirileriyle katkı sağlayan tüm arkadaşlarıma, bu güne kadar emeğini ve dualarını benden esirgemeyen muhterem babam Muhammed Sıddık ALAGÖZ ve Sevgili annem Sümeyra ALAGÖZ’e, eğitim yaşamım boyunca topluma ve ümmete faydalı bir birey olmam için üzerimde emeği olan bütün hocalarıma, çalışmamızın hazırlık safhasından itibaren aydınlatıcı fikirlerler veren, çalışmamız için olmazsa olmaz denebilecek, aynı zamanda temin edilmeside bir o kadar güç olan eserlere ulaşmamız noktasında desteklerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim HAKSEVER ve Yrd.Doç.Dr. Harun ŞAHİN hocalarıma, çalışmamıza teknik noktada oldukça önemli katkılar sağlayan arkadaşlarıma Arş. Gör. Enes ER ve Arş. Gör. Ahmet Selim HARPUTLU’ya, çalışmamızın bütün safahatında emeği olan ilim talebesi, değerli hayat arkadaşım Ferihan ALAGÖZ’e ve tezdefikrin orijinal olması kadar üslubun da çok önemli olduğuna sürekli vurgu yapan, şahsımıza akademik üslupla çalışma konusunda yol gösteren, tezimizi bu açıdan baştan sona mükerrer şekilde okuyan ve yerinde değerlendirmeleri ve uyarıları ile etkin bir çalışma temposunda kalmamızı sağlayan, değerlidanışman hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İNAL’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eserlerinden yararlandığımız bütün müelliflere, hocalarıma, kütüphanelerinden yararlandığım bütün kurum ve kuruluşlara şükranlarımı arz ederim.

Muhammed Nurullah ALAGÖZ

Haziran-2016/SAMSUN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	14
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	14
2. Tezin Konusu	23
3. Tezin Problemi	25
4. Tezin Amacı	26
5. Yöntem ve Veri Toplama Tekniği	27
6. Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması.....	28

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNDE REFORM ANLAYIŞI

1.1. Tarihsel Arka Plan ve Gelişim	29
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

NESİL DERGİSİ ÇEVRESİ

2.1. Nesil Dergisi	40
2.2. Başlıca Nesil Dergisi Yazarları	42
2.2.1. Hayreddin Karaman	42
2.2.1.1. Heyet Halinde Yazılmış Eserleri:.....	43
2.2.1.2. Telif Eserleri:	43
2.2.1.3. Çeviri Eserleri:	44
2.2.1.4. Ders Kitapları:.....	44
2.2.2. Bekir Topaloğlu	44
2.2.2.1. Yayımlanmış Eserleri:.....	45
2.2.3. Mustafa Saim Yeprem.....	46
2.2.3.1. Eserleri:	46
2.2.4. Süleyman Uludağ	47
2.2.4.1. Çeviri Eserleri:	47
2.2.4.2. Telif Eserleri:	47
2.2.5. Yaşar Nuri Öztürk	48
2.2.5.1. Eserleri:	48
2.3. Nesil Dergisi İçeriği ve 1970'ler Türkiye'sindeki Yeri	49
2.4. Nesil Dergisi Bağlamında Öne Çıkan Fikir/ Anlayışlar	55
2.4.1. İctihad.....	55
2.4.2. Mezheplerin Telfiki ve Bağlayıcılığı Problemi	62
2.4.3. Tecdid, Reform ve Islah Anlayışı	73

2.4.4.	Geleneksel Din Anlayışı, Bidat ve Hurafelere Bakış.....	81
2.4.5.	İbn-i Teymiyye, Cemaleddin Efganî, Muhammed Abduh ve Reşid Rıza'ya Bakış	87
2.4.6.	Milliyetçi Söylemler.....	92

BÖLÜM

NESİL DERGİSİ'NE TEPKİLER

3.1.	Süleymancılar Cemaati Neşriyatında Nesil Dergisi'ne Yönelik Eleştiriler	97
3.2.	Işıkçılar ve Dinde Reform Tartışmaları Bağlamında Nesil Çevresi Eleştirileri.....	107
3.3.	Ahmed Davudoğu, Sadrettin Yüksel, Ali Nar, Necip Fazıl Kısakürek ve Diğer Bireysel Eleştiriler.....	113
3.3.1.	Ahmed Davudoğlu	113
3.3.2.	Sadreddin Yüksel	117
3.3.3.	Ali Nar.....	119
3.3.4.	Necip Fazıl Kısakürek.....	122

SONUÇ.....	126
-------------------	------------

KAYNAKÇA	129
-----------------------	------------

EKLER.....	145
-------------------	------------

1.Ek:Nesil Dergisi Mart 1980 Sayısı	145
2.Ek:Diyaret Dergisi Ocak 1975	146
3.Ek:Milli Fikir Dergisi'nin Bazı Sayıları	146
4.Ek:Hayreddin Karaman'ın İslam Hukukunda İctihad İsimli Kitabı	147
5.Ek:Hayreddin Karaman'ın İslam Hukuk Tarihi İsimli Kitabı	149
6.Ek:Hayreddin Karaman Tarafından Sadeleştirilen, Mezahibin Telfiki ve İslamın Bir Noktaya Cem'i İsimli Reşid Rıza'ya Ait Eser	150
7.Ek:Hüseyin Hilmi Işık'a Ait Yüz Karası ve Din Adamının Din Düşmanlığı İsimli Eserler	151
8.Ek:Sadreddin Yüksel'e Ait Makaleler İsimli Eser.....	152
9.Ek:Ahmed Davudoğu'na Ait Din Tahripçileri İsimli Eser	152
10.Ek:Necip Fazıl Kısakürek'in Doğru Yolun Sapık Kolları İsimli Eseri.....	153
11.Ek:Ali Nar'ın Dinde Yenilikçiler ve Buluşma noktaları İsimli Eseri.....	154
12.Ek:Ufuk Gazetesi'nin 6 Aralık 1978 Tarihli Nüshası.....	155
13.Ek:Ufuk Gazetesi'nin 3 Ağustos 1979 Tarihli Bir Haberi.....	156
14.Ek:Sabah Gazetesi'ne Ait Bir Reklam.....	157
15. Ek:Nesil Dergisi 3 Aralık 1976 Tarihli Sayısından	158
16.Ek:Bugün Gazetesine Ait Bir Nüsha.....	159
17.Ek:Mehmet Ali Demirbaş'a Ait Başlangıçtan Bugüne Mezhepsizler İsimli Kitap.....	160
18.Ek: 15 Mayıs 1951 Tarihli Büyük Doğu Mecmuası	161
ÖZGEÇMİŞ.....	162

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Agmd	: Adı geçen Ansiklopedi Maddesi
bkz.	: Bakınız
by.	: Basım yeri yok
b.	: İbn, bin
c.	:Cilt
çev.	: Çeviren
drl	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı.
ed.	:Editör
Hz.	: Hazreti
hzl.	:Yayına hazırlayan
H.	:Hicrî
İİK.V.	: İstanbul İlim ve Kültür Vakfı
KBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları.
M.	: Milâdî
nşr	: Neşr eden
OMÜ.	:Ondokuz Mayıs Üniversitesi
OMÜİFD.	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	: Sayı
s.	: Sayfa Numarası
ss.	: Sayfadan sayfaya
sy.	: Sayfa numarası yok.
T.	:Tarih
t.y.	:Tarih bilgisi yok.
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: ve diğerleri.
vr.	: varak

yay. :Yayın, yayınları, yayınevi.
yy. : Basım/yayın bilgisi yok.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Türkiye’de dinde reform tartışmaları ile ilgili bir şeyler söylemek, bir şeyler ortaya koymak için klasik İslami geleneği ve modernizmi tarihsel altyapısıyla beraber incelemekte fayda olduğunu düşünmekteyiz. İslamdünyasında Türkiye’de dini inancın şekillenmesinde oldukça önemli bir yeri olan dini akımlar ve modernizmin etkisi beraberinde literatüre, aslında tanzimattan¹ bu yana İslam düşünce dünyasının çokta yabancı olmadığı bir tartışma kazandırmıştır ki o da çalışmamızın ilk safhasını oluşturacak olan *Dinde Reform Tartışmaları*dır.

Modern dini akımlar ve dinde ıslah²/tecdid³/reform⁴ konuları son derece önemli ve inanç dünyamızı yakından ilgilendiren konular olmakla birlikte

¹ Sultan Abdülmecid’in yayımladığı mülkî ıslahat programı ve bunun uygulandığı dönem. Sözlükte “düzenlemek, sıraya koymak, ıslah etmek” anlamındaki tanzim kelimesinin çoğulu olan tanzimât literatürde “mülkî idareyi ıslah ve yeniden organize etme” manasında kullanılır, ayrıca bu düzenlemelerin yapıldığı dönemi nitelendirir. Son araştırmalar genellikle, 3 Kasım 1839’da ilân edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile (Tanzimat Fermanı) başlatılan dönemin ilk icraatlarının 1830 yılına kadar geri götürülebileceğini ortaya koymuştur. Ne zaman sona erdiği ise tartışmalı olup bunun için Sadrazam Âli Paşa’nın öldüğü 1871, Midhat Paşa’nın sürgüne gönderildiği 1877, Meclis-i Meb’ûsân’ın kapatıldığı 1878 veya Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’nin kurulduğu 1881 gibi tarihler verilir; ancak 1878’de meclisin kapatılmasıyla dönemin sona erdiği yönünde genel bir fikir oluşmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ali Akyıldız, “Tanzimat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, ss.1,10.

² İslâmî değerleri, inanç ve yaşama biçimini yeniden ihya etmeyi amaçlayan düşünce ve faaliyetleri ifade etmek üzere kullanılan bir terim. Sözlükte “iyi ve yararlı olma” anlamındaki salâh kökünden masdar olan ıslâh genel olarak “düzeltmek, daha iyi hale getirmek” mânasında kullanılır ve bir ölçüde Batı dillerindeki reform kelimesine tekabül eder. Çağdaş İslâmî literatürde ise daha ziyade Muhammed Abduh ve M. Reşîd Rızâ’nın öncülüğünü yaptığı dinî düşünce akımında sistematik anlamını kazanmış temel terimlerden biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ali Merad, “Islah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XIX, 1999, ss.143,156, Hamit Algar, “Islah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XIX, 1999, ss.156,160.

³ İslâm düşüncesinde yapısal bir unsur olarak dinle hayat arasındaki irtibatı canlandırmayı ifade eden terim. Sözlükte “yenilemek, yeni bir yol açmak” anlamındaki tecdîd, bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini

çalışmamızın kapsamı ve sınırlılıkları dolayısıyla bu konuların tamamına şâmil bir çerçeve çizmemiz pek mümkün değildir. Tezimizin girişinde konuyu ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştık. İslam dünyasındaki başlıca modernizm tartışmaları, mevcut dini akımlar ile ilgili bilgi için; Salim Ögüt, *Modern Düşüncenin İslam Anlayışı: Dini Özünden Koparmadan Okumak*,⁵ Salim Ögüt, *Modern Düşüncenin Kur'an Anlayışı: Bir Zihniyet Eleştirisi*,⁶ Salim Ögüt, *Modern Bir din Projesinin Tenkidi- Allah ile Aldatmak*,⁷ Ahmet Yücel, *Oryantalistlerin Gözüyle İslam, Yaklaşımlar-Örnek Metinler*,⁸ Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme 1839-1939*,⁹ Ebubekir Sifil, *İslam ve Modern Çağ 1,2,3*,¹⁰ Ebubekir Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi 1,2*,¹¹ Murat Türker, *Moderne Nasihat*,¹² Erhan Atiker, *Modernizm ve Kitle Toplumu*,¹³ Ali Bulaç, *Din ve Modernizm*,¹⁴ Lord Northbourne, *Modern Dünyada Din*,¹⁵ Ali Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*,¹⁶ Abdullah Özçelik, “(Post) Modern Dünyada Müslüman Olmak”, *Hüküm Dergisi*,¹⁷ Necdet Subaşı, *Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme*,¹⁸ Abdurrahman Arslan, *Modern Dünyada Müslümanlar*,¹⁹ Abdurrahman Arslan, *Yeni Bir Anlam Arayışı: Yorumlanmış Bir*

ifade eder. Tecdidi gerçekleştiren kimseye müceddid denir. İhyâ kelimesi benzer anlamda kullanılmakla birlikte tecdid kadar yaygınlık kazanmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Tahsin Görgün, “Tecdid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2001, ss.234,239.

⁴ Bkz: Hakan Olgun, “Reform”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIV, 2007, ss.530,533.

⁵ Bkz. Salim Ögüt, *Modern Düşüncenin İslam Anlayışı: Dini Özünden Koparmadan Okumak*, İstanbul, 2008.

⁶ Bkz. Salim Ögüt, *Modern Düşüncenin Kur'an Anlayışı: Bir Zihniyet Eleştirisi*, İstanbul, 2008.

⁷ Bkz. Salim Ögüt, *Modern Bir din Projesinin Tenkidi- Allah ile Aldatmak*, İstanbul, 2009.

⁸ Bkz. Ahmet Yücel, *Oryantalistlerin Gözüyle İslam, Yaklaşımlar-Örnek Metinler*, İstanbul, 2003.

⁹ Bkz. Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme 1839-1939*, Ankara, 2012.

¹⁰ Bkz. Ebubekir Sifil, *İslam ve Modern Çağ 1,2,3*, İstanbul, 2014.

¹¹ Bkz. Ebubekir Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi 1,2*, İstanbul, 2013.

¹² Bkz. Murat Türker, *Moderne Nasihat*, İstanbul, 2011.

¹³ Bkz. Erhan Atiker, *Modernizm ve Kitle Toplumu*, Ankara, 1998.

¹⁴ Bkz. Ali Bulaç, *Din ve Modernizm*, İstanbul, 1995.

¹⁵ Bkz. Salim Ögüt, *Modern Bir din Projesinin Tenkidi- Allah ile Aldatmak*, İstanbul, 1995.

¹⁶ Bkz. Ali Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, İstanbul, 2001.

¹⁷ Bkz. Abdullah Özçelik, “(Post) Modern Dünyada Müslüman Olmak”, *Hüküm Dergisi*, 2015, sayı: 29.

¹⁸ Bkz. Necdet Subaşı, *Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme*, Ankara, 2003.

¹⁹ Bkz. Abdurrahman Arslan, *Modern Dünyada Müslümanlar*, İstanbul, 2015.

*Dünyada Müslümanca Düşünmenin İmkânı 1-2*²⁰, İhsan Şenocak, *İslam ve Modernizm*²¹, W. Montgomery Watt, *İslami Hareketler ve Modernlik*.²², Hasan Onat, *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*,²³, Hasan Onat, “Din Anlayışımızın Kaynakları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Yurdu*²⁴, Alev Başer Erkilet, *Ortaoğuda Modernleşme ve İslami Hareketler*²⁵ Sönmez Kutlu, “İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri”, *İslâmiyât Dergisi*²⁶ adlı eserlere müracaat edebilirler.

Meseleyi tarihsel seyri bağlamında ele alacak olursak, Osmanlı devrinde meselenin zuhuruna değinmemiz kaçınılmaz olacaktır. Osmanlı Devleti toprak kaybetmeye, İslam Ülkeleri Batılı sömürge devletlerinin eline geçmeye başladığında Müslümanlar, İslam alimleri ve aydınlar bir şeylerin yanlış gittiğini, bir yerlerde hata yapılmış olduğunu dillendirmeye başladılar. Bu durum akabinde doğal olarak suçlu aramay getirdi. Suç İslam’da olmadığına göre Müslümanlarda ve doğal olarak bu “çöküşü” hazırlayanlarda olmalıydı. Böyle bir bakış açısı tahmin edilebileceği gibi tarihi suçlamayı ve geleneksel olanla hesaplaşmayı daberaberinde getirdi.

Diğer taraftan batılılaşma, batılı değerler karşısında ve teknoloji konusunda takınılması gereken tavrın ne olması gerektiği devasa bir problem olarak karşıda duruyordu. İslam toplumlarında cari kurumsal yapılar mevcut durumun daha da kötüye gitmesini engellemede yetersiz kalıyordu. Şu halde, teşhis ve tedavi noktasında bir şeyler yapılması gerekiyordu. Tarihte benzer durumlarla karşılaşmış ve üstesinden gelinmişti. Şimdi de benzer şeyler yapılabilir ve içinde bulunulan durumun üstesinden gelinebilirdi. Tarihte yapılan ihya, ıslah ve tecdit idi. Zaten Hz.

²⁰ Abdurrahman Arslan, *Yeni Bir Anlam Arayışı: Yorumlanmış Bir Dünyada Müslümanca Düşünmenin İmkânı 1-2*, İstanbul, 2013.

²¹ Bkz. İhsan Şenocak, *İslam ve Modernizm*, <http://www.ihsansenocak.com/islam-ve-modernizm/>

²² Bkz. W. Montgomery Watt, *İslami Hareketler ve Modernlik*, Turan Koç (çev.), İstanbul, 1997.

²³ Bkz. Hasan Onat, *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara, 2003.

²⁴ Bkz. Hasan Onat, “Din Anlayışımızın Kaynakları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Yurdu*, sy.75, Kasım 1993.

²⁵ Bkz. Alev Başer Erkilet, *Ortaoğuda Modernleşme ve İslami Hareketler*, İstanbul, 1999.

²⁶ Bkz. Sönmez Kutlu, “İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri”, *İslâmiyât Dergisi*, c.IV, sy.4, 2001, ss. 15-36.

Peygamber bir hadislerinde her asrın başında bir müceddidin²⁷ geleceğinden bahsetmiş²⁸ ve bu yüzden İmam-ı Rabbani²⁹ müceddid-i elf-i sâni olarak isimlendirilmişti.

Bu sebeplerdir ki Batılı terminoloji kullanılarak söylendiğinde reform kelimesi, “deforme olan bir şey yok ki reforme edilsin” anlayışıyla reddedilmekte fakat yeniden toparlanmayı öze dönüşü hatırlatan ve geleneğin de yabancı olması sebebiyle ıslah, tecdit ve ihya gibi kavramlar tercih edilmekteydi. Öze dönüş, kaynaklara dönüş zaten bütün dinlerdeki benzer hareketlerin temel argümanı idi. Bu nedenle dillendirilen temel argüman, çöküşün öz kaynaklardan uzaklaşma neticesi ortaya çıktığı, öyle olduğu için de yeniden toparlanmanın kaynaklara, yani naslara dönmekle mümkün olacağı şeklindeydi. Bu az önce bahsettiğimiz gelenek içinde ortaya çıkmış bulunan kurumsal ve kavramsal birçok şeyin eleştirisini, reddini ya da tenkidini beraberinde getiriyordu. Bundan nasibini alanlar sadece tarikat yapılanmaları gibi kurumlar değildi. Mezhepler de ağır eleştiriye tabi tutuluyordu.

İslam dünyasında on dokuzuncu yüzyılın sonu yirminci yüzyılın ilk döneminde ortaya çıkan ıslah hareketleri –derece farkları olmakla beraber- bu temel etrafında şekillenmişlerdir. Mısırda Afgani³⁰, Abduh³¹, Reşid Rıza³², Hindistan’da

²⁷ Sözlükte “yenilemek, tekrarlamak, yenileştirmek” manalarına gelen *tecdid* kelimesinden kelimesinden türemiş bir isimdir. “Tecdüdüd” ve “Tecdid” “Cidd” kökünden gelir. Birincisi yenilenmek, ikincisi de yenilemek manasında kullanılır. Ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Karagöz, “Müceddid” md., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 482, 483.

²⁸ İlgili Hadis-i Şerif: “Şüphe yok ki Allah her devirde bu ümmete dini durumunu yenileyen birisini göderecektir” Ebu Davut, Melâhim, 1, No: 4291.

²⁹ Nakşibendiyye tarikatının Müceddidiyye kolunun kurucusudur. 14 Şevval 971'de (26 Mayıs 1564) Doğu Pencap'taki Sirhind'de (Serhind) doğdu. Nakşibendiyye tarikatı mensupları arasında imam-ı Rabbani (ilahi bilgilere sahip alim) ve "müceddid-i elf-i sani" (hicri II. binyılın müceddidi) unvanlarıyla tanınır. Soyunun ikinci halifeye dayandığını iddia eden Kabil asıllı bir aileye mensuptur. Tasavvufa ve özellikle vahdet-i vücuda dair birkaç risalenin müellifi olan babası Çeşdiyye ve Kadiri şeyhi idi. Ayrıntılı bilgi için bkz: Hamit Algar, “İmam-ı Rabbani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXII, 2000, ss.194,199.

³⁰ Cemaleddin Efgani, (1838, *Esadabad - 9 Mart 1897, İstanbul*), Müslüman siyaset adamı, aktivist ve gazeteci. 19. yüzyıl İslam modernizminin en önemli sözcülerinden biridir. Avrupa egemenliğine karşı, güçlü bir İslamuygarlığının yeniden canlandırılabilmesine olan inancıyla, 19. Yüzyıldaki İslam coğrafyasını dolaşarak İslami düşüncenin gelişimini etkilemiş, birçok modern İslami harekete öncülük etmiş bir eylemcidir. Bkz:

Seyyid Ahmed Han³³, Kuzey Afrika'da Malik b.Nebi³⁴, İstanbul'da Mehmet Akif ana hatlarıyla benzer problemlere benzer yaklaşımlar sergiliyorlardı.

Abduh, geleneğe ağır eleştiriler yöneltirken, Mehmet Akif "Nazm-ı Celilin"³⁵ sadece yaprağına bakarak geçtiğimizi ifade edebilmekteydi ve bu anlamda aynı noktadan hareket ediyorlardı.

Madalyonun öbür tarafında ise batı karşısında nasıl bir tavır takınılacağı konusunda kafalar karıştı. Yaşanılan durumun ne Moğol istilası sonrası yaşanan kargaşaya ne haclı seferleri sırasında yaşanan sıkıntılara benzemediğini gören ulema ve aydınlar özü itibariyle bunun bir seyl-i huruşan³⁶ olduğunu düşünüyor ve en nihayetinde batıların teknolojisini almakta bir mahzur olmadığını ve tabii ki ahlakının alınamayacağını ilan ediyorlardı. Kaldı ki teknolojinin arkasında bir zihniyetin olup olmadığını, modernitenin hangi özel şartların ürünü olarak ortaya

https://tr.wikipedia.org/wiki/Cemaleddin_Afgani (13.12.2015), Alaeddin Yalçınkaya, *Cemaleddin Efgani*, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1995. Nikki Keddie, *Cemaleddin Efgani Siyasi Hayatı*, Alaeddin Yalçınkaya (çev), İstanbul: Bedir Yayınları, 1997.

³¹ Muhammed Abduh b. Hasen Hayrillâh et-Türkmânî el-Mısırî (1849-1905) Mısırlı İslâm düşünürü, yenilik hareketinin öncülerinden. Bkz: M.Said Özervarlı, "Muhammed Abduh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 482,487. Mehmet Zeki İşcan, *Muhammed Abduh'un Dini ve Siyasi Görüşleri*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1997. Hasib es-Samarraî, *Dini Modernizmin Üç Şövalyesi ve Türkiye'deki Takipçileri/Cemaleddin Efgani-Muhammed Abduh-Reşid Rıza*, Sezai Sözel, Ali Nar (çev), İstanbul: Bedir Yayınları, 2010, 2.Baskı.

³² Çağdaş İslâm düşüncesinin öncülerinden, ıslahatçı alim Muhammed Reşid Rızâ, 18 Ekim 1865 tarihinde bugünkü Lübnan sınırları içinde yer alan Trablusşam yakınlarındaki Kalemûn'da doğdu. Cemâleddîn-i Efgânî ve Muhammed Abduh'un sürgünde iken çıkardıkları el-Urvetü'l-vüşkâ dergisiyle karşılaşması fikir hayatında bir dönüm noktası oldu. Dergideki yazılar kendi ifadesiyle onu "elektrik gibi" çarpmış ve aydınlatmıştı (Târîhu'l-üstâz, I, 303). Efgânî ile görüşme fırsatı bulamadıysa da Abduh'la ilk Lübnan sürgününde (1882) tanıştı. Bkz: M.Said Özervarlı, "Reşit Rıza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXV, 2008, ss. 15,18.

³³ Bkz: Şaban Ali Düzgün, *Seyyid Ahmed Han ve Entellektüel Modernizmi*, İstanbul: Akçağ Yayıncılık, 1997. Mustafa Öz, "Seyyid Ahmet Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. II, 1989, ss. 73,75.

³⁴ Cezayirli fikir adamı. Ayrıntılı bilgi için bkz: Said Murad, "Malik b. Nebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXVII, 2003, ss. 513,514.

³⁵ *Ya açar bakarız Nazm-ı Celil'in yaprağına,
Ya üfler geçeriz bir ölünün toprağına
İnmemiştir hele Kuran, bunu hakkıyla bilin;
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için.*

³⁶ Gürültü seli, çokça gürültü". Bkz: Osmanlıca Türkçe Sözlük <http://osmanlicaturkce.net/41847/hurusan> (13.12.2015).

çıkıldığını tahlil etmeye, yaşanan travmaların zaruri koşullarından dolayı ayırarak vakitleri yoktu. Çünkü Akif'in deyişiyle "elemeleri bir yüreğin kârı" olamayacak kadar derindi.

Bu geçiş döneminde ortaya konulan alternatif çözüm önerileri de kalıcı olmaktan uzak olacaktı. Nuray Mert'in tabiriyle söyleyecek olursak, artık teolojiden ekonomiye, tarihten siyasete ve teknolojiye dair her şeyi mağlupların torunları bilinç altına mahkum olarak tartışılacaktı.

Ülkemiz özelinde konuşacak olursak, Cumhuriyet döneminde dinin tezahürleri, toplumsal alanda kısıtlanması, dini kurumlar ve pratikler alanında yaşanan engellemeler ve acı tecrübeler yukarıda bahsettiğimiz manzarayla birleşince çalışma konumuzu teşkil eden ve doğum tarihleri ve çocuklukları -yaklaşık olarak- ilk travmayı yaşayan nesli tanımaya, hatta onlardan ders almaya müsait bir ekibin teşkil ettiği *Nesil Dergisi* çevresinin nasıl bir miras devraldığı, hangi zihni ve duygusal kodlarla zihni yapılarının oluştuğu tahmin edilebilir. Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu başta olmak üzere çalışma konumuzu teşkil eden din, tarih ve toplum algılarını bu çalışmamızda irdelemeye çalışacağımız şahsiyetler bin dokuz yüz otuzlarda doğmuş, bahsedilen bu ortamda üstelik de ilave başka sıkıntıları da ilk gençlik yıllarında tecrübe etmek durumunda kalmışlardır. Hal böyle olunca da, problemleri teşhis ve tedavi noktasında onları ve görüşlerini, Afgani, Abduh, R. Rıza çizgisini ve benzer görüşleri, farklı İslam coğrafyalarında savunanların zihniyet dünyasından bağımsız analiz edemeyiz.

Karaman ve arkadaşları çalışmamızda detaylıca ele alacağımız üzere gelenekte bir şeylerin yanlış gittiği, geleneğin kutsanmaması gerektiği temel argümanından hareket ediyor ve yeni bakış açılarıyla yeni şeyler söylemek lazım geldiğine inanıyorlardı. Bu sloganın en müşahhas göstergesi olarak Karaman İslam Enstitüsü Öğretmenlik takdim tezinde *İctihad*³⁷ konusunu çalışmış ve bu çalışmasını neşretmişti. Büyük tartışmaları beraberinde getiren bu kitap İslami camiada tepkilerle karşılanmış ve değişik cemaatlerin, gazete ve dergilerinde eleştiriye tabi tutulmuştur. İctihad tartışmasının yansımaları Nesil Dergisinde yer aldığı şekliyle ve muhaliflerin

³⁷ Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.

yayınları taranmak suretiyle ele alınacaktır. Karaman ve arkadaşları yine eleştirilere maruz kalan başka şeylerle de uğraşmakta ve bu meyanda İbn Teymiyye³⁸, Afgani, Abduh, Şevkani³⁹, Şah Veliyulah ed-Dihlevi⁴⁰den tercüme yapılmaktadır. Işıkçılar⁴¹ ve Süleymancılar⁴² başta olmak üzere bu faaliyetlere şiddetli muhalefet gecikmemiştir. Ayrıca bu içtihat kapısının kapanmadığı ve eskiden verilen fetvaların yeniden gözden geçirilip yeni görüşler-ictihatlarortaya konulması gerektiği prensibinden hareketle verilen fetvalar, ciddi tartışmalara hatta toplumsal kargaşalara yol açmıştır ki Ahmet Davutoğlu ile Karaman ekibi arasındaki resmi nikah tartışması bu konunun en çarpıcı örneklerindedir. Diğer taraftan İbn Teymiyye'nin üç talak konusundaki görüşünün Karaman ve ekibi tarafından dillendirilip benimsenmesi de tartışmaya yol açan konulardan birisidir.

Nesil Dergisi çevresinin ana aktörler olarak Karaman, Topaloğlu, Saim Yeprem, Süleyman Uludağ, Yaşar Nuri Öztürk, Yaşar Kandemir gibi İslam Enstitüsü hocalarından teşekkül ettiği görülür. İlginç bir şekilde Ankara İlahiyat Fakültesindenbu ekipte kimse yoktur. O dönem Ankara İlahiyat Fakültesi dışında bir

³⁸ Tam ismi Takıyuddîn Ahmed ibn Teymiyye olan İbn Teymiyye 1263,'de Harran'da doğdu ve 1328 tarihinde Şam'da öldü. Selef / Selefiyye anlayışının en önemli âlimlerinden ve görüşleri çeşitli İslâm âlimlerini ve akımlarını etkilemiş olan âlim ve düşünürdür. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ferhat Koca, "İbn Teymiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XX, 1999, ss. 391,405. M.Sait Özerverli, "İbn Teymiyye, İtikadii Görüşleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XX, 1999, ss. 405,413.

³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834)

Çok yönlü İslâm âlimi, müctehid. Bkz: <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/tarih/0292.htm> (13.12.2015), Eyyüb Said Kaya, Nail okuyucu "Şevkani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIX, 2010, ss. 22, 29.

⁴⁰ Abdülkâdir b. Şâh Veliiyllâh Ahmed b. Abdirrahîm ed-Dihlevî (ö. 1230/1815)Dihlevî'ye ün kazandıran eseri, Urduca'ya çevirdiği tefsir mahiyetteki Kur'an tercümesidir. Mûzıhu'l-Kurân adını verdiği bu tercüme 1205 (1791) yılında tamamladı. Ağabeyi Şah Refiuddin'in halkın ilgisini kazanamayan edebî nitelikteki tercümesine karşılık bu tercüme Hint müslümanları arasında çok yayılmış ve benimsenmiştir. Bkz: İsmail Hakkı Ünal, "Dihlevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. IX, 1994, ss. 291, 293.

⁴¹ Bkz: Mustafa Tekin, "Işıkçılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, c.VI, 2005, ss.341,344.

⁴² Bkz: Mustafa Aydın, "Süleymancılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, c.VI, 2005, ss.308, 314.

de Erzurum'da İslami İlimler Fakültesi vardır ki onlardan da bu ekibe dahil olan kişilerden fazlaca söz etmek pek mümkün değildir.

Nesil Dergisinde de görüleceği üzere gerektiği kadar üzerinde durulmayan en azından günümüzde irdelenmeyen bir diğer husus bu ekibin siyasal bağlantılarıdır. Her ne kadar yetmişlerin başında bir yakınlık söz konusu ise de derginin çıktığı dönemde ve seksen sonrası dönemde Milli Görüş⁴³ çizgisiyle mesafeli duruş olduğu ve hatta kopukluk olduğu göz ardı edilmemelidir. Bezer bir durumu İran İslam Devrimi sırasında ve akabinde de görmek mümkündür.

Gerek Karaman gerekse diğer hocalar, modern tarzın yanındaklasik tarzda da eğitim almış İslam Enstitüsü hocaları idiler. Akademik unvanları olmayan, Milli Eğitime bağlı “enstitü öğretmeni” olarak onlardan beklenen öğretmen, müftü ve vaiz yetiştirmeleriydi. Dolayısıyla bu ekip geleneksel olana vâkıf, yeni olan ne ise onu da anlamaya çalışan bir gruptu. Bu arada gözlerden kaçan bir husus, Karaman ve Topaloğlu hariç İstanbul İslam Enstitüsü hocalarının çoğunun aynı zamanda İstanbul Üniversitesinin değişik fakültelerinden mezun olmuş olmalarıdır ki bu sadece hukuk ile sınırlı kalmamış, felsefe ve sosyoloji bölümünü bitirenler de olmuştur. Tam da bu noktada anlaşılması zor bir husus olarak dikkat çekmek gerekir ki bu birikime rağmen İstanbul İslam Enstitüsü asistanları ile başlayan bu iki diplomalı kuşak beklenildiği ölçüde Batı kültürüne eleştirel yaklaşım yeni ufuklar açacak bir vizyon ortaya koyamamıştır. Aslında çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ortaya koyulmaya çalışılacağı üzere islah-tecdit adı altında yapılmaya çalışılan da birkaç toplumsal ya da ailevi problem konusunda fikhî tartışmalar başlatıp yeni fetvalar ortaya koymaktan, birkaç hususta gelenekten tevarüs edilen dini uygulamaların aslında bidat olduğuna dikkat çekmekten öte gidememiştir.

Üzerinde durulması gereken bir başka husus taklidin yerilmesi ve aklın yeniden ihya edilmesi gerektiğine yapılan vurgudur. Bu noktada Mûtezilî fikirleri tekrar canlandırmakla ithamlara maruz kalan Nesil çevresinin îtikadî konularda sözcülüğünü Topaloğlu yapmaktaydı.

⁴³ Ruşen Çakır, “Milli Görüş Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Tanıl Bora ve Murat Gültekinil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, c.VI, 2005, ss.544-549.

Dinde ıslah- tecdidin, reformla karıştırılmaması gerektiğini ısrarla vurgulayan Nesil Çevresinin bu meyanda gündeme getirdiği bir başka husus mezheplerin telfiki⁴⁴ meselesidir. Karaman'ın bu konudaki görüşleri sadece dergide ya da kitaplarında yayınlanmakla kalmamış seminerlerine katıldığı müftü ve vaizkurslarında da dillendirilmiştir. Ayrıca o dönem İmam Hatip Lisesi kitaplarının sadece kelam fıkıh kitaplarının değil Arapça sarf nahiv ve metin kitaplarının da Karaman-Topaloğlu ikilisi tarafından yazıldığı yine Kandemir'in de bu yazarlar arasında bulunduğunu hatırlamak bu ekibin etkisinin sadece İslam Enstitüsü çevrelerinde sınırlı olmadığını göstermektedir.

Nesil Çevresinin görüşlerinin etkisini anlamak ancak Süleymancıların ve Işıklılar Grubunun çıkardığı *Ufuk*, *Sabah* ve *Türkiye* gazeteleri ve yayınlarının incelenmesiyle mümkün olabilir. Çalışmamızda imkân nispetinde hem bu yayınlar hem de ihmal edilmiş diğer süreli yayınlar taranmak suretiyle bu konuda resmin bütünü görülmeye çalışılacaktır. Ayrıca Ahmet Davutoğlu'nun hala bazı dini gruplar tarafından fotokopi halinde basımı yapılmaya devam eden *Din Tahripçileri* eseri⁴⁵ ve Şevket Eygi'nin yazı ve neşriyatı da etkileri hala süren bu çevrenin görüşlerini ve karşıt görüşleri tahlil gayesiyle değerlendirilmeye çalışılacaktır. Aslında Anadolu da bu görüşler ve tartışmaların nasıl makesbulduğunun tespiti ilginç sonuçlar verebileceğidüşüncesini paylaşmamıza rağmen, çalışmamızın sınırlılıkları buna imkan vermeyecek gibi gözükmektedir. Bugün bile, İsmailağa Cemaati gibi bazı dini cemaatlerde, günümüz nesli tarafından tam da anlam verilemeyen bir tepkinin yani Nesil Çevresine mensup hocaları eleştirmeye ve hatta aleyhlerinde kolayca kampanya yapmaya elverişli bir halet-i ruhiyenin kökenleri, kanaatimizce buralarda aranmalıdır.

Çalışmamızın sınırlılıkları dışında kalmakla beraber, öyle inanıyoruz ki bu çevrenin seksenlerde yaşadığı dönüşüm ve özellikle doksanlarda refah partisi

⁴⁴ Fikhî bir meselenin hükmünü farklı mezheplerden seçilen unsurları bir araya getirerek oluşturma anlamında terim. Sözlükte “dikmek, yamamak, eklemek” anlamındaki telfik, fıkıh usulü terimi olarak “bir meselenin hükmünü birden fazla mezhepten seçilen unsurlardan yararlanarak oluşturmak” demektir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Eyyüb Said Kaya, “Telfik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, ss. 401,402.

⁴⁵ Ahmet Davutoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1997.

döneminde tekrar Milli Görüş çizgisiyle yakınlaşma ve sonraki dönemde alenen destek ve Altıkulaçörneğinde olduğu gibi doğrudan milletvekili olarak katılım, bir fikir çevresinin geçirdiği zihniyet kırılmalarını tahlil etmek isteyenler için ilginç sonuçlar ortaya koyacaktır.

2. Tezin Konusu

Tanzimat'tan itibaren İslam Dünyasının liderliğini yapan ve bünyesinde *Hilafet* makamını barındıran Osmanlı Devleti'nin birçok yönden çöküş sürecine girmesi İslam dünyasında da bir takım fikir akımları ve anlayış farklılıklarının yaşanmasına neden olmuştur. Artık batı karşısında neredeyse her alanda savunmaya geçen İslam alemi, birtakım yeni anlayışların oluşmasına şahit olmuş; düştüğü yerden kalkmanın çarelerinden birinin de “dinde reform yapılması gerekliliği” gibi öneriler İslam araştırmacıları tarafından çokça söylenir olmuştur. 1800'lü yılların ortalarından itibaren; Seyyid Ahmet Han, Cemaleddin Efgani, Reşit Rıza, Muhammed Abduh gibi İslam âlimleri dinde tecdit anlayışını gündeme getirip savunmuş ve İslam âleminde hafife alınmayacak derecede büyük ses getirmiştir. Batı'nın İslam dünyasını, sanayi, teknoloji, bilim, askeri gibi birçok alanda geride bırakmasının müsebbibi olarak İslam dininin klasik anlayışını gören bu ekol, günümüze yaklaştıkça farklı coğrafyalarda, farklı araştırmacılar tarafından sıkça dile getirilen bir mesele olmuştur. Bu durum sadece Müslüman araştırmacıların değil, oryantalistlerin de dillerinden düşürmedikleri bir hal almış ve bu şarkiyatçı araştırmacılar geçmişte ve günümüzde Müslüman araştırmacılara ilham olacak ve yön çizecek pek çok önemli eserler ortaya koymuşlardır. Söz konusu tartışmalar ülkemizde de ilk andan itibaren menfi ve müspet yönde tepkiler toplamıştır. Cumhuriyetin ilanından itibaren uzunca yıllar laik rejimin irticai tehditlerden korunması fikriyle İslami ilimler ve araştırmalardaki inkıta, çok partili hayata geçilmesinden itibaren normale dönme yoluna girmiştir. Tekke, zaviye ve medreselerin kapatılarak *Tevhi-i Tedrisat Kanunu* nun ilanı ile birlikte İslami İlimler ve İlahiyat alanında durma noktasına gelen eğitim ve araştırma faaliyetleri *Yüksek İslam Enstitüleri* ve *İlahiyat Fakülteleri*'nin kurulmasıyla birlikte yeni bir devinim kazanmıştır.

Türkiye'de Dinde Reform Tartışmaları: Nesil Dergisi Örneği isimli çalışmamızda, birçoğu İslam Enstitülerinin ilk mezunlarından olan ve aynı zamanda klasik usul İslami ilimler tahsili yapmış araştırmacıların çıkarmış

olduğu, İstanbul merkezli 1976'dan 1980'e kadar yayımlanan *Nesil Dergisi*'nde yayınlanan İslami yazılar ve makaleler çerçevesinde savunulan görüşleri ve bu görüşlere, karşı söylem olarak gelişen tepkileri işlemeye çalışacağız. Yazarlar arasında günümüzde de gerek akademik çalışmaları ve gerekse gazete ve dergilerde yazmış olduğu yazılarıyla çokça adından söz ettiren emekli öğretim görevlisi Hayrettin Karaman'ın *İslam Hukukunda İctihad* isimli eserinde ortaya koymuş olduğu görüşleri ve *Nesil* dergisinde ki diğer fikirler ve yazılar araştırmamızın omurgasını oluşturacaktır.

1970'li yıllar genellikle ihtilal öncesi siyasi çalkantılarla ve sokak çatışmalarıyla kendinden bahsettirmekle birlikte günümüz Türkiye'sinde ki bazı çevrelerin İslami anlayışlarının da çerçevelerinin oluştuğu bir zaman dilimi olması yönüyle dikkatten kaçmıştır. Ehl-i Sünnet ekolü metodolojisinde önemli bir yeri olan ve belirli şartlara bağlı gerçekleşen *İctihad*ın yetmişlerde alışılmışın ve teamüllerin oldukça dışında yorumlanması ve onun günümüze yansıyan yönünün ilim çevresi ve akademya tarafından yeterince, hatta neredeyse hiç araştırılmamıştır. 1970'ler Türkiyesinde siyasi çalkantılara paralel ve aynı şiddette İslami çevreler arasında vuku bulan ihtilaflar üzerinde neredeyse hiç araştırma yapılmadığı için bu dönem "kayıp halka" olma özelliğini hala korumaktadır.

1800'lü yıllardan itibaren artık yüksek sesle konuşılmaya başlayan İslam'da reform ön gören ve geniş sayılabilecek kitleleri etkisi altına alan, etkisi altına alamadıklarında da tesirler bıraktığı açık olan anlayışın bir uzantısı diyebileceğimiz *Nesil Dergisi* hareketi, alışılmışın dışında birçok yerleşik anlayışa eleştiriler yöneltmiş ve genel kabulün dışına çıkacak şekilde birçok yeni görüş serdetmiştir. *Nesil Dergisi* yazarlarından Hayreddin Karaman'ın Muhammed Abduh'un eserlerinden yaptığı tercümelemler ve meselelere yaklaşım tarzlarındaki benzerlikler bu ekole teşbih ve nispet edilmelerine neden olmuştur.

Nesil Dergisi grubunun ortaya atmış olduğu fikirler bazı çevrelerce kabul edilmesine mukabil 1970 Türkiye'si İslami ekollerinin birçoğu tarafından da eleştiri oklarının hedefi haline gelmiştir. Nassları alışılmışın dışında yorumlayan, sünnete ümmetin genel kabulünün dışında yaklaşan ve hepsinden öte klasik dönem âlimlerinin ve o ekolün devamı olan İslam araştırmacılarının çok dar bir çevrede ve çokça nitelikli kişilerin ehliyetinde olduğuna inandıkları *İctihad*'ın oldukça basite

indirendiği iddiası bu ekolün en çok eleştirildikleri meselelerden olmuştur. Bu meyanda, genelde Nesil dergisi ve özelde dergi yazarları bu fikirlerinden dolayı çokça eleştirilmiş ve fikirlerine mukabil reddiyeler kaleme alınmıştır.

1970’li yıllarda aktif faaliyet gösteren İslami cemaat, tarikat ve münferit araştırmacılar Nesil dergisini ve yazarlarını, özellikle Hayreddin Karamanı çokça eleştirmişlerdir. Bu İslami grup ve şahısların başlıcaları; Mehmet Şevket Eygi, Enver Ören, Hüseyin Hilmi Işık, Ahmet Davutoğlu, Nakşibendi Tarikatı geleneğinden gelen ve *Süleymancılar* ismiyle bilinen cemaat, Ali Fikri Yavuz, Mehmet Ali Demirbaş, Sadrettin Yüksel, Ali Nar, Necip Fazıl Kısakürek’tir. İsmi geçen şahıslar ve cemaatler tarafından dinde tahripçilik ve bu türden birçok şeyle suçlanan grup ilgili yıllarda ilmi açıdan birçok tartışmaya taraf olmuşlardır. Çalışmamızın kapsamı ve sınırlılıkları da göz önünde bulundurularak bahsi geçen meseleler araştırılıp izahına dair bir tablo çizilmeye gayret edilecektir.

3. Tezin Problemi

1970’ler Türkiyesinde dini akımlar söz konusu olduğunda, Nurcular, ağırlıklı olarak Süleymancılar, İskenderpaşa Cemaati, İsmailağa Cemaati⁴⁶, Erenköy Cemaatinden teşekkül eden tarikat yapılanmaları ve Siyasal İslam ismiyle de adlandırılan Milli Görüş Hareketi⁴⁷ ön plana çıkmaktadır.⁴⁸ Bunun yanında 70’lerin sonunda İran’da devrime doğru giden süreçte ortaya çıkan ve İran İslam Cumhuriyetinin kurulmasıyla 80’lerde özellikle gençler arasında taraftar bulan Humeyni ve devrim sempatanları ile Hicret, Tevhit, İktibas ve benzeri dergiler çevresinde oluşan İstanbul ve Ankara merkezli gruplardan da bahsetmek gerekir. Diğer taraftan, kökleri 1950’lere kadar uzanan Büyük Doğu ve Necip Fazıl’ın bu

⁴⁶ Bk https://tr.wikipedia.org/wiki/İsmaila_Cemaatiz: (13.12.2015)

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ruşen Çakır, “Milli Görüş Hareketi” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, c.VI, ss. 544,559.

⁴⁸ Bkz. Burhanettin Duran, “Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı” , Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, Cilt.6, 2005, ss. 129-135. Mustafa Aydın, “Süleymancılık”, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, Cilt.6, 2005, ss. 308-313. M.Emin Yaşar , “İskender Paşa Cemaati”, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, Cilt.6, 2005, ss. 323-331. Ruşen Çakır, “Milli Görüş Hareketi”, ”, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, Cilt.6, 2005, ss. 554-549.

dönemdeki faaliyetleri de toplumsal karşılığı olan ve üzerinde durulması gereken oluşumlardır.⁴⁹

Gerek İslam dünyasının diğer ülkelerinde, gerekse ülkemizde ortaya çıkan dini akımlar, ekoller ve çevrelerde belli başlı temel karakteristik özellikler müşahade edilmektedir. Bu hareketlerin hemen hepsi tepkisel hareketlerdir. Bir yönüyle batılılaşmaya tepki olarak ortaya çıkan bu hareket ve gruplar diğer yönüyle içe dönük bir tepki ya da eleştiriyi bünyesinde barındırır ki bu da geri kalmışlık problemiyle yüzleşme ve geleneksel din algılarına tepki göstererek onları mahkum etme tavrı olarak ifade edilebilir. Bu genel tavır ıslah ve tecdit hareketlerinin ya da önderlerinin ortak tutumudur denebilir. Akademik düzeyde ya da ilahiyat çevrelerinin din algısının incelenmesi söz konusu olduğunda bahsettiğimiz bu husus çok daha bariz olarak kendini hissettirmektedir. İçinde bulunulan durumun müsebbibi içtihat kapısının kapanmış olması, aklın ihmal edilmesi kısaca geleneksel yapı ve anlayışların cenderesinden kurtulamamış olmak olarak gösterilmektedir. Nesil çevresinin ele aldığı konular, yayınladıkları eser başlıkları, fikirlerinin savunuculuğunu yaptıkları İslam âlimleri göz önünde bulundurulduğunda, onların nasıl bir zihni yapıya sahip oldukları ile ilgili ortaya konulabilecek varsayım da büyük ölçüde yukarıda ana çerçevesini çizdiğimiz bakış açısından farklı olmasa gerektir.

4. Tezin Amacı

Ülkemizde İslam Mezhepleri alanında yapılan çalışmaların genellikle ilk dönem İslam mezhepleri, kısmen Alevi-Bektaşilik benzeri ortaçağda teşekkül etmiş dini akımlar ile ilgili olduğu görülür. Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan dini akımlar ile ilgili olarak ilgili anabilim dalında yapılan çalışmalar üzümlere ifade etmek gerekir ki yok denecek kadar azdır. Bir üzümlü vesilesi de bu alan ile ilgili Sosyoloji bölümlerinde yapılan çalışmaların bütün iyi niyetlere rağmen teolojik alt yapıdan mahrum olmanın verdiği bir zaafıa, söz konusu dini grupların savunduğu

⁴⁹ Bkz. Rasim Özdenören, “Necip Fazıl ısakürek”, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, Cilt.6, 2005, ss.136-156.

fikirlerin dini muhtevasıyla ilgili değerlendirmelerinde, ciddi hatalarla malul olmalarıdır.

Başta ictihad, resmi nikah-dini nikah gibi tartışmalar olmak üzere o dönem Türkiye gündemini meşgul edecek kadar sosyo-politik yönü olmakla birlikte, Nesil Dergisi hocalarının özü itibariyle teolojik muhtevalı yazıları ve görüşlerinin ve bunlara reaksiyon olarak ortaya konulan karşıt görüşlerin Mezhepler Tarihi Anabilim Dalına bağlı Günümüz Dini Akımları Bilim Dalı çatısı altında çalışılmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Bu mülahazalardan hareketle, bu çalışmanın amacı, özellikle günümüz popüler din tartışmalarının kökenine dair izler taşıdığını düşündüğümüz bu ihmal edilmiş konuyu değişik yönleriyle ele almaya çalışmak olacaktır. Amacımız, bir yönüyle günümüzde dini konuların popüler alanda tartışılmasını andıran çalışmamızın mevzuunu, 70'ler dini hayatına bir şekilde damga vurmuş, konunun farklı aktörleri tarafından ortaya konulan literatürü, söylem analizine tabii tutmak suretiyle incelemektir.

Araştırmamızı önemli kılan hususlardan biri, beklide en önemlisi 1970'lerde ilgili dergi grubunun savunmuş olduğu görüşlerin günümüz Türkiye'sine yansıyan yönleridir. *İctihad* fikriyle ön plana çıkan ve eleştirilere hedef olan ekolün günümüz Türkiye'sinde İslam araştırmacıları tarafından çokça tartışılan mealcilik, tarihselcilik, sünnet ve hadis inkârcılığı ve genel olarak mezhepsizlik akımlarıyla 1970'lerdeki yenilikçi İslami akımların savundukları temel argümanlar noktasında bir benzerlik olup olmadığıdır.

5. Yöntem ve Veri Toplama Tekniği

Çalışmamız özü itibariyle Nesil Dergisi çevresinde şekül ettirilmeye çalışılan din algısının, yani yeni bir dini söylemin analizinden ibarettir. Dönemin sosyo-politik şartları, İslam dünyasının içinde bulunduğu durum kısaca ilgili metinlerin bağlamı çerçevesine kısmen ele alınacak olsa da özü itibariyle çalışmamız elde mevcut metinlerin bizzat kendilerinin tahlili ve dolayısıyla yapısal analizinden ibaret olacaktır.

Bu dergi çevresinde gündeme getirilen fikirlere karşı bir aksülamel olarak ortaya konulan makale, kitap, broşür ve benzeri yayınlar da çalışmamızın diğer verilerini oluşturacaktır.

6. Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması

Araştırmamız dünyada 68 öğrenci hareketlerinin, ülkemizde sağ-sol çatışmalarının gölgesinde yaşanan fikri ve politik kavgaların yoğun olduğu bir dönemi, 70'leri ele almaktadır. Bir yüksek lisans tezi olması hasebiyle, çalışmamızda sadece, çok fazla dini akımın mevcut olduğu, çok değişik aktörün ve grubun yayınlarla ve siyasi faaliyetleriyle sahnede olduğu bu çok karmaşık dönemin yalnızca bir vechesine, yani akademik olarak dini ilimlerle uğraşan bir çevrenin dini ve toplumsal konularla ilgili görüş, eleştiri ve önerilerinin neler olduğu ve buna değişik kişi ve gruplarca ne tür tepkiler verildiği sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır. Çalışmamız bir metin analizi, bir başka ifadeyle söylem analizi çalışmasıdır. Dolayısıyla yoğunlaşacağımız malzemenin sınırlılıklarından söz etmek gerekirse, öncelikle Nesil Dergisi incelenecek, burada nasıl bir din algısı ortaya konulduğu tespiti çalışılacak, ilave olarak da –imkan nispetinde- bu akıma aksülamel olarak ortaya konan görüşler Sabah Gazetesi, Ufuk gazetesi ve benzeri dini cemaatler ve önde gelen şahsiyetler tarafından çıkarılan gazete, dergi ve doğrudan reddiye sadedinde yayınlanan eserler bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNDE REFORM ANLAYIŞI

1.1. Tarihsel Arka Plan ve Gelişim

Modernite insanın dinle ve metafizik dünyayla olan ilişkisinde sadece Batılı insan adına bir kırılma sürecini ifade etmez. Bugün moderniteden etkilenemeyen bir toplum, bir coğrafya, bir kültür havzasından bahsetmek mümkün değildir. Modernite küresel boyutlarda insan zihninin kutsaldan arındırılması ve varlığı, sadece görünen dünya perspektifinden okumaya geçiş dönemini anlatır⁵⁰.

XIX. Yüzyılda İslâm dünyasının önemli bir kısmı Batı Avrupa'nın emperyalist ülkeleri tarafından işgal edilmiş, Müslümanlar kendi hayatlarıyla din arasında ortaya çıkan açıktan ziyade, yaşadıkları hayatla içine düştükleri kötü durum arasında illiyet bağı görerek hayatlarını dönüştürme hususunda arayışa girmişlerdir. Bu arayışta geliştirilen çözüm yollarından biri “dinle hayat arasında ortaya çıkan açığı kapatma” anlamına gelen tecditten öte, din anlayışı diye de kabul edilebilecek mevcut tavrın değiştirilmesi, din olarak bilinenin yenilenmesi yönünde bir tavrın üstlenilmesidir. Bu yenileme genellikle dinî bir niyet ve doğru bir yönelişle başlasa da XX. yüzyılda büyük ölçüde seküler ideolojilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu tür hareketlerin öncelikle Rus işgali altındaki bölgelerle Fransızlar ve İngilizlerin işgalindeki Kuzey Afrika, Mısır ve Hindistan'da ortaya çıkması manidardır.⁵¹

Modernite ve onun ideolojik ifadesi olan modernizm, sıradan bir düşünce değildir. Modernite her şeyden evvel varlık dünyasını açıklama iddiasında olan bir

⁵⁰Serdar Demirel, “Tarihte Bir Kırılma: Modernite” Rihle Dergisi, 3, 2008, s. 17.

⁵¹Görgün, “Tecdid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, s. 327.

“üst anlatı”, bir “dünya görüşü” ya da felsefi bir “sistemdir” diyebiliriz. Dünün insanı tanrıdan yola çıkarak her şeyi açıklamaya çalışırken, modern insan kendinden yola çıkarak her şeyi açıklamaya çalışır⁵². Toplumun modern batıda rasyonalize olmasının genel etkisi ise dinin özel toplumsal alanlardan hem kurumsal hem de sembolik olarak ayrılması olmuştur. Herşeyden önce bu ayrım, genelde “özel hayat” diye bilinen modern alanda olmuştur. Din bu özel alanda toplumun itici güçleri olan siyasi ve ekonomik alanlardan ayrılmış, işlevde de kendi gibi daralmalara uğramış bir başka kurum olan aileye yansımıştır.⁵³

Modernizm ve reform söylemi İslamcılık⁵⁴ akımına bağlı olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁵ Modernizmin temel sorunu ise profan ile kutsal, seküler⁵⁶ olan ile ilahi (aşkın) olan, kısaca modernizm ile din arasında bir sorundur. Modern zamanlarda büyük, derin ve evrensel bir dönüşümü haber veren Din, modernizmin alternatifi, onun panzehiri, sahici bir paradigma konumundadır. Bundan şunu kastediyoruz, Evrensel anlamda kurtarıcı bir mesaj içeren din, modern güçler tarafından, yine modernizm lehinde ve ona yeni bir yaşama şansı kazandıracak bir fonksiyona dönüştürülebilir. Çağımızda bunun bol örneklerine rastlamak mümkün. Bu bağlamda dünya sisteminin büyük güçleri bir yandan Doğu bloğunu çökertme yolunda dinietkili bir siyaset aracı olarak kullanırken, öte yandan İslam dünyasında “İslamizasyon”la din’i nötralize etmenin yollarını aradığı görülmektedir. İleride bizim söylediğimiz bütün sloganları onların dilinden dinleyebiliriz. Burada amaç, “İslam’a karşı bir İslam’ın” fonksiyonel bir rol yüklenmesidir. En büyük tehlike ise, kendisi din dışı iken modernizmin dinesahip çıkmasıdır.⁵⁷ Modernitenin Din/İslam anlayışı ise;

⁵² Abdurrahman Arslan, “Soruşturma”, *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s.50.

⁵³ Robert J. Wuthnow, P.L. Berger, *Din ve Modernlik, Toplum Bilimi Yazıları I*, Adil Çiftçi (çev), ss. 154, 155.

⁵⁴ İslamcılık kavramı hakkında bkz: Ali Bulaç, Mümtaz Er Türköne ve Yasin Aktay’ın İslamcılık Üzerine Tartışması, Derleme 1; Ahmet Çiğdem, “İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, c.6, ss. 26,33.

⁵⁵ Bkz: Hulusi Şentürk, *Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset, İslamcılık*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.

⁵⁶ Bkz: Mustafa Özden, *Müslüman Kültüründe Sekülerleşme Sorunu*, Ankara: Araştırma Yay. 2010.

⁵⁷ Bkz: Ali Bulaç, *Din ve Modernizm*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995, ss. 278, 280; Necdet Subaşı, “Din ve Toplum Arasındaki İlişkileri Anlam(landırm)ak ya da Türkiye’de Din Sosyolojisi Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 6, s.11, 2008, 173-184.

önce dünyayı ikiye ayırır, birine fizik, birine de metafizik der. Dini metafizik alana yerleştirir ve bu alandaki dini faaliyete teoloji, din adamına da teolog ismini verir. Bu şu demektir; din sadece metafizik alanda faaliyet gösterebilir. Onun fiziksel [metafizik] dünyadaki hadiselerle olduğu kadar toplumsal hadiselerle de ilgilenmesini istemez.⁵⁸ Bu bağlamdamodernizmin kabul edebileceği yegâne İslam (din) anlayışı, kendi çizgisine getirebildiği⁵⁹ veya kendi dünya görüşüne paralel bir şekilde dönüştürebildiği İslam anlayışıdır.⁶⁰ *Modernlik* bilincinin yükselmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, Batı'da din ve gelenek yoğun eleştirilere konu olmuştur⁶¹. Ortaçağ dinsel bilincinin dogmatik anlayışına karşı aydınlanma da üst düzeye çıkan bu eleştiriler, yeni bir *modemlik* bilinci yaratırken, akıl dogmatik düşünceye karşı savaş açmıştı.⁶² Hegel ve Nietzsche'nin ardından martin Heidegger, Karl Löwith, Carl Schmitt, Richard Rorty ve Pierre Manent gibi çağdaş düşünürler, modernizmin teolojik kökenlerine inerek (modernizmin getirmiş olduğu) sekülerleşmenin sanıldığı gibi dinden uzaklaşım değil, aslında sofistike bir dini dönüştürme süreci olduğunu göstermişlerdir⁶³.

İslam dünyasında modernizmin etkileri bağlamında bahsedilmesi gereken bir başka mesele ise oryantalizmin etkisidir⁶⁴. İslamcılığın cevap olmaya çalıştığı soruların gölgesinde kurulan kimliği yani İslam'ın dışındaki bağlama, kendisini esir etmiş olması, bir ölçüde İslamcılığın oryantalizmin söylemsel bilgisinin içinde yaşamakta olduğunu da haber vermektedir⁶⁵. Bize oryantalizmin asıl görüntüsünü ise Doğu toplumlarının kendileri tarafından değil, oryantalizm tarafından tanımlanıp-

⁵⁸ Arslan, "Soruşturma", *Rihle Dergisi*, s.51.

⁵⁹ Bkz: Ahmed Fazıl, "Soruşturma", Burhaneddin Güvercin (çev), *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s. 60.

⁶⁰ Bkz: Abdülkadir Hüseyin, "Soruşturma" Ahmet Güçdemir (çev), *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s. 53.

⁶¹ Bkz: Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam*, Mehmed Kürşad Atalar (çev), İstanbul: Pınar Yayınları, 1996.

⁶² Erkan Perşembe, "Modernlik Ve Postmodernlikte Din Problemi" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 14-15, Samsun, 2003, s. 163.

⁶³ Bkz: Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme*, Ankara: Doğubatu Yayınları, 2. Baskı, 2012, s. 218,

⁶⁴ Bkz: Salim Ögüt, *Modern Bir Din Projesinin Tenkidi: Allah ile Aldatmak*, İstanbul: Nun Yayıncılık, 2009.

⁶⁵ Mücahit Bilici, "İslamcılığa Dair Bazı Sorular: İslamcılığın "Müslüman Milliyetçiliği"nden Öteye Bakıyesi Nedir?" *Tezkire, Dil, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi*, yıl 10, sayı: 20, nisan/mayıs 2001, s. 141.

açıklanması olayı sunmaktadır. Doğu toplumlarını din, siyaset, ekonomi, ahlak vb. alanlarda açıklama tarzı, doğrudan Doğu'ya özgü bir gözlemin ve bakış halinin ürünü olmayıp, ancak tipik doğulu taşıyıcılarında desteğiyle var olan yeni bir paradigmanın sınırlarını belirlemektedir. Aynı kökten gelmelerine rağmen Yahudi, Hıristiyan ve İslam dinleri arasında özellikle Hıristiyanlık, dinin rekabet etme gücünü geliştirme bağlamında, siyasi elitin sömürgeci ideallerine arka çıkmayı oryantalizm sayesinde teyit etmiştir.⁶⁶

Kurtuluş ve terakki merkezli İslamcı söylemde rasyonel ve bilimperest temayüllerle teknik, teknolojik görüntü ve araçlara hayranlık her zaman önemli bir yer tutmuştur. Bilim ve akılla birlikte teknik, İslamcı söylemin bir tür hurafesi ve batıl inancı gibidir. İslamcı söylemin din ve İslam anlayışı, modernist düşüncenin ana temayüllerine uygun olarak tektipçi ve merkezizetçi bir karakter arz eder.

Birbirleriyle irtibatlı olarak siyasi ve kültürel birlik (ittihad, vahdet-i İslamiye, telifik, tevhid-i mezahib, takrib-i mezahib, kanunlaştırma vb.) arayışları da tek tipçiliği beslemiş gözükmektedir. Uzun İslam tarihi tecrübesine bakıldığında, Müslümanların, hem ilimler, mezhepler ve meşrepler açısından, hem de hayatı algılama ve yaşama kalıpları bakımından geniş bir farklılıklar dünyasının içinde yaşaya geldikleri rahatlıkla görülür⁶⁷.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, modern yaklaşımların⁶⁸ İslam üzerinde doğrudan bırakmak istediği etkidir. Sekülerleşmenin doğrudan dinsizleşme olmadığı⁶⁹ ancak din üzerinde bir takım etkiler bırakmasın muhtemel olduğu hatta amaç edildiğini de düşünecek olursak seküler anlayışın din üzerindeki etkisinin ne denli önemli olduğunu ve moderniteye duyulan tepkinin mantık zeminindeki karşılığı daha iyi anlaşılacaktır.⁷⁰ Yani geleneğin moderne tepkisini oluşum şartlarında aramak lazımdır. Dış baskıya göre kurulmuş bir geleneksellik, elbette oluşum

⁶⁶ Necdet Subaşı, *Kutsanmış Görüntüler*, İstanbul: Nehir Yayınları, 1999, s.81.

⁶⁷ Kara, "İslamcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri Üzerine Birkaç Not", *İslâmiyât*, 4, 4, Ekim-Aralık, 2001, s. 51.

⁶⁸ Bkz: Hüseyin Atay, "Dinde Reform", *AÜİFD*, c. XLIII (2002) Sayı:1.

⁶⁹ Bkz: Ahmed Fazıl, "Soruşturma", Burhaneddin Güvercin (çev), *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s. 60.

⁷⁰ Geniş bilgi için bkz: Ebubekir Sifil, *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi 1-2*, İstanbul: Rihle Kitap, 2013.

şartlarına bağlı olarak bir şeylerin karşısında gözükecektir⁷¹. Modernizm, modern batının din algısını⁷², felsefesini, değer yargılarını, hatta kurumlarını bünyeye taşıyarak onlarda selefleri gibi sahabe ve seleften tevarüs edilen çizginin dışına düşmeyi “hakikate uygun davranış” olarak telakki eder. Modernizmin Kur’an ve Hadis anlayışı tarihte eşine pek rastlanmamış tarzdadır. Mu’tezile Kur’an’ın mahlûk olduğu görüşünü savunsa da, Kur’an’ın tarihsel olduğu gibi bir düşünce hiçbir mu’tezili âlimin aklının ucundan dahi geçmemiştir.⁷³

İslâm dünyasının her şeye kuşkuyla bakan, modern dünyadan gelen her şeyi özünde kötü, kerih veya gâvur icadı gibi olumsuzlayıcı bakış açısıyla karşılayan tutumu⁷⁴, İslâm fikhının dinamik dönemlerine nazaran ciddi bir kırılma olarak nitelenebilir. Açıktır ki İslâm’ın yayılma dönemlerinde Müslümanların yeniliklere karşı daha serbest bir tutumları vardır.⁷⁵ Bunun da en önemli sebebi, yayılma döneminde Müslümanların güçlü bir özgüven duygusunu taşıyor olmalarından ve tabii ki fetih tecrübesinin doğası itibariyle gerektirdiği pragmatik akla biraz daha yakın olmalarından ileri geliyor.⁷⁶

Türkiye’de İslâm Reformu olarak gündeme getirilen proje⁷⁷ ise, İslâm’a içerden bir müdahale gibi, İslâm’ın kendi ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ve Müslümanların kendi inisiyatifleriyle karar verilmiş bir hamle olarak algılanmamış, aksine İslâm’a yabancı, hatta İslâm’a düşman bir inisiyatifin bir müdahalesi olarak algılanmıştır. 1928 yılında gündeme getirilen İslâm Reformu projesi, İslâm’ı alenen Hıristiyanlığa benzetmeye çalışan bir yaklaşımdı.⁷⁸ Bundan dolayı İslâm’ın harici

⁷¹ Mustafa Aydın, “Modern Dönemlerde Gelenek, Din ve İslam”, *tezkiye*, düşünce, siyaset, sosyal bilim dergisi, sayı 40, Eylül 1 Ekim 2004, s. 51.

⁷² Bkz: Abdurrahman Arslan, *Yeni Bir Anlam Arayışı*, Van: Bilge Adam Yay. 2004.

⁷³ Bkz: Sifil, “İslam Modernizmi”, *Rihle Dergisi*, s. 13.

⁷⁴ Bkz: M.Hayri Kırbasoğlu, “Tecdid’e “Evet”; Lakin Ortada Tecdid Edilecek Bir Din Kalırsa!”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008.

⁷⁵ Bkz: Ebubekir Sifil, *İslam ve Modern Çağ 1-2-3*, İstanbul: Rihle Kitap, 2014.

⁷⁶ Yasin Aktay, “Din, Tecdid ve Reform”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008, s.51.

⁷⁷ Bkz: İsmail Kara, *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2003.

⁷⁸ Yasin Aktay, “Din, Tecdid ve Reform”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*

c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008, s.44.

herhangi bir müdahaleyle yorumlanmasına karşı gelişen refleks İslâm'ın içerden herhangi bir yorumlanmasıyla ilgili istek veya iradeyi de büyük ölçüde bitirmiştir.⁷⁹

Modernleşme ve küreselleşme çağının gereklerinin yanı sıra, yakın dönemde Batı için ürkütücü bir tehdit olarak algılanan İslâmi fundamentalizm⁸⁰ tanımılamasının da İslâm reformunun habercisi olarak görülmesi söz konusudur. Bazı Müslüman grupların dinlerinden edindikleri telkinlerle uluslararası düzeyde büyük karmaşalara yol açtığı ve “kutsal savaş” söylemini öne çıkardığı kanaati pek çok Batılı düşünür için İslâm'ın reform çağının bir başka işareti olarak yorumlanmaktadır.⁸² Fundamentalizm'e karşı genel bir kategori olarak İslam modernizmi XIX.dan XX. asra belli başlı sekiz İslami bölgede gelişmiştir: Osmanlı, Mısır, İran, Hint alt kıtası, Suriye, Rusya, Kuzey Afrika ve Güneydoğu Asya.⁸³ Modernite bağlamında İslam dünyasının Batılı ülkelerin etkisi altında olduğu bilinse de, moderniteyi bir dünya gerçeği olarak görüp Batı ile özdeşleştirmenin doğru bir tutum olmadığını savunanlarda olmuştur.⁸⁴

Türkiye, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren bir modernleşme⁸⁵ serüveni içindedir.⁸⁶ Bu serüven, daha önce “kafir” olarak yaklaştığı Batı'yı, Osmanlı'nın yakından tanınmasına ve daha ileri düzeyde “kendisi” üzerinde

⁷⁹ Bkz: Yasin Aktay, “Din, Tecdid ve Reform”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008.

⁸⁰ Köktendincilik (radikal dincilik, dinî fundamentalizm), genellikle dinî esaslı asli kaidelere geri dönme talebiyle kendini belli eden ve bu kaidelere katı bir biçimde bağlı olan diğer görüşlere karşı toleranssız ve laiklik karşıtı dinî hareket veya bakış açısı. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Köktendincilik> (27.12.2015)

⁸¹ Bkz: Fazlur Rahman, *İslam'da İhya ve Reform: Bir İslam Fundamentalizmi İncelemesi*, Fehrullah Terkan (çev), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006; Ali Bulaç, “İslam ve Fundamentalizm”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997; Abdülkadir İlgen, “Bir Modern Çağ Tasarımı Olarak İslamcılık”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 209, Nisan, 2014.

⁸² Hakan Olgun, “Reformasyon ve İslâm Reformu Tasnifleri”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008, s.11.

⁸³ Gencer, *İslam'da Modernleşme*, s. 248.

⁸⁴ Bkz: John Obert Voll, “Batının Modernite ile Özdeşleştirilmesinin Yanlışlığı” Mustafa Arslan (çev), *Bilimname* III, 2003/3, ss. 87-99.

⁸⁵ Bkz: Bulaç, “İslam'ın Üç Siyaset Tarzı yada İslamcılarının Üç Nesli”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, c.6, ss. 48,67; Necmi Uzun, “Türkiye'de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

⁸⁶ Bkz: Olgun, “Osmanlı Protestan Reformu'nu Nasıl Algıladı?”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008, s.222.

düşünmesine sevk etmiştir. Öyle ki, son tahlilde modernleşme devlet eliyle yürütülen bir yönelim haline gelmiştir.⁸⁷

Osmanlı'da Sultan Abdülhamid döneminde aydın despotik modernleşmenin getirdiği depolitizasyonla seçkinlerin siyasi muhalefet imkanlarının kısıtlanması, soğukkanlı düşünmeye fırsat vererek ideolojik olgunlaşmaya zemin hazırladı. Gene yirmi yıllık bir dönem belirlenecek olursa, yüzyıl dönemecindeki 1885-1905 yılları, özelde Osmanlı ve Mısır, genelde İslam dünyasında “ara-ideolojileşme” dönemi olarak anılabilir. Mısır'da 1882'de İngiliz işgaliyle başlayan bu arayış, “İslam modernizmi” adlandırılan fikir akımına vücut verdi. Osmanlı'da ise bu yıllar, 1908-1918 arası II. Meşrutiyet döneminde sahneye çıkacak rakip ideolojik akımların hazırlık dönemi olmuştur. Bu dönemde ulus-devletine evrim sürecinde İslam, “sivil din” olarak önce milliyetçiliği besleyecek, yumuşak bir ideolojiye dönüştürülecek, ardından gelecek ulus devletinde bu dini milliyetçiliğin yerini seküler milliyetçiliğe bırakmasıyla İslam'da ütopya olarak sert bir ideoloji haline gelecekti⁸⁸.

1908'de Jön Türkler, II. Abdülhamid'e yaptıkları baskı sonucu 1876 anayasasının tekrar yürürlüğe girmesi neticesinde İslamcı-yenilikçi⁸⁹ tezi destekleyen dergiler baş göstermeye başladılar. Bu dergilerin en çok etkisinde kaldıkları düşünürler Efgani ve onun izleyicisi konumunda olan Abduh'un fikirleriydi. Abduh, Efgani'nin öne atmış olduğu düşünceleri “*İslam Dini Düşüncesinin Rönesansı*” kalıbına sokmuştu. Bu tür fikirler II.Meşrutiyet'in ilanından sonra yayınlanmaya başlayan *Sırat-ı Mustakim* ve *Sebilü'r-Reşad* dergilerinde oldukça yaygındır. Bu dergilere yazı yazarlar arasında, Eşref Edip, Manastırlı İsmail Hakkı, Babanzade Ahmed Naim, Halim Sabit (Şibay), Ömer Ferit (Kam), Mehmed Akif, ve Batılı İslamcılığı savunmasıyla bilinen Şemsettin Günaltay gibi isimler vardır. İslam ile ilgili yeni görüş ileri sürenlerin batı ile ilgili görüşleri arasında en önemlilerinden biri “milliyetçilik” konusundaki tutumlarıdır. Bu tutum bazen saklı kalır, bazen de

⁸⁷ Mustafa Tekin, “Ehl-i Sünnet'in Çağdaş Eleştirilerinin Toplumsal Arkapları”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 11 Sayı: 33 Güz 2007, s. 128.

⁸⁸ Gencer, *İslam'da Modernleşme*, s. 254.

⁸⁹ Bkz: İsmail Kara, *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Cemaladdin Efgani'nin tesiriyle milliyetçiliği destekler şekilde ortaya çıkar. Bu isimler arasında Mehmed Akif ise Osmanlı'ya dayalı bir milliyetçiliği destekler.⁹⁰

İlk dönem İslamcılar, Cemaleddin Efgani⁹¹, Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Türkiye'den onları önceleyen Namık Kemal ve Genç Osmanlılar ile onları izleyen Mehmet Akif gibiler aynı zamanda İslam modernistleri olarak da tasnif edilirler. Bu nitelemenin pozitif kullanımı, İslam'ın dünyanın yeni gerçekleri karşısında kendini bulmuş olduğu “yenik ve geri kalmış durumu aşmak” üzere yeni tanımlar ve yeni çözümler getirme çabasına gönderme yapar. Oysa hızla gelişmiş ve İslam dünyasına teknik ve siyasi bakımlardan çok önemli bir fark atmış batı uygarlığının yol açtığı bu yeni durumlara yeni çözüm arayışları başka bir açıdan aşağılık duygusu, bir kompleks, bir apolojizm⁹² vedolayısıyla, emperyalizmin hedeflediği bir ideolojik konum olarak değerlendirilecektir⁹³.

Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh başta olmak üzere bütün İslam modernistlerinin düşüncelerini şekillendirmede oldukça etkili olmuştur. Afgani'nin düşünce dünyasının aydınlatılması, İslam modernizminin anlaşılması için gerekli arka planı sağlar. Onun çağdaş İslam dünyasındaki önemi, bir Şi'i aydın olarak İslam'ın ideolojileştirilmesi sürecinin başını çekmesinden ileri gelmektedir.⁹⁴

Cemaleddin Afgani⁹⁵ Batı medenileşme sürecinin yegâne sebebinin, Luther tarafından yükseltip yayılan dini hareket olarak işaret etmektedir. Bu nedenle Protestanlık kurucularına lehte atıfta bulunma, “Müslümanların Lutheri” rolünü

⁹⁰ Bkz: Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 4.Baskı, 1995, ss.17,19.

⁹¹ Karaman, “Cemaleddin Efgani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. X, 1994, ss. 456, 466.

⁹² Hıristiyanlıkta, dünya anlayışı ve özellikle dini bakımdan yapılan hücumlara karşı, bir hareketin veya bir gerçekliğin sözle veya yazı ile savunulması. Bkz: Instela: <https://tr.instela.com/apoloji--13889> (27.12.2015)

⁹³ Aktay, “Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü”, *Bilimname*, VI, 2004/3, s.131. Ayrıca bkz: Aktay, “İslamcılık ve Bir Modern Melankoli: Eve Dön(eme)mek”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, Sayı 3, Eylül – Aralık 2008.

⁹⁴ Bkz: Gencer, *İslam'da Modernleşme*, s. 428.

⁹⁵ Bkz: Osman Keskinoglu, “Muhammed Abduh”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.X, 1962.

oynamayı ümit ettiği görülen Afgani'nin birkaç alakasından birisidir. Ancak Afgani'nin Protestan reformuna olan ilgisi teorik olmaktan çok daha fazla dünyevi ve pragmatiktir. Bu bağlamda Afgani için Luther tecrübesi, Müslümanları kendilerinden öncekileri safça taklitten vazgeçirmek ve daha akılcı, gelişme ve yeniliğe imkân vererek daha az kısıtlayıcı bir yola yöneltmek için gerçek bir ihtardır.⁹⁶

Afgani'nin gördüğü bu sembolik işlevin başlıca göstergesi, onun halen süren Sünni kimliğini ispat mücadelesidir. İslam tarihinde zaman zaman veri yetersizliğinden dolayı bir kişinin mezhebi kimliğinin tayininde ihtilaf olmuştur. Ancak fikirlerini bütün İslam dünyasına yayma amacıyla Sünni izlenimi vermek için kendini Afganistan'a nispet ederek Şî'i kimliğini bizzat gizlemiştir. Oysa Davison (1988)'un Mehmed Süreyya'ya ait *Sicill-i Osmani*'den naklinin gösterdiği gibi, Sultan Abdülhamid başta olmak üzere Osmanlı otoriteleri o zaman Afgani'nin İran'lı bir Şî'i olduğunu zaten biliyorlardı. Çağımızda hakkındaki en kapsamlı araştırmayı yapan Keddî (1972) başta olmak üzere gerek batılı, gerekse doğulu, İranlı birçok araştırmacı, Afgani'nin İran'lı ve Şî'i olduğunu ispatlamıştır.⁹⁷

İslam modernizmi fikrinin İslam dünyasında yayılması noktasında hocası Afgani'densonra en önemli isimlerden biriside Muhammed Abduh'tur. Abduh'a göre Kur'an'a ve içindeki ameli hükümlere inanan, fakat diğer bazı gaybî konuları kavramakta güçlük çeken entelektüellerin bunlar hakkında kendi ilmi kapasitelerini tatmin edecek teviller yapması imanlarına zarar vermez. Tefrikayı önleyip Müslümanları daha gerekli işlere yönelteceği düşüncesiyle Selef metoduna uygun bir akideye öncelik verse de birçok konuda yaptığı yorumlar ve akılcı yaklaşımları dikkate alındığında Abduh'un klasik anlamda bir Selefî olarak değerlendirilmesi isabetli olmaz⁹⁸. M. Reşid Rıza onun, kalamullah'ın kadim oluşunu okunan lafzı Kur'an'a da teşmil eden Hanbeli/Selefî görüşe yaptığı eleştiriye Risaletü't-tevhîd in ikinci baskısından çıkarmak istediğini söylemekle beraber başka bir yazısında bu görüşe muhalefetine ısrar ettiği görülmektedir. Nitekim akla yaptığı vurgu ve farklı

⁹⁶ Olgun, "Reformasyon ve İslâm Reformu Tasnifleri", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008, s.12.

⁹⁷ Bkz: Gencer, *İslam'da Modernleşme*, ss. 427, 429.

⁹⁸ Ayrıca bkz: Osman Keskinoglu, "Muhammed Abduh", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XVIII, 1970.

yorumları sebebiyle bazı şarkiyatçılar onu yeni Mu'tezile akımının temsilcisi diye kabul etmiştir. Ancak Mu'tezile'ye yönelttiği eleştiriler yanında düşüncesi bir bütün olarak göz önüne alındığında böyle bir değerlendirmenin doğru olmadığı anlaşılır. Müslümanların da ilmen sabit olmuş konularda uzmanlarla çekişmesi veya bazı haber-i vahid rivayetleri doğrulamak için ilimde delili bulunmayan şeyleri savunması doğru olmaz. Bu yaklaşımıyla Kur'an ve ilim arasında uzlaştırma çabalarına büyük önem verir ve bazı ayetleri kendi zamanındaki bilim anlayışına ve bilimsel verilere göre yorumlamaya çalışır⁹⁹. Nitekim Tefsirü'l-Menar'da Abduh'a atfen tabiatüstü varlıkların ve mucizelerin izahıyla ilgili farklı tevillere yer verilmiştir. Bunlar arasında cinlerin mikropların bir cinsi olabileceği, Ebrehe ordusunu taşlarla helak eden kuşların hastalık taşıyan sinekler şeklinde anlaşılabilceği, insanların sadece Hz. Adem'den değil ırklarına göre çeşitli insan orijinlerinden geldiklerinin düşünülebileceği, Hz. Meryem'in İsa'ya babasız hamile kalmasının çocuk sahibi olacağına dair ilahi habere kuvvetli imanının oluşturduğu psikolojiyle izah edilebileceği şeklinde yorumlar bulunmaktadır. Muhammed Abduh ictihad ruhundan uzaklaşmanın, nasların hikmet ve maksatlarından çok lafız ve şekil unsuruna önem verilmesinin olumsuz sonuçları üzerinde ısrarla durur; fikhın otoritesinin ve Müslümanlar arasındaki bilimsel iş birliği anlayışının yeniden tesis edilmesini sağlayacak kolektif çalışmalar yapılması gerektiğini savunur. Mısır müftüsü iken verdiği fetvalarda tek bir mezhebin sınırları içinde kalmayıp maslahat prensibine özel önem atfettiği bilinmektedir¹⁰⁰. Muhammed Abduh'un Mısır'daki İngiliz sömürge idaresiyle ilişkisi de dönemlere göre farklılık arz etmiştir. Özellikle Urabî Paşa hareketi gibi siyasi olaylara aktif olarak katıldığı dönemlerde Cemaleddin-i Efgani'nin antiemperyalist çizgisinden taviz vermeyen Abduh, sürgünden dönüp ıslahat faaliyetlerine öncelik verdiği devrede İngilizlerle iyi ilişkiler kurmaya ve bazı hedeflerine ulaşmada onların desteğini almaya çalışmıştır. Aynı yaklaşımla istibdat rejimlerine karşı mücadeledeki faaliyetlerinden yararlanmak, eğitim ve ıslahat konusunda nüfuzlarını kullanmak maksadıyla hocası Efgani gibi o da bir ara amaçları

⁹⁹ Bkz: Mustafa Sönmez, "İslâm Modernizminin Doğuşu ve İki Önemli Temsilcisi (Afgânî ve Abduh'un Modernist Yönlerine Kısa Bir Bakış)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.18 2002.

¹⁰⁰ Bkz: Halil Taşpınar, "Muhammed Abduh Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: VII / 2, Aralık-2003 s. 261-289.

o dönemde fazla bilinmeyen mason locasına girmiş, ancak sömürgeciliğe karşı çıkmadıkları için kısa zamanda onlardan ayrılmıştır.¹⁰¹

Abduh çeşitli vesilelerle İstanbul'a iki ziyaret gerçekleştirmiştir. İlk ziyaretini 1869-1871 tarihlerine tekabül eden Abduh'u II.Abdülhamid 1891 yılında Osmanlı Irak'ında kaldığı sırada Arapça konuşan halklar arasında karışıklık çıkarmasından ve bir Arap hilafetinin kurulması için W.S. Blunt'la işbirliği yapmasından kuşkulandığı Afgani'nin Arabistan'a gitmesini önleyerek tekrar İstanbul'a getirtmek istemişti. O zaman bunu başaramayan II.Abdülhamid, 1892 yılında, önce Londra'daki Osmanlı elçisi Rüstem Paşa vasıtasıyla Afgani'yi davet etmiş, önce bu daveti ihtiyatla karşılayan Afgani'yi ikna etmek için daha sonra danışmanı Ebü'l-Hüda Sayyadî vasıtasıyla tehdit ve vaat karışımı mektuplar göndermişti. Bu mektuplar üzerine fikrini değiştiren Afgani, Ağustos 1892'de ikinci kez İstanbul'a geldi.¹⁰² Abduh İstanbul'da kaldığı yıllarda çeşitli vazifelerde bulunmanın yanında sultan II.Abdülhamid'in sıkı gözetimi altında kalmıştır¹⁰³.

Modernizm fikrinin tarihsel gelişimi. İslam dünyasındaki temsilcileri ve etkileri hiç şüphesiz bu kadarla sınırlı değildir¹⁰⁴. Ancak çalışmamızın kapsamı bağlamında bu etraflica konuların tamamını ele almak imkânlar dairesi haricinde olduğu için bu kadarıyla yetinilecektir. Ancak son olarak modernizm fikri bağlamında ismi yukarıda zikredilen Mısırlı alimlerin yanı sıra ,yine Mısır'lı Reşid Rıza¹⁰⁵, Hindistanlı Seyyid Ahmed Han, Kuzey Afrikalı alimlerden Malik b. Nebi ve Osmanlı'da Mehmed Akif aynı meseleye ana hatlarıyla benzer tavırlar sergiledikleri için bütüncül bir bakış açısı için ilgili eşhasın fikirlerinin ele alınmasının konumuzla ilgili tartışmalara katkı sağlayacağı aşikardır.

¹⁰¹ M.Said Özervarlı, "Muhammed Abduh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 482,487. Ayrıca Bkz: Mehmet Zeki İşcan, *Muhammed Abduh'un Dinî ve Siyasi Görüşleri*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1998.

¹⁰² Gencer, *İslam'da Modernleşme*, ss. 448-449.

¹⁰³ Bkz: Gencer, *İslam'da Modernleşme*, ss. 448-449.

¹⁰⁴ Bkz: Ali Fuad Balgil ve Diğerleri, *Dinde Reformcular*, İstanbul: Sebilürrerad Neşriyatı, 1959.

¹⁰⁵ Bkz: Özervarlı, "Reşit Rıza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXV, 2008, ss. 15,18.

İKİNCİ BÖLÜM

NESİL DERGİSİ ÇEVRESİ

1.2. Nesil Dergisi

Nesil Dergisi, Eylül 1976 ile Eylül 1980¹⁰⁶ tarihleri arasında yayınlanıp, başlıca yazarları arasında: Hayreddin Karaman, Bekir Topaloğlu, Yaşar Nuri Öztürk, Yaşar Fersahoğlu, Ali Osman Koçkuzu, Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, İsmail Lütfi Çakan, İsmail Karaçam, Saim Yeprem, Ahmet Kahraman, Muhammed Eroğlu, Yaşar Kandemir, Ahmet Gürtaş, Mehmet Erkal, Hayati Hökelekli, Tahir Köseoğlu¹⁰⁷ gibi isimlerin yer aldığı, İmam-Hatip okullarının yayın organı olarak bilinen aylık yayınlanan bir dergidir. Derginin imtiyaz sahibi Mustafa Saim Yeprem olmakla birlikte *Nesil Vakfı* kurulduktan sonra dergi vakıf adına yayınlanmaya başlamıştır.¹⁰⁸ Kahir ekseriyeti İmam-hatip okulu ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü¹⁰⁹ kökenli araştırmacılar tarafından kaleme alınan derginin ilk sayısında çıkış amacını ve misyonunu ifade eden şu tabirler yer almaktadır:

¹⁰⁶ <http://www.sabah.com.tr/hayrettin-karaman-kimdir-07.12.2015>

¹⁰⁷ Bkz: Nesil Dergisi, Jenerik Sayfası, İstanbul: İrfan Matbaası I.Sayı, Ekim 1976, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Nesil_\(dergi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Nesil_(dergi)) (07.12.2015).

¹⁰⁸ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Nesil_\(dergi\)\(07.12.2015\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Nesil_(dergi)(07.12.2015)).

¹⁰⁹ 1953 yılından itibaren sınıf öğretmeni yetiştiren öğretmen okullarının 9 ve 10'ncu sınıflarına haftada birer saat zorunlu olarak Din Bilgisi dersi konulmuş ve bu dersi İlahiyat Fakültesi mezunları vermeye başlamıştır. Daha sonra İlkokul 4 ve 5 nci sınıflarda da bu uygulamaya başlanmıştır. Fakat o yıllarda yalnızca Ankara ilinde bulunan İlahiyat Fakültesi bu gelişmeleri karşılayabilecek sayıda öğrenci mezun etmiyordu. Ayrıca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yalnızca genel lise mezunlarını aldığından dolayı, eğitime İmam Hatip Okulu mezunlarını almıyordu. Bu nedenlerle, *İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü* TBMM'nin 10 Haziran 1959'da kabul ettiği kanuna istinâden, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir yüksek okul olarak 19 Kasım 1959 tarihinde açılmıştır. Dönemin Maarif Vekili Tefik İleri'nin

Aynı güzel şekil ve manada yaratılan insanoğlunun, hemcinsleriyle birlikte şeref ve haysiyet içinde yaşayabilmesi için korunması gereken değerleri muhafaza edecek, büyük maziye umut dolu atıye bağlayacak yeni bir nesil yetişiyor ülkemizde... Aynı imanın, aynı duygu ve düşüncesini aynı dünya görüşünün kaynaştırdığı bu neslin temeli İmam-Hatip okullarına dayanır.Çeyrek asırlık bir maziye sahip olan bu okulların öğretmen, öğrenci ve mezunları, din ve millet yolunda yeni bir hizmet nesli ortaya getirmiştir. Yüksek İslam Enstitüleri, İlahiyat Fakültesi ve İslami İlimler Fakültesi bu tabanın tavana doğru yükselişidir. (...) Nesil Aylık Fikir Dergisi yayın hayatına başlarken, daima sadık kalacağı, değişmez prensiplerini muhterem okuyucularına duyurmak ister. Herşeyden önce Yüce Allah'ın en büyük lütfu olan İslam dinine, onun bütün hükümlerine tavizsiz bağlılığımızı ifade edelim.(...) Nesil, İslam'a samimi manada bağlılık gösteren milliyetçi-maneviyatçı cereyanların iyi düşünce ve hareket tarzlarını benimser.(...) Nesil dergisi mensupları, milletimizin maddi ve manevi kalkınmasına yardımcı olmak, dini-millî şuura canlılık vermek, (...)hedef edinmiştir. Bütünüyle İslam'a ona ters düşmeyen milliyetçi düşünce ve hareketlere bağlı kalmayı, birleştirici olmayı ve grupların üstünde kalmayı ve bütün faaliyetlerinde menfaatten uzak kalarak sadece Allah rızasını talep etmeyi... taahhüd eder.¹¹⁰

talimatıyla İstanbul Fatih'teki İmam-Hatip Okulu'nun binasında eğitime başlayan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, burada 7 yıl eğitime devam etmiş daha sonra 23 Ekim 1966'da, fakültenin faaliyet gösterdiği (Dekanlık ve Yunus Emre Binaları) Bağlarbaşı Kampüsüne nakledilmiştir. 20 Temmuz 1982 tarihine kadar eğitim ve öğretimine devam eden bu enstitü, anılan tarihte çıkarılan 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile Marmara Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi hâline dönüştürülmüştür. https://tr.wikipedia.org/wiki/İstanbul_Yüksek_İslam_Enstitüsü (07.12.2015) Yüksek İslam Enstitüsü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: : Halit Ev, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi" *Din Eğitimi*, Mustafa Köylü & Nurullah Altaş (ed.) Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012, ss. 213-241.

¹¹⁰ Nesil, "Çıkarken", *Nesil Aylık Fikir Dergisi*, 1, Ekim 1976, ss. 1,3.

Görüldüğü üzere Nesil dergisini ve milli hassasiyetlere sahip olan ve temelde dini eğitim almış genç nesilleri hedef kitlesi olarak görmekte olup, yazar kadrosunun kahir ekseriyeti de İmam-Hatipokullarında yetişmiş olup yüksek öğrenimine İlahiyat Fakülteleri ve İslam Enstitüleri gibi kurumlarda devam etmişlerdir.

1.3. BaşlıcaNesil Dergisi Yazarları

1.3.1. Hayreddin Karaman¹¹¹

Hayreddin Karaman, 1934 yılında Erzurumlu bir ailenin çocuğu olarak Çorum'da doğdu. İlkokulu burada bitirdikten sonra özel olarak Arapça ve İslâmî ilimler tahsil etti.¹¹² Erzurum'dan Çorum'a yerleşmiş demirci bir baba (Nurettin Bey)ile Ahıska Türkü bir annenin(Nurten Hanım) çocuğudur. İlkokulu Çorum'da Cumhuriyet İlkokulu'nda bitirdikten sonra eğitimine bir süre ara verdi. Bir yıl bir terzinin yanında çıraklık yaptı, Ankara'da işportacılık yaptı. Anneannesinin okuduğu Kur'an dan etkilenerek Kur'an okumasını öğrendi ve Kur'an kursuna gitti.¹¹³ İlk İmam Hatip okullarından biri olan Konya İmam Hatip Okulu'na girdi ve ikinci dönem mezunları arasında yer aldı (1959).¹¹⁴1963 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. 1965 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistan olarak çalışmaya başladı. “Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslam Hukukunda İctihad” konulu tezi vermesiyle fıkıh öğretmenliğine başladı.1980 yılında okulun İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmesiyle birlikte

¹¹¹ Hayreddin Karaman'ın ismi kimi eserlerinde ve resmi web sitesinde “Hayrettin” şeklinde çift ‘t’ harfiyle yazılırken kimi kitaplarında ise Arapça aslına uygun olduğu şekilde “Hayreddin”, yani çift ‘d’ harfiyle yazılmaktadır. İsmi farklı kullanımları için bakınız: <http://www.hayrettinkaraman.net/kimdir.htm><http://www.biyografi.info/kisi/hayreddin-karaman> 02.12.2015, Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

¹¹² <http://www.ihsankaraman.com/babam-hayrettin-karaman.html> 02.12.2015.

¹¹³ <http://www.biyografi.info/kisi/hayreddin-karaman> 02.12.2015.

¹¹⁴ <http://www.hayrettinkaraman.net/kimdir.htm> (02.12.2015).

önce doçentliğe, sonra da profesörlüğe yükseldi.¹¹⁵Eylül 1976-Eylül 1980 yılları arasında yayımlanan Nesil dergisini çıkaranlar arasında yer aldı.¹¹⁶ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Hukuku Anabilim dalı başkanlığı, Fakülte Kurulu üyeliği yapmakta iken 2001 yılında, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki görevinden emekli olarak ayrıldı.2001-2004 yılları arasında Avrupa Uluslararası İslam Üniversitesinde (Hollanda) misafir öğretim üyeliği yaptı. “İslam’ın İlk Emri Oku”, “Nesil”, “İzlenim”, “Gerçek Hayat”, “Eğitim Bilim” gibi dergilerde devamlı yazılar yazdı.Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi’nde İSAM¹¹⁷ meclis üyesi ve danışman olarak çalışmış, İslam Ansiklopedisine maddeler yazmıştır.Hayreddin Karaman, Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir.Yeni Şafak Gazetesi’nde köşe yazarlığı yapmaktadır. MÜSİADYüksek İstişare Kurulu üyesidir.Hayreddin Karaman, 1956 yılında Emine Hanım ile evlenmiş olup Latife, Lütfullah, İhsan adlarında üç çocuğu vardır.Hayreddin Karaman, 3 Nisan 2013 tarihinde Ak Parti Hükümeti tarafından açıklanan ve barış sürecini yönetecek olan 63 kişilik âkil insanlar listesine Marmara Bölgesi Temsilcisi olarak girmiştir.¹¹⁸

1.3.1.1. Heyet Halinde Yazılmış Eserleri:

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali (Meal, Heyet'le birlikte, Diyanet vakfı neşri), İlmihal (Heyet'le birlikte, Diyanet vakfı neşri), Kur'an Yolu (Beş ciltlik tefsir, heyet'le birlikte, Diyanet tarafından neşredilmiştir).¹¹⁹

1.3.1.2. Telif Eserleri:

Mukayeseli İslam Hukuku (Üç cilt), İslam Hukuk Tarihi, İslam Hukukunda İctihad, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri (Üç cilt), Günlük Hayatımızda Helaller Haramlar, İslam'da İşçi-İşveren Münasebetleri, Anahatlarıyla İslam Hukuku (Üç cilt), İslam'da Kadın ve Aile (Kadın ve Aile İlmihali), İslamlaşma

¹¹⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayrettin_Karaman (02.12.2015).

¹¹⁶ <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=8> (02.12.2015).

¹¹⁷ Bkz:

http://www.isam.org.tr/index.cfm?fuseaction=objects2.detail_content&cid=11&cat_id=9 (02.12.2015).

¹¹⁸ <http://www.biyografi.info/kisi/hayreddin-karaman> (02.12.2015).

¹¹⁹ <http://www.ihsankaraman.com/eserleri.html> (02.12.2015).

ve Önündeki Engeller, İmam-Hatip Şuuru, İnsan Hakları, Gerçek İslam'da Birlik,Laik Düzendeki Dini Yaşamak (Dört cilt), Türkiye ve İslam, Diyalog, Her Şeye Rağmen (Röportajlar), Hayatımızdaki İslam (Üç cilt),Dert Söyletir (Şiirler), Bir Varmış Bir Yokmuş (Hayatım ve Hatıralar, Üç cilt), Müslüman'ın Hayat Bilgisi, İş ve Ticaret İlmihali, Kur'an daki Peygamber, Hayreddin Karaman ile Gündem.¹²⁰

1.3.1.3. Çeviri Eserleri:

Yolların Ayrılış Noktasında İslam, İslam'a Göre Banka ve Sigorta, İmam-ı Rabbanî ve İslam Tasavvufu, Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukuku, Rasul-i Ekrem'in Örnek Ahlakı, Hilye, Altın Nesil, Dört Risale, Kelile ve Dimne (B.Topaloğlu ile birlikte).¹²¹

1.3.1.4. Ders Kitapları:

Arapça-Türkçe Yeni Kâmus (Sözlük, B.Topaloğlu ile birlikte), Arapça Sarf-Nahiv (B.Topaloğlu ile birlikte), Arapça Metinler (B.Topaloğlu ile birlikte), Fıkıh Usûlü, Hadis Usûlü.¹²²

1.3.2. Bekir Topaloğlu

1936 yılında Trabzon Çaykara'da doğdu. Aynı yerde ilköğrenimiyle birlikte dedesinden Arapça ve dini ilimler tahsil etti. Bir yıl dedesinin yanında eğitimlik yaptıktan sonra iki yıl kadar Trabzon'un bir köyünde imam-hatiplik yaptı. 1952 yılında İstanbul İmam-Hatip Okulu'na girdi, 1959'da mezun oldu. Bu öğrenciliği sırasında Diyanet İşleri Başkanlığı merkezinde açılan vaizlik imtihanını kazanarak İstanbul'un muhtelif camilerinde fahri vaizlik yaptı. 1959-1963 yılları arasında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde yüksek öğrenimini bitirdi. Bu öğrenciliği sırasında da imam-hatiplik görevi yaptı.1963-1966 yılları arasında İstanbul İmam Hatip Okulu meslek dersleri öğretmenliği yaptı. Bu arada ilk eseri

¹²⁰ Hayreddin Karaman, *Hadise Dair İlimler ve Hadis Usulü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014, x1. Baskı.

¹²¹ <http://www.hayrettinkaraman.net/kimdir.htm> (02.12.2015).

¹²² http://hayrettinkaramanl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/47/09/759016/icerikler/hayrettin-karaman-kimdir_1401387.html (02.12.2015).

olan “İslâm’da Kadın” kitabını yazdı.¹²³ 1966 yılı başında mezun olduğu Yüksek İslam Enstitüsü’ne Kelâm asistanı oldu. Prof. Muhammed Tanci idaresinde “İslam Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah’ın Varlığı” adlı tezini hazırladı.1971 yılında tezini vererek İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Kelâm öğretimliğine atandı. Buradaki görevi sırasında eğitim-öğretim çalışmaları yanı sıra çeşitli eserler yayımladı, branşında asistanlar yetiştirdi, yurt içinde ve yurt dışında seminer, kurs ve ilmi kongrelerde görev aldı, konferanslar verdi.İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nün Marmara Üniversitesi’ne bağlı İlahiyat Fakültesi haline getirilmesinden sonra Topaloğlu, bu fakültede 1983 yılında doktor unvanını aldı ve aynı yıl yardımcı doçent, 1986 yılında da doçent oldu. 1988 yılında, İslâm Felsefesi Anabilim Dalında, 1993 yılında da Kelâm anabilim dalında profesör oldu. Ekim 2002 emekli olan Bekir Topaloğlu Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde İnceleme Kurulu Başkanlığı, Kelâm-Mezhepler Tarihi ilim heyeti başkanlığı ile te’lif ve redaksiyon görevlerini yürüten Topaloğlu, 10 Mart 2016 tarihinde ebediyete intikal etti.¹²⁴

1.3.2.1. Yayınlanmış Eserleri:

İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah’ın Varlığı, Nureddin es-Sâbûnî ve el-Bidâye fî Usûli’-d-din (biyografi ve ilmi neşir), Mâtüridiyye Akâidi (el-Bidâye’nin Tercümesi), Kelâm İlmi-Giriş, İnsan Kâinat ve Ötesi (A.C.Morrison’dan tercüme), İslâm’da Kadın, Dinî Sohbetler, İslam Tarihinden Yapraklar, Nesillerin El Kitabı, Arapça Dilbilgisi I-IV (H. Karaman’la birlikte), Arapça Okuma ve Eski Metinler Kitabı (H. Karaman’la birlikte), Arap Dili ve Edebiyatından Tercümeler (H. Karaman’la birlikte), Arapça -Türkçe Yeni Kamus (H. Karaman’la birlikte), Kelile ve Dimne: Metin-Tercüme (H. Karaman’la birlikte), Cumhuriyet Devrinde Yayınlanan Dinî Eserler Bibliyografyası, (O. Öztürk’le birlikte), Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Kitâbu’t-Tevhid Tercümesi, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Kitâbu’t-Tevhid tahkikli neşri (Muhammed Aruçi ile birlikte).¹²⁵

¹²³ <http://www.dunyabizim.com/ilgihaber/15768/bekir-topalogluna-islam-ansiklopedisini-sorduk.html> (02.12.2015).

¹²⁴ <http://www.gazetevatan.com/erdogan-in-hocasi-prof-dr-bekir-topaloglu-vefat-etti-923201-gundem/> (29.05.2016).

¹²⁵ <http://www.bilgievi.gen.tr/318> (02.12.2015).

1.3.3. Mustafa Saim Yeprem

23 Ocak 1941 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1951'de Fatih'te ilkokulundan, 1959'da İstanbul İmam-Hatip Okulundan ve bir yıl sonrada İstanbul Pertevniyal Lisesi'nden mezun olarak ilk ve orta öğretimini tamamladı. Bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne ve bir süre İstanbul Hukuk Fakültesi'ne devam eden Yeprem, 1963 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde başladığı doktora eğitimine 1970 yılında Bağdat Üniversitesinde devam etti. 1977 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne Kelam ve İslam Düşüncesi asistanı olarak atandıktan sonra bu enstitüde çalışmalarına devam etti ve aynı enstitüye öğretim üyesi olarak atandı. İmtiyaz sahibi olduğu 1976-1980 yıllarında yayınlanan Nesil Dergisinde birçok yazı kaleme aldı.¹²⁶ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 1982 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne dönüştükten sonra 1983 yılında *İrade Hürriyeti ve İmam Mâturîdî* adlı teziyle doktor oldu. Aynı yıl yardımcı doçentliğe, 1989 yılında doçentliğe, 1992 yılında profesörlüğe yükseltildi. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün öğretim üyeliği ile birlikte son müdürlüğünü takiben Fakültenin kuruluşu sırasında dekanlığı tedvir ve uzun süre dekan yardımcılığı görevlerinde bulundu. Ayrıca İlahiyat Meslek Yüksekokulu müdürlüğü ve İlahiyat Fakültesi dekanlığı görevlerinde de bulundu. 16 Kasım 2000 tarihinde her iki görevinden de ayrıldı.¹²⁷ 09 Eylül 2005 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine seçildi. Bu görevinden 2008 tarihinde emekli oldu.¹²⁸ Mustafa Saim Yeprem'in uzmanlık alanıyla ilgili yayınlanmış çok sayıda telif ve tercüme eser ve makalesi bulunmaktadır.

1.3.3.1. Eserleri:

İrade Hürriyeti ve İmam Maturudi, Maturudi'nin Akide Risalesi, İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları, İslam'a Yönelen Yıkıcı Hareketle- Bâbilik ve Bahâilîğin İyüzü, İrade Kader ve Sorumluluk İlişkisi, İbadetlerimiz, Mufassal Hac

¹²⁶ Bkz: Nesil Dergisi, sayı:1, İstanbul: İrfan Matbaası, Ekim-1976. s.5.

¹²⁷ <http://insanidegerler.org/sayfa1.asp?id=1154> (02.12.2015).

¹²⁸ <http://www.diyamet.gov.tr/dinisleryuksekkurulu/Sayfalar/DinIsleriYuksekkuruluuyeleri1.aspx> (02.12.2015).

ve Kurban Hükümleri, Namaz Vakitleri, Büyük Türk Hadis Alimi Kissî, İslam Düşüncesinde Yeni Yaklaşımlar.¹²⁹

1.3.4. Süleyman Uludağ

1940 yılında Amasya'nın Akyazı köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, İmam-Hatip Okulu'nu Çorum'da, Yüksek İslâm Enstitüsü'nü İstanbul'da tamamladı. Mezuniyetinin ardından üç sene Kastamonu İmam-Hatip Okulu'nda çalıştı. 1970-1975 yılları arasında Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nde ve daha sonra Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nde görev yaptı. Enstitünün 1982'de Uludağ Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi'ne dönüşmesinin ardından burada öğretim üyesi olarak tasavvuf dersleri vermeye başladı. Süleyman Uludağ aynı fakülteden 30 Ekim 2007¹³⁰ tarihinde emekliye ayrıldı.¹³¹ Kuruluşundan itibaren TDV İslâm Ansiklopedisi'nde madde yazarlığı yapmaktadır.¹³²

1.3.4.1. Çeviri Eserleri:

Kuşeyrî Risalesi, Keşfü'l-Mahcûb/Hakikat Bilgisi (Hucvîrî), "Mukaddime" I-II (İbn Haldun), Taarruf/Doğuş Devrinde Tasavvuf (Kelabazi), Tezkiretü'l-Evliyâ, (Feridüddin Attar), Şifâü's-Sâil/Tasavvufun Mahiyeti, Faysalü't-Tefrika/İslâm'da Müsamaha, Esrârü't-Tevhîd/Tevhidin Sırları, İbn Haldun Üzerine Araştırmalar (Satı Husrı), Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi, Felsefe-Din İlişkileri (İbni Rüşd), Evliyâ Menkıbeleri (M. Kara ile ortak), İslâm'da Tenkit ve Tartışma Usulü (M. Kara ile ortak).¹³³

1.3.4.2. Telif Eserleri:

İslâm'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış, İslâm-Siyaset İlişkileri, İslâm Düşüncesinin Yapısı, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri, İslâm Açısından

¹²⁹ Mustafa Saim Yeprem, *Mâtürîdî'nin Akide Risalesi ve Şerhi, Tahkik-Tercüme- Te'lif*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

¹³⁰ <http://uludag.edu.tr/ilahiyat/default/konu/1377> (29.05.2016).

¹³¹ <http://www.kitapdenizi.com/kitap/Suleyman-Uludağ-kitaplari-yd4226.aspx> (02.12.2015).

¹³² https://tr.wikipedia.org/wiki/Süleyman_Uludağ 02.12.2015.

¹³³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Süleyman_Uludağ 02.12.2015.

Müzik ve Sema, İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyeti, İslâm'da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler, İbni Arabi, Bayezid Bistâmî, Fahreddin Râzî, İbn Haldun, Tasavvuf ve Tarihi, (S. Eraydın, M. Demirci, K. Yaylalı ile ortak), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Sûfi Gözüyle Kadın, Tasavvuf ve İnsan, Dört Kapı, Kırk Eşik, İran'a ve Turan'a Seyahat, Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Keramet, Kelâm Dersleri, Akâid ve Kelâm, (Fuat Kavukçu ile ortak), İslâm'da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler.¹³⁴

1.3.5. Yaşar Nuri Öztürk

Yaşar Nuri Öztürk 1945 tarihinde Bayburtlu bir anne ile Trabzonlu bir babanın çocuğu olarak Trabzon'un Sürmene ilçesinde doğdu. İlk eğitimini babasından Kur'an okuyarak aldı ve 9 yaşında hafız oldu.¹³⁵ On yıllık klasik medrese eğitiminden sonra hukuk ve ilâhiyat tahsilini tamamladı. 12 yıl imamlık ve vaizlik yaptıktan sonra, üniversiteye tekrar dönerek 1980 yılında "İslam Felsefesi" konulu doktorasını tamamladı ve 1986 yılında aynı dalda doçent oldu.¹³⁶ Öğretim üyesi ve dekan olarak 26 yıl görevde bulundu. Yurtiçinde ve yurtdışında pek çok yerde İslâm zihniyeti, insan ve insan hakları konularında konferanslar verdi. ABD New York'ta bir yıl misafir profesör olarak "İslam Düşüncesi" dersleri okuttu. Aynı süre içinde, The World Scripture'ın İslam bölümünün hazırlanışında görev aldı.¹³⁷ Yaşar Nuri Öztürk, 3 Kasım 2002 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden İstanbul milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine girdi. Daha sonra CHP'den istifa etti. Ardından da Halkın Yükselişi Partisini kurdu ve bu partinin genel başkanlığını 4 yıl boyunca sürdürdükten sonra 19 Ekim 2009 tarihinde üniversite ile çok ilgilenemediği gerekçesiyle genel başkanlıktan istifa ederek aktif siyasi yaşamını sona erdirmiş oldu. 2016 yılının Haziran ayında vefat etti.¹³⁸

1.3.5.1. Eserleri:

¹³⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Süleyman_Uludağ, (02.12.2015).
<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3130>, <http://www.kimkimdir.tv/suleyman-uludag-kimdir> (02.12.2015).

¹³⁵ <http://www.mailce.com/yasar-nuri-ozturk-kimdir.html> (02.12.2015).

¹³⁶ <http://www.sozkimin.com/a/231-yasar-nuri-ozturk-kimdir-sozleri-ve-hayati.html> (02.12.2015).

¹³⁷ <http://www.biyografi.info/kisi/yasar-nuri-ozturk> (02.12.2015).

¹³⁸ <http://www.biyografi.info/kisi/yasar-nuri-ozturk> (02.12.2015).

Kur'an'ı Tanıyor musunuz? (O'nu hiç okudunuz mu?), Din Maskeli Allah Düşmanlığı “Şirk” ve Şirke Tepkinin Felsefeleşmesi: “Deizm”, Allah ile Aldatmak, Türkiye'ye Mektuplar, Asr-ı Saadet Şehitleri, Kur'an'ı Anlamaya Doğru, 400 Soruda İslam, Ehlibeyt'in Annesi Hazreti Fatıma, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Kur'an Açısından Küresel Afetler, Kur'an'ın Öğrettiği Dualar, Atatürk'ten Sonraki CHP (Çağı Yanlış Okumanın Serüveni), Batı Sömürgeciliği ve İslam Dünyası, Anadilde İbadet Meselesi Çiğnenen Bir Kitlese Hakkın Savunulması, Kur'an Açısından Şeytancılık (Satanizm ve Ötekiler), Cevap Veriyorum (Gerçek Dini Arayanlarla Baş Başa), İslam Nasıl Yozlaştırıldı Vahyin Dininden Sapmalar, Hurafeler, Bid'atlar, Depremi Gösterdikleri (Yeni Yüzyıl İçin Uyarılar), Kur'an'ın Temel Kavramları, Kur'an'daki İslam, Fatıha Suresi Tefsiri, Tarihi Boyunca Bektaşilik, Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar, Mevlana ve İnsan, Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf, Kur'an Penceresinden Kurtuluş Savaşı'na Bir Bakış, Asrı Saadetin Büyük Kadınları, Yeniden Yapılanmak Kur'an'a Dönüş, Din ve Fıtrat (Yaratılış), Çıplak Uyarı, Kur'an Açısından Küresel Afetler, Arapçılığa Karşı Akılcılığın Öncüsü: İmamı Azam Ebu Hanife, İmamı Azam Savunması (Şehit Bir Önder İçin Apolocya), Kuran'ın Yarattığı Mucize Devrimler, İnsanlığı Kemiren İhanet DİNCİLİK (Zulümleriyle Dini Kirlenlerin Tarihi), Maun Suresi Böyle Buyurdu (Din Maskeli Zulme Tanrı'nın Vuruşu), Enel Hak İsyanı Hallâc-ı Mansur (Darağacında Miraç) - 2 Cilt, Arapçılığa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmamı Azam Ebu Hanife (Esas Fikirleri Gölgeleyen Önder), Kur'an-ı Kerim'de Lanetlenen Soy, Emevi Dinciliğine Karşı Mücadelenin Öncüsü Ebu Zer, Kur'an Verileri Işığında Tasavvuf ve Tarikatlar, Tanrı'dan Başka İnsanüstü Tanımayan İnanç Deizm.¹³⁹

1.4. Nesil Dergisi İçeriği ve 1970'ler Türkiye'sindeki Yeri

1970'li yılların ikinci yarısında yayın yapan Nesil Gergisigenel itibarla İmam-Hatip okullarında yetişmiş ve İslam Enstitülerinin kurulmasıyla birlikte yüksek öğrenimlerinin bu kurumlarda sürdüren yazar kadrosundan teşekkül eden ve genelde muhatap kitlesi imam-hatip okulu öğrencileri, mezunları ve öğretmenleri,

¹³⁹ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Yaşar_Nuri_Öztürk\(02.12.2015\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Yaşar_Nuri_Öztürk(02.12.2015)).
[http://www.biyografi.info/kisi/yasar-nuri-ozturk\(02.12.2015\)](http://www.biyografi.info/kisi/yasar-nuri-ozturk(02.12.2015)).
<http://www.sozkimin.com/a/231-yasar-nuri-ozturk-kimdir-sozleri-ve-hayati.html>
(02.12.2015).

yüksek İslam enstitüsü, İslami ilimler ve ilahiyat fakültesi öğrencileri ve hocaları, imam-hatip okullarından mezun olup imam-hatiplik vazifesi icra eden diyanet personelidir.¹⁴⁰

Derginin muhteviyatı, dergi yazarlarının kahır ekseriyetinin ihtisas alanı olan İslami ilimler sahasında yazılmış ilmi yazılardır. Dergideki fihri içerikli yazılar çoğunlukla Hayreddin Karaman¹⁴¹, Hadis ilmi alanında ki yazılar İsmail Lütfi Çakan¹⁴², Kelam ve Akâid ilimleriyle alakalı yazılar Mustafa Saim Yeprem¹⁴³ ve Bekir Topaloğlu¹⁴⁴, Kıraat ilmi alanındaki yazılar İsmail Karaçam¹⁴⁵ Tasavvufiyazılar ise Süleyman Uludağ¹⁴⁶, Yaşar Nuri Öztürk¹⁴⁷ ve Mustafa Kara¹⁴⁸ tarafından kaleme alınmıştır. Nesil dergisinde İslami yazıların yanı sıra kültür, sanat ve edebiyatla alakalı yazılarda kendine yer bulmuştur.¹⁴⁹ Aktüel manada ise dünya Müslümanlarının ahvali, uluslar arası İslami organizasyonlar, kongreler, genelgeler, tebliğler, Avrupa ve diğer ülkelerdeki azınlık Müslümanların çalışmaları ve İmam-hatip okulları ve İslam enstitüleriyle ilgili haberler de nesil dergisinde yer alan yazılar nevi'ndendir.¹⁵⁰ Yabancı dillerden çevrilen makaleler, okurlardan gelen mektuplar, İmam-hatip lisesi öğrencilerinin göndermiş olduğu şiir, makale türü yazılar, Nesil dergisine yöneltilen tartışmalara cevap sadedinde yazılan yazılar, din görevlilerinin ve İslami ilimlere merak salmış araştırmacıların göndermiş olduğu çeşitli konularda ki yazılar nesil dergisinin diğer yazı kalemlerini oluşturmaktadır.

¹⁴⁰ Bkz: Nesil Aylık Fikir Dergisi, *Çıkarken*, İstanbul: İrfan Matbaası, sayı, 1, ss. 1,3. Yaşar Kandemir, "Nesil Köyde" *Nesil Aylık Fikir Dergisi*, 3, 1976, ss. 34,36.

¹⁴¹ Bkz: Hayreddin Karaman, "Soru, Cevap, Tartışma" *Nesil Dergisi*, 5, 1977, ss. 31,35.

¹⁴² Bkz: İsmail Lütfi Çakan, "Sırat-ı Müstakim Yolcuları", *Nesil Dergisi*, 7, 1978, ss. 32,35.

¹⁴³ Bkz: Saim Yeprem, "Soru, Cevap, Tartışma" *Nesil Dergisi*, 9, 1977, ss. 39,41.

¹⁴⁴ Bkz: Bekir Topaloğlu, "Selefiyye" *Nesil Dergisi*, 7, 1977, ss. 3,7.

¹⁴⁵ Bkz: İsmail Karaçam, "Kur'an-ı Kerim Talimi", *Nesil Dergisi*, 37-38, 1979, ss. 57,58.

¹⁴⁶ Bkz: Süleyman Uludağ, "Tasavvuf", *Nesil Dergisi*, 37-38, 1979, ss. 82,84.

¹⁴⁷ Bkz: Yaşar Nuri Öztürk, "Said b. Cübeyr el-Maktul", 39,40,41, 1979, ss. 70, 71.

¹⁴⁸ Bkz: Mustafa Kara, "Tasavvufi Anlayışın Zikir sahasında Yaptığı Ruhi İnkılap" *Nesil Dergisi*, 5, 1979, ss. 17, 18.

¹⁴⁹ Bkz: Adem Ünal, "Güldürüler", *Nesil Dergisi*, 1, 1977, s.12. Hasan Küçük, "Modern Eğitimin Asıl Gayesi", *Nesil Dergisi*, 1, 1977, s.21,23.

¹⁵⁰ Bkz: Mehmet Erkal, "Haberler", *Nesil Dergisi*, 2, 1978, ss.63,64. Ahmet Gürtaş, "İmam-Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü", *Nesil Dergisi*, 1, 1977, ss.41,48. Beşir Akınal, "Ağız ve Diş Bakımı", *Nesil Dergisi*, 4, 1978, s. 57.

Bin dokuz yüz yetmişli yıllar bütün dünya Müslümanların da heyecan/endişe uyandıran önemli olayların yaşandığı yıllardandır. Hiç şüphesiz bu olaylardan biriside İran İslam Devrimi'dir. İslami camianın yakından takip ettiği, lehte yahut aleyhte görüşler serdettiği bu mesele hakkında yazar ve okuyucu kitlesinin neredeyse tamamı İslami kesimden olan, en azından İslami meselelere merak salmış kimselerden oluşan Nesil dergisinde devrimin yapılmış olduğu 1 Şubat 1979 tarihli ve akabinde ki aylarda yayınlanan mecmualarda¹⁵¹ İran İslam Devrimiyle ilgili menfi yahut müspet yönde herhangi bir yazı, makale, ya da haberin olmaması oldukça dikkate şayan bir durumdur.

Türkiye siyasi tarihi kapsamında değerlendirildiği taktirdebin dokuzyüz yetmişli yıllar sokak olaylarının çokça yaşandığı, faklı siyasi görüşe mensup grupların, özellikle öğrencilerin ve gençlerin çatıştığı en nihayetinde 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle Türk demokrasisinin inkıtaya uğradığı süreçte Nesil dergisinin okuyucularına çeşitli başlıklar altında siyasi çalkantılarla ilgili malumatlar sunduğunu söylemek pek mümkün olmasa da zaman zaman komünizm tehdidine karşı okurlarını uyarmış ve milliyetçilik vurgusu yapmıştır. Örneğin Ertuğrul Düздаğ'ın;

Biz bize konuşacaksak lafı dolandırıp uzatmayalım. Fitnenin ne acıklı ne müthiş neticeler vereceğini göstermek istedim.(...) Müslümanlar! Mızrak çuvala sığmıyor. Bu gün fitne yılanı uyanmış vaziyettedir. Kahrolası kafasını kaldırdı, kardeşi kardeşe düşman etmeye başladı. Araya yabancı eller karıştı. Yalanlar, iftiralar ortalığı kapladı. Dünyevi ve siyasi menfaatler yine din kisvesine büründü. Aralarında hiç fark bulunmayan iyi Müslümanlar, sırf biraz farklı düşündükleri ve birbirlerini yakından tanımadıkları için yek diğerini düşman bilir oldular. Şahıslara hakaretler edildi, işe nefisler karıştı, ihlaslar lekelendi. (...) Kafire karşı "senin dinin sana benim ki bana"¹⁵² deyip mecburen sesini kestiğin halde Müslüman kardeşine nasıl böyle kaplanlar gibi saldırıyorsun! Bir gün dinsizlere,

¹⁵¹ Bkz: Nesil Dergisi, sıra: 29, sayı: 5 Şubat 1979, Nesil Dergisi, sıra:30, sayı:6, Mart 1979.

¹⁵² el-Kâfirun 109/6

*komünistlere karşı dinini, namusunu, vatanını korumak mecburiyetinde kalırsan kiminle beraber hareket edeceksin?*¹⁵³

İfadelerinde hem İslami camia arasındaki çekişmelere dikkat çekerek artık bu çekişmelerin son bulması gerektiğini vurgularken bir yandan da siyasi çalkantılar doğrultusunda, dinsiz diye vasıflandırmış olduğu komünizm tehdidine karşı Müslümanların bilinçli olması gerektiğini belirtmiştir.

Mustafa Uluçay ismiyle yayınlanan Kasım 1978 tarihli yazıda ise;

*Asrımızın getirdiği medeniyet ve terakki.. ilim ve icatlar.. Metod ve sistemler.. Atom ve füze..ve bugün insanlığın gölgesinde yaşadığı değerler... Hürriyet ve istiklal, kardeşlik ve eşitlik.. demokrasi ve içtimai adalet..birdebunların karşısında kuzeyden esen din, mülkiyet ve hürriyet tanımayan Sosyalizm-Komünizm. Avrupa'nın takdim ettiği sorumsuz mülkiyet, rekabet ve menfaate dayanan Kapitalist-faşistfikirler. Kaynakları mutlak akılcılık, varoluşçuluk, hümanistlik.*¹⁵⁴ ..

İfadeleriyle birçok siyasi ve sosyal akıma dikkat çekmiş ve bin dokuz yüz yetmişler Türkiyesindekikarmaşık siyasi ortamında okurlarına malumat vermiştir.

Çalışmamızın başından itibaren Nesil dergisinin bir takım çevrelerin eleştirilerinin odağı haline geldiğinden bahsetmiştik. Eleştirilere hedef olmasının başlıca sebeplerinden biri ise Nesil dergisinin dile getirdiği yenilikçi söz ve söylemlerdi. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ilgili meseleleri müstakil başlıklar halinde işlemeyeceğimizden fazla detaya girmeksizin Nesil dergisinin yayınlandığı dönemde çeşitli tepkiler almasına sebep olan söylemlerinden birkaç örnek verilecektir.

¹⁵³ Ertuğrul Düzdag, "Uyandırana Lanet Olsun", *Nesil Dergisi*, 2/3 Aralık 1977, s.38.

¹⁵⁴ Mustafa Uluçay, "Fitne Devrinde mi Yaşıyoruz", *Nesil Dergisi*, Kasım, 1978, s. 31.

Ahmet Salim Kılavuz tarafından kaleme alınan *Tebliğde Müsamaha* isimli yazıda müşteşrik¹⁵⁵ Max Müller ve Arnold'dan alıntı yaptığı satırlarda;

*İslamiyeti yaymak için gösterilen misyonerlik faaliyetleri Hz. Muhammed'de sembolleşir. Mü'min olmayanların kalbine İslam'ı sokmaya çalışanların başında bizzat Hz. Peygamber bulunur. İslamiyet'teki misyonerlik ruhunun izlerini bir takım öfkeli kişilerin davranışlarında aramayacağımız gibi, bir elinde kılıç, diğer elinde Kur'an bulunur surette tahayyül edilen şahsiyetlerde; yani Müslüman cengaverlerin teşebbüslerinde de aranmamalıdır. O ancak dünyanın her tarafında dinlerini yaymaya çalışan Müslüman vaizlerin ve tacirlerin sakin ve gösterişten uzak faaliyetlerinde bulunur. Bu mütecaviz olmayan, barışsever ve müsamahakar va'z ve telkin usulü Hz. Muhammed'in tebliğde ana dayanağı olmuş ve İslamiyet bu gün dünyanın dört bucağına yayılabilmek imkanı bulmuştur.*¹⁵⁶

Şeklinde dile getirilen ifadeler Nesil dergisi bağlamında ortaya çıkan fikirlerin çokça eleştirilmesine neden olmuştur.¹⁵⁷

Ziya Kazıcı ise *Mehmed Akif'in Ardından* başlıklı yazısında şu ifadelere yer vermiştir:

¹⁵⁵ Din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal faaliyet. Oryantalizm (Fr.orientalisme), bir düşünce biçimi ve uzmanlık alanı olması itibariyle ilk olarak Avrupa ve Asya arasında değişken tarihsel ve kültürel ilişkiyi, ikinci olarak XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli Doğu kültürlerinin ve geleneklerinin incelenmesinde uzmanlaşmayı ifade eden Batı'daki bilimsel disiplini, üçüncü olarak da dünyanın Doğu olarak isimlendirilen bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımları, imgeleri ve hayalî resimleri içerir. Bkz: Yücel Bulut“Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIII, 2007, ss. 428,437, Oryantalizm, Şarkıyyatçı: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Oryantalizm> (14.12.2015)

¹⁵⁶ Ahmet Saim Kılavuz, “Tebliğde Müsamaha” *Nesil Dergisi*, 6, Mart, 1977, s.19.

¹⁵⁷ *Tebliğ* ve *Misyonerlik* kavramları arasında ki fark için bkz: Mehmet Boynukalın, “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, ss. 218,219. Gündüz, “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 195,199.

... Akif sahabe devri Müslümanlığına aşıktır. Onun Müslümanlığı hakiki ve hiç bir esatirin¹⁵⁸, hurafenin katılmadığı bir Müslümanlıktır. Onun esatirli Müslümanlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Renan¹⁵⁹, “İlk Müslüman tarihçilerin yazdığı Hz. Peygamber, efsanesiz bir peygamberdir. Fakat daha sonraki bazı tarihçiler onun hayatına efsane katarak bazı meselelerde onu efsaneleştirdiler. Bununla neredeyse Hz. Muhammed diğer dinlerin peygamberi haline gelecekti” diyor. Renan sözlerine devamla: “Bütün menşe’ler karanlıktır. Din menşeleri ise hepsinden daha karanlıktır. Bunun tek bir müstesnası vardır ki o da Müslümanlığın menşe’idir. Başka dinlerin beşikleri karanlıkta kaybolduğu halde Müslümanlık, tarihin göbeğinde doğdu”.¹⁶⁰

Nesil dergisi yazarları tarafından kaleme alınan ve yukarıda bir kaçına yer verdiğimiz türden örnekleri çoğaltmak mümkündür. Müsteşrik Renan’dan alıntılanan bölüm ve siyâkında dile getirilen ifadeler geleneksel İslam anlayışında fazlacaasına olunmayan görüşler olması sebebiyle dikkat çekicidir. Aslı itibarıyla metafizik bir yapısı olan din, *esatirden uzak ve efsanesiz* benzetmesiyle rasyonalist bir bakış açısıyla algılanmış ve klasik

¹⁵⁸ “Yazı yazmak” mânasındaki satr kökünden türeyen ustûre kelimesinin çoğulu olan esâtîr “gerçeğe uymayan düzensiz, asılsız ve boş sözler” demektir. Esâtîrin Yunanca, Ârâmîce veya Süryânîce’de “tarih” anlamına gelen historia ve storiadan Arapçalaşmış istâr veya istârenin çoğul şekli olduğunu kabul edenler de vardır. Ancak Câhiliye dönemi şiirlerinde satr kökünün kullanıldığı da bilinmektedir. Esâtîr Kur’ân-ı Kerîm’de “ilkel topluluklar” veya “geçmiş milletler” anlamına gelen evvelîn kelimesiyle birlikte esâtîrû’l-evvelîn şeklinde dokuz yerde geçmektedir (bk. M. F. Abdülbâkî, el-Mu’cem, “esâtîr” md.). Bu âyetlerden anlaşıldığına göre Kur’an’ı Hz. Peygamber’in uydurduğunu, bu konuda başkalarının da kendisine yardım ettiğini öne süren inkârcılar çok defa Kur’an’ın tamamına, bazan da insanların âhirette diriltilecekleri haberine “eskilerin efsaneleri” nazarıyla bakmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Şerafettin Gölcük “Esâtîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XI, 1995, ss. 359,360.

¹⁵⁹ Ernest Renan (d. 28 Şubat 1823, ö. 2 Ekim 1892) Fransız filozof ve yazar. Erken Hıristiyanlık tarihi ve siyasi teoriler üzerine etkili tarihi araştırmaları ile tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ernest Renan, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ernest_Renan (14.12.2015)

¹⁶⁰ Ziya Kazıcı: “Mehmed Akif’in Ardından” *Nesil Dergisi*, 4, Ocak, 1977, ss. 29,30.

dönem âlimleri tarafından mucize¹⁶¹ tabiriyle vasıflandırılan kavramlar *efsane ve esatir* diye isimlendirilmiştir. Bu gibi söylemler ve görüşler Nesil dergisinin ve dergi yazarlarının çokça eleştiri almalarına neden olduğu söylenebilir.

1.5. Nesil Dergisi Bağlamında Öne Çıkan Fikir/ Anlayışlar

Çalışmanın bu bölüme kadar olan kısımlarında gerek konunun önemi ve içeriğiyle ilgili malumat sunduğumuz bölümlerde ve gerekse Nesil dergisini tanıtmaya yönelik cümlelerimizde dergiye yönelik bazı kişi ve kurumlar tarafından ağır eleştiriler yöneltildiği ve Nesil dergisinin gündeme getirmiş olduğu bazı meselelerden dolayı söz konusu çevrelerle tartışmalar yaşadığı ve bu tartışmaları sık sık belli başlıklar altında okuyucusuna sunarak görüşlerini beyan etmeye çalıştığını dile getirmiştik. Bu bölümde de belli başlıklar altında Nesil dergisinin gündeme getirdiği ve üzerinde çokça tartışma yaşanan konulara değinilecektir.

1.5.1. İctihad

İctihad sözü de Arapça “*cehd*” kökünden türetilmiş olup sözlükte; bir konuda elden gelen çabayı sarf etmek, bir şeyi elde edebilmek için olanca gücü harcamak¹⁶² çalışmak, çabalamak ve bir işin sonuna ulaşmak için elden geldiğikadargayret etmektir.¹⁶³ Terim olarak ictihad, ekol ve fakihlerin farklı bakış açılarını ve kavramın içeriğinde zamanla görülen genişlemeyi yansıtabilecek şekilde birçok tanımı yapılmış olup bunların ortak noktasını, “fakihin herhangi bir şer’î hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşabilmek için bütün gücünü harcaması” fikri teşkil

¹⁶¹ Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan hârikulâde olay. Mu‘cize, sözlükte “bir şeye güç yetirememek” anlamındaki acz kökünden türeyen mûcizin (âciz bırakan) isim şeklidir. Kur’an’da mûcize kelimesi yer almamakla birlikte acz kökünden fiil ve sıfat kalıpları “âciz kalmak; güçsüz bırakmak; Allah’ın âyetlerini yalanlamak amacıyla yarışmak” mânalarında yirmi bir âyette geçer (M. F. Abdülbâkî, el-Mucem, “acz” md.) Ayrıntılı bilgi için bkz: Halil İbrahim Bulut “Mucize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 351,352., Salime Leyla Gürkan, “Mucize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss.,352, 356., Muhittin Bahçeci, “Mucizenin İmkânı ve Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sayı: 1, ss. 167-178.

¹⁶² Karagöz, “İctihad” md. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, 3.Baskı, s. 292.

¹⁶³ Abdülkadir Şener, “İslam Hukukunda Re’y ve İctihad”

eder. Tanımda “şer‘î hüküm” kaydı aklî, maddî ve örfî konularda yapılan akıl yürütmeleri, “zannî bilgi” kaydı da dinin kati hükümlerini bilmeyi dışarıda tutmayı amaçlar. Şer‘î hüküm, konuyla ilgili bir nas bulunduğunda onun anlaşılması ve yorumlanması suretiyle, bulunmadığında ise çeşitli metotlar işletilerek elde edileceğinden tanımda şer‘î hükmün kaynağı ve elde edilme metodu genelde yer almaz.¹⁶⁴ İctihad ilealakalıİbrahim Kafi Dönmez:

İctihad iki ana unsura dayanmaktadır. Bunu tabiri caiz ise şöyle ifade edebiliriz. İlahî iradenin tecelligahı olan naslar birinci unsur. Diğer unsur da bunları anlama çabasının istinatgahınıoluşturan aklî istidlal. Yani icthad bu iki temel unsur dışında düşünülemez. Bu anlatımdan hareketle, “Demek ki icthad o kadar da zor bir şey değilmiş.” diye düşünebiliriz. Yani nasları bilen ve yeterli aklî istidlal gücüne sahip bir kimse, makul münasip uygun bir çözüme ulaşabilir diye düşünülebilir. Bu ilk bakışta doğru. Tek tek meseleler için veya birkaç mesele için bunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yani şu iki unsur bakımından yeterli ehliyeti taşıyan kişi için bu doğru. Fakat bu konuda başka bir problem var. O da belli meselelerde uygun çözüme ulaşmak değil, her içtihatla diğer içtihatlarla uyumun denetlenebilmesi, yani ulaşılan bütün çözümlerin kendi içinde tutarlı ve aynı zamanda naslarla ve nasların ruhuyla çelişmez bir bütünlük oluşturabilmesi. Dolayısıyla fıkıh usulü sadece icthad etmenin yöntemini gösteren bir ilim dalı olarak düşünülmemeli. Fıkıh usulünün, aynı zamanda kendi içinde tutarlı fikrî örgüye sahip hükümler manzumesi (fıkıh doktrini) oluşturabilme ve bir fıkıh doktrininin bu özelliğe sahip olduğunu ispat etme işlevini üstlenmiş bir ilim dalı olarak düşünülmesi gerekir¹⁶⁵

İfadelerinde bulunmuştur.

¹⁶⁴ H.Yunus Apaydın, “İctihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXI, 2000, ss. 432,445.

¹⁶⁵ İbrahim Kafi Dönmez, “İslam Hukukunda İctihat ve İctihat Metodları” *Avrupa İslam Üniversitesi*

İslam Arastırmaları, Journal of Islamic Research ,1 ,1 Şubat 2008, s.100.

Nesil dergisi yazarı Hayrettin Karaman *İslam Hukukunda İctihad*¹⁶⁶ isimli eserinin giriş bölümünde:

Müctehid imamlar devrinin sonuna kadar (3. Asrın sonu) ictihad ile taklid münakaşa terazisinin iki kefesine konulmamış bulunduğu için bu devrelerde munhasıran ictihad üzerinde durulmuştur. Dördüncü asrın başından itibaren çeşitli amillerin tesiriyle ictihad ve müstakil tefekkür zihniyeti zayıflamış, buna mukabil taklid ve tabilik ve tabilik ruhu değer kazanmış; taklid ictihadın karşısındaki kefeyi işgal etmekle kalmamış, ağırlığını da hissettirmiştir. Bu durum mukallidlerin “ictihad kapısı kapandı” iddialarını ortaya atmalarına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple mezkur devirden zamanımıza devredegelen ictihad-taklid münakaşaları kül halinde ele alınmış, zikredilen iddianın, vakiyla İslami esaslar karşısındaki durumu ortaya konmuş, günümüze kadar zayıflayarak da olsa ictihad hareketinin devamı gösterilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁷

İfadelere yer vermiştir. İlgili eserin ilerleyen bölümlerinde ise İctihad hayati bir zarurettir başlığı altında:

Nasların olmuş olacak bütün hadislerin hükmünü muhtevi olmadığını daha önce tespit etmiştik.(...) Durum böyle olunca ya Şâri'nin Hz. Peygamberin vefat tarihinden itibaren hayatın durmasını; iktisadi, ictimai ve teknik şartların değişmediğini murad eylediğini tasavvur etmek veya aksine hayatın normal seyrinde tekamülü ve şartların değişmesi neticesinde meydana gelen yeni hadiseler karşısında dinin hükmünü beyan için ictihadı- hem de hayat var oldukça devam etmek şartıyla- farz kıldığını kabul etmek

¹⁶⁶ İlgili eser Hayrettin Karamanın 1971 yılında hazırlayıp İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde Fıkıh Öğretmeni olduğu “Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslam Hukukunda İctihad” isimli tezinin tâb edilmiş halidir.

¹⁶⁷ Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, İstanbul: Ensar Yayınları, 4.Baskı, 2010, s.10.

durumundayız. Birinci şıkkı tasavvur etmek eşyanın tabiatına aykırıdır. Ayrıca nesh¹⁶⁸ hadisesi de Şâri'in muradının bu yolda olmadığına delalet etmektedir. Şu halde ictihad, hayati bir zarurettir ve bunun için de Müslümanlara yerine göre aynı, yerine göre de kifâi olarak farzdır.¹⁶⁹

Şeklinde ifadelerde bulunan Karaman, ictihadın hayatın normal seyrinin kaçınılmaz ve doğal bir sonucu olduğunu ifade etmiş, hayat var olduğu müddetçe var olması kaçınılmaz bir kurum olduğunu, ifasının zaman zaman kifai, bazende aynı bir farz olduğunu sözlerine eklemiştir.

Hayreddin Karaman ictihad ve taklit münakaşalarının üzerine, müctehid imamların ve ilk talebelerinin yaşadıkları devirde ictihad ve taklitten herhangi birisini tercih etmek maksadıyla karşılaştırılması gibi bir durumun vaki olmadığını, içtihad ehliyetine sahip kimselerin bulunup bulunmadığının sorgulanmadığı ve insanların mezhepleri taklide davet edilmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmesinin yanı sıra dördüncü asırda ise kitap, sünnet, icmâ¹⁷⁰ gibi asıl kaynakların yerini mezhep hükümlerinin aldığı ve nihayetinde ictihad kapısının kapandığı zannına kapınıldığını ifade etmektedir ve hülasa İctihad hareketinde ki bu gerileme

¹⁶⁸ Sözlükte “ortadan kaldırmak; nakletmek, beyan etmek” mânalarına gelen nesh kelimesi terim olarak şer’î bir hükmün daha sonra gelen şer’î bir delille kaldırılmasını ifade eder. Neshin söz konusu olduğu durumlarda önceki hüküm mensûh, onu yürürlükten kaldıran yeni hüküm veya delil nâsîh diye anılır. Özellikle fıkıh usulü literatüründe gerçek anlamda neshedenin Allah olduğuna dikkat çekilerek delil veya hüküm için nâsîh kelimesinin kullanımının mecazi olduğu belirtilir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdurrahman Çetin, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 579,581. Mehmet Efendioğlu, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 581,582. Ferhat Koca, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 582,584. Abdülhamit Bırışık, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 584,586. Mehmet Efendioğlu, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, s. 586.

¹⁶⁹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, ss. 30,31.

¹⁷⁰ Sözlükte “birleştirmek, derleyip toparlamak, bir işi sağlam yapmak, azmetmek, bir konuda fikir birliği etmek” gibi anlamlara gelen icmâ, İslâm âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden şer’î delil, İslâm fıkının Kur’an ve Sünnet’ten sonra üçüncü kaynağı. Ayrıntılı bilgi için bkz: İbrahim Kafi Dönmez, “İcmâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXI, 2000, ss. 417,431.

dördüncü asra kadar devamla sürmüş ve günümüze kadarda müctehidler asrına dönüş manasında önemli bir gelişme olmamıştır.¹⁷¹ Müctehid imamlar devrinin sonuna kadar mezhepler teşekkül etmemişti ve müctehitler insanları kendi re'y ve görüşlerine değil bilakis Kur'an'ave sünnete çağırırmaktaydılar. Doğrudan delillerden bir meselenin hükmünü çıkaramayan kimseler ise fetvasına uyacağı müfti'yekonunun hükmünü sorup amel etmeye yönlendirilirken mezheplerin teşekkülü bu durumu değiştirdi. Kitap ve sünnet delillerinin yerini imamların sözleri almaya başladı. İlimde, talimde, ifa ve kazada muayyen mezheplerin çerçevesi içinde kalındı. İmam Muhammed ve İmam Yusuf'un kitaplarında görüldüğü gibi hükümler delillerinden tecrid edilerek tedvin edildi. Tüm bu hususlar ise icthad, terbiye ve kültürün değişip zayıflamasının sebeplerindendir.¹⁷² Mezheplerin teşekkülünden bir müddet sonra menfaat ve cehalet, taassubu doğurdu. Artık mutaassıp mukallidler¹⁷³ delil üzerinde değil mezhep üzerinde duruyor, delili zayıf dahi olsa kendi mezhebini diğer mezheplere üstün tutuyordu. Bu durum ise mezhep tassubunu ortaya çıkardı.¹⁷⁴ İctihad ehliyeti hakkında ise, “*Rasûlullah (s.a) ve sahabe devrinde icthad ilminin tarifi ve tespiti yapılmamıştır. Bildiğimize göre bu mevzu da, usûlü'l-fikh'in tedvini le beraber ilk defa müctehid imamlar devrinde tespit edilmiştir*”¹⁷⁵ ifadeleriyle icthad ehliyetinin tarifinin Asr-ı saadet döneminde yapılmadığını söyleyen Karaman, mutlak icthad ile alakalı olarak ise, “*belli bir zamandan sonra caiz olmadığına dair söz söyleyenlerin, bizim tesbitimize göre en eskileri, Mâliki Bekr b. El- 'Alâ ile Hanefî 'Ubeydullah b. el-Huseyni'l-Kerhi dir. Bunların birincisi (344/955) ikincisi (340-951) târihinde vefat etmiştir. Dolayısıyı ile ashap, tâbiûn ve müctehid imamlar devrinde hiçbir müctehid muayyen bir zamandan sonra icthadın caiz olmayacağını söylememiştir*”¹⁷⁶ şeklinde ifade etmiştir. İctihad ilminin tarifinin Hz.Peygamber ve sahabe döneminde yapılmadığına, bu ilmin tarifinin daha sonraki dönemlerde

¹⁷¹ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, s.165.

¹⁷² Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, s.167.

¹⁷³ Sözlükte “bir şeyi insan veya hayvanın boynuna asmak ya da takmak” anlamındaki taklîd kelimesi, fikh usulü terimi olarak bir âlimin icthadî bir meseleye dair görüşünü delile dayalı olmaksızın benimsemeyi veya uygulamayı ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz: Eyyüp Said Kaya, “İcmâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIX, 2010, ss. 461,465.

¹⁷⁴ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, s.168.

¹⁷⁵ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, s.173.

¹⁷⁶ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, s.182.

yapıldığına işaret eden Karaman, eserinin 182. sayfasında iseashap ve tabiin döneminde ictihadın muayyen bir zamana has kılınmadığını ifade etmiştir.

İctihadın gerekliliği hususunda Nesil dergisi yazarlarından Kadir Kadioğlu:

Muarızlar şöyle diyor: “Biz Mukallid bile olamayız” yani delilden, ispattan ve ilimden anlamayız. Mesele anlaşıldı. Ne olduğunuz ikrarınızla sabit. “kişi ikrarıyla ilzam olunur”. Peki siz mukallid bile olamazsınızda fer’i meseleler bir yana, ictihad kapısının kapanmasına dair usulle ilgili hüküm verme yetkisini nereden alıyorsunuz? Hz. Peygamberin açtığı, mezhep sahibi imamlarında açık bulundurduğu ictihad kapısını kapatma salahiyyetini kendinizde nasıl buluyorsunuz? Hele bu kapının açık olduğunu söyleyenleri küfre, dalalete, bid’ata nispet etme gibi tamamen usule ait mevzularda hüküm vermeye nasıl kalkışabiliyorsunuz? Hani siz fer’i konularda bile hüküm veremiyordunuz, mukallid idiniz, delil nedir bilmezsiniz? Nasla açılan ictihad kapısını taklitçilikle nasıl kapatıyorsunuz?”¹⁷⁷

İfadeleriyle hem Nesil dergisine yöneltilen eleştirilere cevap vermiş hem de ictihadın gerekliliğini ifade etmeye çalışmıştır.

Yazılardan da anlaşılacağı üzere gerek Nesil dergisi ve gerekse dergi yazarlarından Hayreddin Karaman *İslam Hukukunda İctihad* isimli eserinden dolayı oldukça yoğun bir eleştiriye muhatap olmuşlardır. Bu eleştirilerin ne olduğu ve kimler tarafından yapıldığı meseleleri müstakil bir başlık altında işleneceğinden dolayı bu bölümde Nesil dergisi çevresinde nasıl bir ictihad anlayışının şekillendiği aktarılmaya çalışılacaktır. Nesil dergisine ve özelde Hayreddin Karaman’a yöneltilen eleştirilere Karaman dergisindeki *Zaruri Bir Açıklama* başlığıyla yazısında:

Hiçbir yerde yazılı ve sözlü olarak ben müctehidim demedim. Yaptığım ilmi çalışmada (İslam Hukukunda İctihad kitabımda) şunu ispat ettim: “İctihad dini bir vecibe, ictimai bir zarurettir. Her asırda kapısı açıktır. Bu kapıdan ancak ehliyetli olan girebilir. Müslümanlar bu ehliyetli kişiyi yetiştirmek için olanca güçleriyle çalışmaya dinen mecburdurlar.”

¹⁷⁷ Kadir Kadioğlu, “Mantık ve Tenakuz” *Nesil Dergisi*, 7, Nisan 1977, ss. 27,28.

Bu görüşü benimseyen yirmi iki alimin ismini saydım ki bunlar asırlar boyunca Müslümanların iftihar vesilesi olmuş büyük alimlerdir. “müctehid yetiştirmeye çalışalım” demek başka, “ben müctehidim” demek başkadır. Ben birincisini söyledim ve delilleriyle ispat ettim. Aksini söyleyenler şer’i delil getirmelidirler. İddiaya göre İmam-ı Âzam’ı kabul etmez, müctehidlere karşı saygısızlık edermişiz. Böyle bir edepsizlikten Allah’a sığınırım. Asırlar boyu Müslümanların ilmi ve dini rehberi olmuş bu büyük kişilere, Allah’ın bu has kullarına, velilere saygısızlık eden Allah’ın rahmetinden uzak kalır. Biz müctehidlerimiz, mezhep imamlarımızı iftiracılardan çok, hemde pek çok severiz, sayarız; amma bir alim olarak, imam olarak severiz; onları hatadan beri peygamberlere benzetmeyiz; kendilerini nasıl anlatmışlarsa öyle anlar, öyle severiz.¹⁷⁸

Şeklinde cevap vermiştir. Yazının başlığına bakıldığı zaman icthad fikri hasebiyle Nesil dergisi ve özelde Hayreddin Karaman’a karşı nasıl eleştirel tavrın alındığı açık bir şekilde görülecektir.

Asırlardır müctehit yetişmemiştir şeklindeki muarız görüşlere cevap sadedinde hicri ilk asırlardan itibaren müctehitlerin toplumdan hiç eksilmediğini savunan Karaman bu müctehitlerin bir kısmının da ismini eserinde listelemiştir.¹⁷⁹ İsmi sıralamış olduğu eşhas içinde Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, Muhammed Abduh, M. Reşid Rıza¹⁸⁰ gibi isimler de vardır. Netice itibarıyla Karaman meseleyi şöylece özetliyor:

a-İsminide mukallidlerin koyduğu icthad kapısının kapanmadığı, b- Böyle bir iddianın bu mevzuda salahiyetsiz olan mukallitler tarafından oraya atıldığı, c- İslam’ın bütün asırlara şamil olmak üzere tefekkür, tahkik ve icthadı emir ve farz kılmış bulunduğu. Esasen İslami hayatında icthadı zaruri kıldığı... sabit olmuştur.

Yukarıda arz edilen hususlar öylece sabit olmakla beraber dördüncü asırdan sonra, bu bölümün başında sıralanan amillerin tesiriyle

¹⁷⁸ Hayreddin Karaman, “Zaruri Bir Açıklama” *Nesil Dergisi*, 7, Nisan 1977, s. 50.

¹⁷⁹ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, ss.191,200.

¹⁸⁰ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, s.200.

müctehidlerin sayısının iyice azalmış, faaliyetlerinin de daha öncekilere nispetle zayıflamış olduğuda bir vakiadır. Halefin talim ve terbiye muhitlerinde-selefin bütün gayretlerine rağmen- taklit ruhu hakim olunca, eskiden hem farz hem de çok şerefli bir ilim payesi olan ictihad, nazari bakımdan olmasa bile tatbikatta garîb ve münker bir fiil gibi telakki edilmiş. (...) Ne gariptirki ictihad usulünü öğretmek ve müctehid yetiştirmek, fıkıhla meşgul olanlara, müctehidleri kontrol imkanı vermek için selefin hazırladığı “Usul ül’Fıkh” kitapları mukallidler tarafından asırlar boyu okunmuş, bunlara şerh, haşiye ve ta’likat yazılmış fakat asıl gayeye asla yaklaşılmamış, yanaşanlarada itibar edilmemiştir.

Mukallidler ve samimi taklit taraftarları bu davranışlarını, “ehliyetsiz ve kötü niyetli, kişiler elinde dinin oyuncak olmasını ve tahrif edilmesini önlemek” mazeretine bağlamışlardır fakat bunun İslam hukuku aleyhine doğurabileceği neticeleri düşünmemişlerdir. Halbuki dini tahriften korumak, ruhunu zedeledikten onu, yürüyen beşer hayatına intibak ettirmek ancak müctehid derecesindeki alimlerin yapabilecekleri bir hizmettir. Nitekim böyle zevata meydan ve imkan verilmeyen muhitlerde, her sahada tek mezhebe ve taklit ruhuna bağlılık, İslam hukuku’nun kısmen veya toptan terkini intâc eden âlimlerin başında gelmiştir.¹⁸¹

1.5.2. Mezheplerin Telfiki ve Bağlayıcılığı Problemi

Nesil dergisi yazarlarının kaleme aldığı ve bu bağlamında üzerinde tartışmaların yaşandığı meselelerden biride mezheplerin telfiki ve bağlayıcılığı problemidir.

Sözlükte “bir işi talep edip ulaşmak, kumaşın iki ucunu yan yana getirip dikmek, sözü batılla karıştırıp süsleyip püslemek”¹⁸² anlamındaki telfik, fıkıh usulü terimi olarak “bir meselenin hükmünü birden fazla mezhepten seçilen unsurlardan yararlanarak oluşturmak” demektir. Abdestli bir kimsenin, hem mahremi olmayan kadına dokunduğu hem vücudundan kan aktığı halde birinci durumun

¹⁸¹ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, ss.200,201.

¹⁸² Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.648.

Hanefî, ikincisinin Şâfiî mezhebine göre abdesti bozmadığı hükümlerini bir araya getirip kendini abdestli sayması telfik için verilen örneklerdendir. Bu terim hakkında yapılan tariflerin bir kısmı farklı mezheplerden alınmış hükümlerin bir araya getirildiğini, diğer bir kısmı bununla daha önce hiçbir müctehidin sahih olarak nitelemediği abdest, zekât ve nikâh gibi yeni bir şer‘î hakikatin ihdas edildiğini vurgular.¹⁸³

Mezheplerin teşekkülü gerek itikadi olsun, gerek ameli olsun Hz. Peygamberin irtihalinden sonra meydana gelmiştir. Üzerinde onca tartışmanın süre geldiği ve bağlayıcılığı hususunda şüphelerin olduğu tartışmalardan anlaşılmaktadır. Ancak mezhepleri ortaya çıkaran sâikler ya da mezheplerin ortaya çıkışı bir ihtiyaca mebni midir? Sorusu meselenin biraz daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Her Müslüman’ın “ictihad” edebilmesi halinde kendi ictihadına göre amel etmesi gerekir. Yine, ictihad edebilecek düzeyde olan Müslüman’ın, delillerini inceledikten sonra aynı kanaate vardığı için başka bir müctehidin ictihadına uyması (“ittibâ”) tabîdir. Burada söz konusu olan mesele ise ictihad edebilecek düzeyde olmayan Müslüman’ın durumudur. Böyle bir kimse için yapılabilecek şey, bir müctehidin ictihadına göre amel etmektir. Yukarıda açıklandığı üzere ictihadlardan birini diğerlerine üstün kılan felsefi bir temel (gerekçe) bulunmadığına göre, kişi her ictihadın saygın olduğu esastan hareketle herhangi bir ictihada göre amel edebilir. Fakat birey, hemen tüm yaşantısını kuşatan ibadet ve helal-haram konularında değişik ictihadları nasıl bilecek ve bunlar arasından seçimi nasıl yapacaktır? Bu konuda “hiçbir ölçü olmaksızın, ictihad ehliyetini haiz olmayan Müslüman herhangi bir ictihada göre amel edebilir” demek hem uygulama kolaylığı hem de tutarlılık açısından konuyu çözümsüzlüğe bırakmak olur.¹⁸⁴

Modern İslâm düşüncesinin özellikle erken döneminde işlenen başlıca konular arasında bulunan telfik, bir taklit yöntemi olmasına rağmen modern dönemde mukallidin belirli meselelerde başvurduğu bir çözüm niteliğinden çıkarılarak bir

¹⁸³ Eyyüb Said Kaya, “Telfik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, ss. 401,402.

¹⁸⁴ Dönmez, “İctihadın Bağlayıcılığı Meselesi ve Fıkıh Mezheplerine Bağlanmanın Anlamı”, *Usûl: İslâm Araştırmaları*, 2004, cilt: I, sayı: 1, s. 44.

ictihad ve kanunlaştırma yöntemi olarak tasavvur edilmiştir. Bu çerçevede yakın dönem literatüründe içtihatla telif ve kanunlaştırmada telif gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Telif lehine geç klasik dönemde geliştirilen görüşler, modernleşme sürecinde bir yandan İslâm toplumlarındaki mezhep ve fıkıh anlayışını eleştirmek, diğer yandan Batı kaynaklı kanunlaştırma çalışmalarına karşı alternatif üretmek için kullanılmıştır.¹⁸⁵

Mezheplerin telifi ve bağlayıcılığı hususu İslam Hukuku alanının da fazlaca tartışılmış bir meseledir. Modern zamanda tartışmanın farklı varyantlara çekildiği ve aynı tartışmaya farklı manalar yüklenmişse deliteratüre yeni girmiş bir mesele değildir. Tartışmanın bütün detaylarına inmemiz çalışmamızın sınırları açısından pek mümkün olmasa da muarız görüşlerden birkaç sayfa sunulacaktır. Bu bağlamda tek mezhebe bağlı olmakla alakalı Hayrettin Karaman:

Geçmişte ve günümüzde sayıları azda olsa bazı kimseler çıkmış, taklidi yani kişinin dini bilgiyi kitap ve sünnet yerine kişilerden almasını ve bu bilgilerin asıl kaynaklarını araştırmasını menetmiş, haram saymış, her mükellefin dinini kitap ve sünnetten almasını şart koşmuşlardır. (...) Bildiğimize göre Türkiye’de taklidi mutlak manada haram sayan ve tek mezhebe bağlı kalmayı caiz görmeyen hiçbir bilim adamı yoktur. Bizim müdafaa ettiğimiz görüş şudur: bir Müslüman bütün ömrü boyunca tek bir mezhebe bağlı kalabilir; bu caizdir. Ancak ihtiyaç duyarsa başka mezheplerden de istifade edebilir; o mezhep imamlarının fetvalarıyla da amel edebilir.¹⁸⁶

İfadelerine yer vermiştir. Karamanın burada yapmış olduğu açıklama ihtiyaca mebni olarak, muarızların eleştirisine cevap sadedindedir. Bu durum açıklamanın devamında net olarak görülmektedir.¹⁸⁷ Mezheplerin telifi ve bir mezhebe bağlı olmanın zorunluluğu doğrultusunda cereyan eden tartışmalar

¹⁸⁵ Kaya, “Telif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, s.402.

¹⁸⁶ Karaman, “Soru-Cevap-Tartışma” *Nesil Dergisi*, 4, Ocak 1977, s. 34.

¹⁸⁷ Bkz: Karaman, “Soru-Cevap-Tartışma” *Nesil Dergisi*, 4, Ocak 1977, ss. 35,36.

doğrultusunda şahsına mezhepsizlik ithamında bulunulduğunu ifade eden Karaman başka bir yazısında bu iddialara şu ifadelerle cevap vermiştir:

Mezhepsizlik kelimesinin mana ve mevhumunu ortaya koymadan bizi bununla suçluyorlar. Bu çirkin kelimeye herkes istediği manayı veriyor ve bizi o mananın içinde hayal ediyor. Memleketimizde mezhepsiz deyince bazı bölgelerde Alevileri, bazı bölgelerde dinsizleri anlarlar. İlmi manada mezhepsiz ise, hiçbir mezhebi tanımayan, bütün mezhepleri inkar eden, onları ortadan kaldırmaya çalışan, Müslümanların bir mezhebe bağlanmalarını haram sayanları ifade eder. Mezhepsizliğin –bizim bildiğimize göre- bundan başka manası yoktur ve bizim mezhepsizlik ile-uzaktan yakından-alakamız mevcut değildir. Biz itikaden Maturudi ve amelen Hanefiyiz. Müslümanların bir mezhebe bağlı kalmalarını caiz görürüz. Mezheplerin kaldırılması düşüncesini cinnet telakki ederiz. Kitaplarımız bu ifadelerle doludur. Bizim bazı kimselerden farklı olarak söylediğimiz şundan ibarettir: Müslümanlar, dini hayatlarında ihtiyaç duyduklarında diğer Sünni fıkıh mezheplerinden de istifade edebilirler. Tabi bunun da âlimlerin, hocaların kendilerine nakledecekleri fetvalarla yapacaklardı. Bu cevaz yalnız bizim görüşümüz değildir, dört mezhebe mensup birçok muteber âlimde aynı görüştedir. Hatta et-Tahrir’de ifade edildiği üzere bu görüş cumhura (fukahanın ekseriyetine) aittir. Buna hiçbir âlim mezhepsizlik dememiştir.¹⁸⁸

Karaman konuyla ilgili görüşünü şu sözlerle delillendirmiştir:

Müctehid imamlar ictihad derecesine varmış olsun olmasın, her mükellefin dinin iki ana kaynağı “kitap ve sünnet” ile devamlı temaslarını sağlamak, bunların yerine fukahanın sözlerini ikame etme tehlikesini önlemek için onları ya ictihada veya ittibâa

¹⁸⁸ Karaman, “Zaruri Bir Açıklama” *Nesil Dergisi*, 7/ Nisan 1977, s.49.

(âlîme delilini inceleyip beğendiği ve tercih ettiği için uymaya) teşvik etmiş, taklidi menetmişlerdir.

Bu devrede mezhepler teşekkül etmeye başlamıştır. Ancak burada mezhebin manası bir müctehidin herhangi bir dini meselede ictihadıyla vardığı rey ve hükümler, ictihadında kullandığı usul ve kaidelerin hey'eti mecmuasıdır. “bir mezhebe ittiba Müslüman’a vacibdir” gibi bir telakki mevcut değildir. Bir müctehide fetva soran, bir meselede onun rey ve mezhebini tatbik eden avamın, artık daima ona bağlı kalması gerekeceği şeklinde bir görüşte yoktur.¹⁸⁹

Nesil dergisi bağlamında işlenen konulara karşı gelişen eleştirel tepkilere makale yazarları çeşitli başlıklar altında cevaplar kaleme almışlardır. Bu bağlamda dergi yazarlarından Vehbi Yavuz yazısında şu ifadeleri dile getirmiştir:

Dinsizler umduklarını bulamadıklarından, dindarlar arasında bazı menfaat grupları da liderlik sevdası ve menfaat endişesi ile üzülmüştür. Ya bu neslin yuvalarını kuranlara, bu nesle maddi manevi destek olmuş, bu yuvalarda hocalık¹⁹⁰ etmiş bazı zatlara ne oluyor? Talebesinin ilmi rütbesine, mevkinin, hizmetini kıskananlara bu yuvalardan uzaklaştırıldıktan sonra hocalık ettiğine, bu yuvaları kurduğuna pişmanlık duyanlara, pişmanlığını ilan edenlere, bilerek veya bilmeyerek rekabetçilerin körükçülüğünü yapanlara ne demek lazım? Bu nesli yetiştirdikten sonra yok etmek isteyen, büyütme yerine boğmak isteyen böylelerine şaşmamak doğrusu elde değil. (...) Falan alimi, falan kitabını okudu, tercüme etti, yahut dilimize sadeleştirdi diye bu neslin mensuplarına sapık demekten çekinmediler. Buna karşılık fikirleri Ehl-i sünnete uymayan bazı kişiler hakkında sustular yahut hayra tevîl ettiler. Mezhepsizlik kelimesini, Vahhabiliği kendilerini müdafada karşılarındakilere bir

¹⁸⁹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, ss. 231,232.

¹⁹⁰ Kastedilen Şahıs Ahmet Davudoğlu'dur. Konuyla ilgili müstakil bir bölüm ileride gelecektir.

silah olarak kullandılar. Oysa Türkiye’de ne mezhepsiz bir kimse vardı, ne Vahhabi¹⁹¹ ...

Hiç şüphesiz ictihad mevzuundaki tartışmalarda olduğu gibi mezhep kavramı üzerinden sürdürülen tartışmaların Nesil dergisi çevresinde odak noktasındaki isim Hayreddin Karaman’dır. Karaman’da kendisine yöneltilen eleştirilere Nesil dergisinde farklı tarzlarda cevap vermiştir. Hatta çoğu yazısı eleştirilere cevap mahiyetindedir de denilebilir. Bu meseleye örnek kabilinden:

...Meselemiz nedir? Bazı Müslüman ilim adamlarının mezhepsizlik ve reformculukla itham edilmeleri değil midir? Bunu unsurlarına ayırırsak: suçlayanlar,suçlananlar, deliller ve suç diyebiliriz.Suçlayanların başında belli bir zümre ve onların dümen suyunda olanlar var. Suçlananlar önemli ilim ve idare merkezlerinde görev almış, ortaya hizmet ve eser koymuş bazı kimseler. Suç: mezhepsizlik ve reformculuk. Deliller: Bazı sözler ve kitaplar.(...) suçlayan ve ısrarla yıllardır aynı ithamları piyasaya süren, ısıtıp tekrar ortaya koyan zümre, İmam-Hatiplere düşman bir zümredir. Bu düşmanlığın izalesi için uzatılan ellerlide-programlarına uymadığı için-devamlı geri itmişlerdir. (...)

a-Nesil isimli derginin ilk sayısında Ehl-i sünnet ve cemaat yolundan ayrılmayacaklarını yazdılar ve bugüne kadarda aynı yolu takip ettiler.

b-İthamlara ve dedikodulara daha çok hedef teşkil eden kişi, bir gazetede ve NESİL’de neşrettiği “zaruri bir açıklama” da bütün iddiaları reddederek bunlarla ilgili olmadığını, Hanefi ve Maturudi olduklarını, müctehidlere ve İslam ulemasına derin bir saygı ve sevgi beslediklerini... açıkça ifade etti¹⁹² ...

¹⁹¹ Y.Vehbi Yavuz, “Bir Nesli Yaşatmak Yahut Yok Etmek”, *Nesil Dergisi*,9, Haziran 1977, ss.11,13.

¹⁹² Karaman, “Diyalogdan Gerçeğe”, *Nesil Dergisi*, 2, 4, Ocak 1978, ss. 37,38.

İfadeleri gösterilebilir. İlgili paragraflar Hayrettin Karaman'ın rivayetine göre birbirlerini fazla tanımayan ve bir davette bir araya gelen Hikmet ve Sabri isimli şahıslardır. Ortak özellikleri ise dini eğitim almış olmalarıdır. Aralarında geçen diyalog Karaman tarafından dergideki köşesinde yayınlanmaya değer bulunmuş ve yayınlanmıştır.¹⁹³

Daha öncede zikredildiği üzere Nesil dergisine yapılan eleştirilerin çokluğundan olsa gerek yazarlar her fırsatta düşüncelerini beyan etmiş ve eleştirilere cevap verme gereği duymuşlardır. Örneğin İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Tilavet Adabı* başlıklı yazısında, Kur'an-ı anlamaya mani hallerden sıyrılmanın yollarını sıralarken şu ifadelerle yer vermiştir:

Taklid yolu ile bir mezhebe bağlanarak, inceleme yapmadan sadece duyduğuna inanmak körü körüne orada donup kalmaktır: Böyle bir şahsı taklit ile edindiği bilgi, başka bir şey düşünmeye bırakmaz. Şayet kendisine bir ışık belirse ve uyduğu manalara zıt bir mana olsa, hemen taklid şeytanı onu yakalar ve “babalarının inancına uymayan bu tür şeyleri nasıl hatırına getiriyorsun?” diyerek onu terke zorlar. Böylelikle o zavallı adamda kendisine açılan bu hakikat perdesini, şeytanın aldatmacası zannederek ondan uzaklaşır. (...) şu halde bazı taklidler hak oldukları halde Kur'an da ki bazı inceliklerin keşfine, anlaşılmasına mani olurlar. Bundan çekinmek gerekir. Üzerinde titizlikle durulması gereken ölçü Ehl-i sünnet ve'l-cemaate uygunluktur.¹⁹⁴

Mezhebe taklid yoluyla bağlı olmayı 'donup kalma' olarak isimlendiren Karaçam, Kur'an'ı anlamaya mani telakki olarak isimlendirdiği bu durumu, cahiliye Araplarında İslam dinine girmesi önündeki engellerden biri olan atalar dinine bağlılığa teşbih etmiştir. Bu gibi açıklamalar Nesil dergisine yöneltilen eleştirilerin çokluğunu ve şiddetini anlamlandırmada yardımcı anekdotlardır.

¹⁹³ Bkz: Karaman, “Diyalogdan Gerçeğe”, *Nesil Dergisi*, 2, 4, Ocak 1978, s. 34.

¹⁹⁴ İsmail Karaçam, “Kur'an-ı Kerim'in Tilavet Adabı”, *Nesil Dergisi*, 2, 5, Şubat 1978, ss. 7,8.

Nesil dergisi yazarları ictihad kapısının kapalı olduğuna yada ictihad yapacak nitelik ve evsafa ilim ehlinin olmadığını savunan çevrelere karşı mukallid nasıl olurda ictihada dair bir konuda görüş beyan eder diye karşı çıkmışlar¹⁹⁵ ve Mehmed Akif'in şiirlerinden bir örnekle ictihad, taklid ve mukallid hakkında görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu konuya örnek olması açısından:

İlimlerin durakladığı, gerilediği ve çöktüğü dönemlerde hocalar kendilerinin mukallid olduğunu iftiharla söyler, taklidin yukarıdaki fıkıh makamlarını elde etmeye ihtiyaç duymazlardı. Akif her fırsatta bu anlayıştaki şahısları tenkid etmiştir:

Böyle gördük dedemizden sözü dinen merdûd,

Acaba sâha-i tatbiki neden nâmahdûd.

Âkif'e göre, Kur'an ve Hadis gibi iki asli kaynakla Müslüman düşüncesi arasındaki irtibatı kesen mukallidler, nass'ı amel edilemez bir hale getirdikten sonra, taklide dayanarak bir takım görüşler ortaya atmışlar ve bunadaşeriat adını vermişlerdir.

“Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dini:

Hurâfeler bürümüş en temiz menâbi'ini.

Değil hakâiki Şer'in, bugün, bedîhiyyât

Bilâ-münâkaşa ikrar olunmuyor...Heyhât!

Kitâb'ı Sünnet'i, İcmâ'ı kaldırıp attık;

Havâssı maskara yaptık, avâmıaldattık.

Yıkıp Şerîat'i, bambaşka bir binâ kurduk;

Nebî'ye atf ile binlerce herze uydurduk!

.....

¹⁹⁵ Kadioğlu, “Mantık ve Tenakuz” *Nesil Dergisi*, 7, Nisan 1977, ss. 27,28.

*Lisân-ı pāk-i Nebî'denyalanlaruyduruyor:
Sıkılmadan da "sevâb işledim" deyip duruyor!*

.....
*Düşünmedin mi girerken Şeriatin kanına?
Cinâyetin kalacak zanneder misin yanına?
Sevâb ümîd ediyor ha! Deyin ki nâmerde:
Sevâbı sen göreceksin huzûr-ı mahşerde!*

Âkif'e göre eskiden büyük alimler yetiştirmiş olan medrese artık uzun zamandan beri ilim adamı değil, sadece mukallid hocalar yetiştirmektedir. Bu hocaların çoğunun yaptığı iş, eskiden yazılmış olan beş on şerh ve haşiyeye bakıp kimsenin derdine deva olmayan kuru bir mana çıkarmaktan ibarettir.¹⁹⁶

Hiç şüphesiz Nesil dergisi bağlamında ortaya çıkan görüşler ve söylemler kadar söylemlerin üzerinde yaşanan tartışmalarda dikkat çekici olmuştur. Her ne kadar araştırma yaptığımız tarih bu tartışmaların yaşandığı zamanın otuz yıl ilerisi olsa datartışmaların dozajından ve sarf edilen ifadelerden bu durum anlaşılabilir. Zaman zaman tarafların birbirine yaptıkları yakıştırmalar üzerinde tartışılan konuyu gölgede bırakacak mahiyettedir. Bu duruma örnek olarak ise çeşitli sayılarda ve farklı Nesil dergisi yazarlarının çeşitli muhtevaya sahip yazılarında Nesil dergisine yapılan sert ithamlardan duydukları rahatsızlığı belirtmelerine ve itidale davet eden yazılara şahit olunmasına rağmen bazen de bu tavrın aksine davranışlar sergilendiği de olmuştur. Örneğin Ahmet Karaman "iki yılın ardından" başlıklı yazısında Nesil dergisi çıktığı günden itibaren *Dâr'un-Nedvemisali* toplantılar tertip edilerek Nesil dergisi ve yazarlarının olumsuz propagandaya tabi tutulduğu ve yazılan her yazı ve söylenen her sözden Kabalistlere taş çıkaracak manalar çıkarıldığını ifade etmiştir.¹⁹⁷ Bir diğer benzer vakıa ise Hayretin Karaman'ın muarızlarına hitaben yazdığı yazısında 'yarasa sürüsü' benzetmesinde bulunmasıdır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Kadir Kadioğlu, "Akif ve Biz", *Nesil Dergisi*, 2,6, Mart 1978, ss. 23,25.

¹⁹⁷ Bkz: Ahmet Karaman, "İki Yılın Ardından", *Nesil Dergisi*, 25, Ekim 1978, s.3.

¹⁹⁸ Bkz: Karaman, "Soru-Cevap-Tartışma", *Nesil Dergisi*, 5, Şubat, 1977, s. 37.

Nesil dergisi bin dokuz yüz yetmişler Türkiyesindeİslami camia arasında adından sıkça bahsettirmiş ve birçok tartışmanın da odağı haline gelmiştir.İlgili dergi yazarları haklarındaki eleştirilere farklı zamanlardafarklı başlıklar altında cevaplar vermiştir. Bunlardan en dikkat çekicilerinden biri iseKadir Kadioğlu tarafından hazırlanan ve *İmam Gazzalî*¹⁹⁹ ile *Bir Mülakat*ismiyle yayınlananyazıdır. İlgili yazıda Kadioğlu Mezheplere bağlanma zorunluluğu, telifik, mezheplerin İslam'a zarar verdiği hususu ve Nesil dergisinin eleştiri aldığı birçok meselede İmam Gazzalî'yle mülakat isimli yazıda Gazzalî'nin eserlerinde geçen meselelere uygun sorular hazırlanarak mülakat haline getirmiştir. Ancak yazar İmam Gazzalî'ye nispet ettiği cevapları hangi eserlerden aldığını belirtmemiştir. İlgili mülakattan birkaç kısım sunacak olursak:

-Bir mezhebe mensup olan bir şahsı, zaruret ve ihtiyaç halinde- keyfi ve laubali bir şekilde değil- hak olan öbür mezheplerden istifade edebilir mi ?(...)

-Önce şunu belirteyim. Bir Müslüman daima İslamcıdır. Mezhepli olabilir ama katiyen mezhepçi olamaz. Yani önce İslam sonra mezhep, ulemanın yolu budur. Önce mezhep, sonra İslam. Mukallitlerin yolu da budur. Âlim olunuz, mukallid olmayınız. İlme gönül veriniz, taklidi halka bırakınız. Taklid ve taassubla sınırlı olmayınız, bu sınırları aşınız, aşınız ki dini gerçeği bulabilesiniz. (...) şunu hiç unutmayınız. Mezhepçi olduğunuz müddetçe İslamcı olamazsınız.(...)

-Türkiye'de mezhepsizlik yaygarasını en çok işleyenler Selamet Yolları(Sübülüs'selam) isimli eseri tercüme eden, ettiren, basan ve okuyanlardır. Ozaman bu kişiler neden Reşid Rıza'nın ve Türkçeye tercüme edilen eserinin, hatta çeviren ve sadeleştirenlerin aleyhinde bulunuyorlar?

¹⁹⁹ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (ö.505/1111)Eş'arî kelâmcısı, Şafîî fakihî, mutasavvîf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ethem Ruhi Fığlalı, Mustafa Çağrııcı, "Gazzâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XIII, 1996, ss. 489, 505.

-Sözümü dikkatle dinleyin:Sübbülüs'selam'ın başında Sanâni'nin taklid ve mukallid aleyhtarı; ictihad, tecdid ve ıslahat taraftarı bir müctehid, bir müceddid, bir ıslahatçı olduğu yazılıdır. R. Rıza'nın da bundan fazla bir iddiası yoktur. Eğer böyle olmak suç ise, bu suç Reşid Rıza'nın değil, ondan çok daha evvel yaşamış olan ve ona tesir eden Sanâni'ye ve onun eserinin mütercimine aittir.

-İsterseniz tekrar, öbür mezheplerden yararlanma meselesine dönelim?

-Bir İslam âliminin öbür mezheplerden faydalanmasından ve gayri İslami hareketler karşısında tüm mezheplerden yararlanarak müdafaa yapmasından daha tabii bir şey olamaz. Başka bir düşünce ne ilme nede İslam'a sığar. (...)

“Doğrudan doğruya Kur'an dan alıp ilhamı,

Asrın İdrakine söyletmeliyiz İslam'ı” beyt'i ileri sürülerek M.Akif reformcu olduğu iddia edilmektedir. Bu konuda bizi aydınlatır mısınız?

-Sözü uzatmamak için yukarıdaki sözü tekrar edeceğim. Eğer bu laflar Akif hayattayken ümmeti aydınlatan alimler tarafından ortaya atıldıysa söyleyin meseleyi tartışalım.²⁰⁰

Mülakat tarzında aktarılmaya çalışılan ve Gazzali'ye nispet edilen görüşlerle alakalı ilgili paragraflar fazlaca eleştiri aldığından olsa gerek mülakatın ilk sayısında mülakatın yapılış usulü ve maksadıyla ilgili hiçbir açıklamaya yer verilmezken; hatta Gazzali ile hakiki manada mülakat yapılmış hissi uyandıran yazının Eylül 1979 tarihli ikinci bölümü dip notunda şu ifadelere yer verilmiştir:

İmam Gazzali'nin değişik konulardaki görüşlerini onun muhtelif eserlerinden aynen aktararak bir mülakat halinde size sunmuştuk. Bu ikinci mülakatta da siyaset üzerine yine onun muhtelif eserlerinden ve yaşayışından alınan görüşleri sunuyoruz. Her iki mülakatta da gaye belli

²⁰⁰ Kadir Kadioğlu, “İmam Gazzali İle Bir Mülakat”, *Nesil Dergisi*, 3, 6, Mart 1979, ss.11, 17.

*düşünceleri İmam Gazzali'ye söyletmek değil, onun bu konudaki görüşlerini okuyucuya aktarmaktır.*²⁰¹

Gazzali'nin görüşlerinin muhtelif eserlerinden alınıp aynen aktarıldığının ifade edilmesine rağmen birinci mülakatta İmam Gazzali'ye vefatının yüz yıllar sonrasında yaşamış olan Reşit Rıza ve Mehmet Akif hakkında sorular yöneltilmiş ve cevaplar alınmış olması izaha muhtaç bir mesele olarak ortada durmaktadır. Hatta Gazzali'ye nispet edilen sözlerden dolayı Nesil dergisine hitaben 'ruh çağırınlar' şeklinde yakıştırmalarda yapılmıştır.²⁰²

1.5.3. Tecdid, Reform ve Islah Anlayışı

Nesil Dergisi yazarları tarafından kaleme alınan ve üzerinde uzunca tartışmalar yaşanan ve muarızlar tarafından çokça eleştirilen konulardan biriside tecdid/reform/ıslah anlayışıdır. Kelime ve terim anlamlarına çalışmamızın başlarında değindiğimiz²⁰³ ve genel itibarlamevcut durumun aksaklıklarından dolayı yeniliğe olan ihtiyaç şeklinde anlaşılan tecdidin bir gereklilik olduğu ve İslami manada da buna ihtiyaç olduğunu Nesil yazarlarından Süleyman Uludağ şu ifadeleriyle açıklamıştır:

Kâinat sürekli değişmekte ve yenilenmektedir. İlimler, fikirler, sistemler, ideolojiler ve cemiyetler sürekli bir değişme (istihale/transformation), gelişme (inkışaf/evolution)ve ilerleme (terakki) halindedir. Allah'ın adeti ve sünneti budur ve bunda değişiklik olmaz²⁰⁴ bu değişiklik ilahi iradenin sonucudur. "o hergün yeni bir iştedir"²⁰⁵. Kainatta hükmünü sürdüren temel prensiplerden olan değişme, gelişme, ilerleme ve yenilenme esasına ayak uyduramayanlar tasfiye edilmeye, yok olmaya veya gelişmiş ve ilerlemiş cemiyetlerin kölesi olmaya mahkumdurlar. Gelişmemiş, ilerlememiş ve geri kalmış cemiyetler hayat sofrasından, Allah'ın nimetlerinden istifade edemezler. Donuk vaziyette sabit ve

²⁰¹ Kadioğlu, , "İmam Gazzali İle 2. Mülakat", *Nesil Dergisi*, 3, 12, Eylül 1979, s.21.

²⁰² Bkz: Kadioğlu, , "İmam Gazzali İle 2. Mülakat", *Nesil Dergisi*, 3, 12, Eylül 1979, s.21.

²⁰³ Bkz: 1. Sayfa.

²⁰⁴ el-Fâtır: 43, Fetih:23, Ahzab:62

²⁰⁵ Er-Rahman:19

hareketsiz kalma anlayışını men eden şu hadis, bu bakımdan önemlidir: “İki günü bir birine eşit olan kimse, aldanmıştı, zarardadır”. Kainat dediğimiz şu sonsuz tehdüdün vahdet nizamını yaratan kudretin varlığına inanmaya davet eden bu nizam içinde alemin daima yenilenmekte ve terakkiye doğru gitmekte olduğunu telkin eden zamanların geçip gitmesi yenilenmek için bir sebep teşkil etmez²⁰⁶ ...

Süleyman Uludağ *Kendini Yenileme İhtiyacı* isimli başka bir yazısında kendini yenilemenin önemi üzerinde durmuş ve şu ifadelere yer vermiştir:

İlim ve medeniyet muhitinden uzak kalan insanların düşünüş şekli bir nevi “Dogmatizm²⁰⁷” dir. Dogmatizm ibtidai bir düşünüş şeklidir. Cahil insan sahip olduğu bilgilerin hepsinin kat’i olduğuna inanır ve başkalarına da bunu kabul ettirmeye çalışır. Felsefe lugatları dogmatizm’i “taklit, tahakküm ve katiyet yolu ile delile dayanmadan kendi görüşünü kesin bir nas gibi ortaya koymak veyahut araştırmacılar böyle demişlerdir diyerek kendi sözünü ve görüşünü tahakküm yolu ile teyid etmek mesleği, delilsiz taklit mezhebi” şeklinde; dogmayı ise: “sözü hüccet ve senet sayılan bir zat tarafından tahakküm yolu ile kabul ettirilen ve her türlü tetkike tenkidin üstünde tutulan görüş ve fikirler” tarzında tarif ederler. Orta çağ Hıristiyanlığınahakim olan ve medrese zihniyeti manasına gelen skolastik zihniyette belli fikirlerin haricine çıkmamak manasına gelmektedir.²⁰⁸

Islahatın ve tecdidin gerekliliğini beyan etmekle birlikte bunun şekline dikkat çektiği *zaruri bir açıklama* isimli yazısında ise Hayreddin Karaman:

²⁰⁶ Süleyman Uludağ, “İslam’ı Anlama Sanatı” *Nesil Dergisi*, 2, Kasım,1976, ss. 39,40.

²⁰⁷ Dogmatizm, A priori ilkeler, çeşitli öğretiler ve asla değişmeyeceği kabul edilen mutlak değerleri kabul eden, bu bilgilerin mutlak hakikat olduğunu, inceleme, tartışma yahut araştırmaya ihtiyacın olmadığını savunan anlayışa verilen isimdir. Bu tür savlara, öğretilere ve inançlara ise *dogma* veya *nas* denir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Dogmatizm: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dogmatizm> (19.12.2015)

²⁰⁸ Uludağ, “Kendini Yenilemek İhtiyacı”, *Nesil Dergisi*, 4, Ocak, 1976, s. 14.

*Ne batıdaki nede Türkiye deki manasıyla İslam'da reform yapmayı tecviz ve tasvip etmeyiz. Bizim dinimizin reforma ihtiyacı yoktur. Çünkü bozulmamıştır. Bizde bozulan Müslümanlardır. Islahattan maksadımız dini değil, kendimizi düzeltmektir; bununda yolu Ehl-i sünnet Müslümanlığına dönmek, gerçek Müslümanlar olmaktır.*²⁰⁹

Şeklinde açıklamıştır. Bin dokuz yüz yetmişli yıllarda dile getirilen ilgilirtartışmaları göz önüne alacak olursak Ehl-i sünnet kavramı üzerinde mutabakatolduğu dikkat çekmektedir. Buna rağmen zıt görüşlerin ele alınması ve sürekli Nesil dergisi çevresi ve münekkitleri arasında yaşanan tartışmalar her iki çevreninde bu kavramı farklı anlamlandırdıklarını göstermektedir.

Tekâmülün gerekliliğinin sadece içtimai hayatla sınırlı olmayıp, ilimsahasında gerekli olduğunu dile getiren ve herhangi bir ilim dalını belirli bir zaman içerisine hapsedmenin doğru bir anlayış olmadığına da dikkat çekerek içtihadingerekliliğine de vurgu yapan Hüseyin Algül ilmin tekâmülü meselesinde şu ifadelerde bulunmuştur:

Bir ilim dalının toprağın altına gömülüp kalmasını istemeyen insan o ilim dalının çağa neler sunabileceğini düşünmek zorundadır. Bu sosyolojik bir zarurettir de. Çünkü ilmin gayesi pratiğe hizmettir. Yani yaşayanlara faydalar sunabilmektedir. İlim ölülerden ziyade diriler içindir. Yaşayanlara hitap edebilir ve insanlığa menfaatler sunabilir, insanlığın meselelerine çözümler getirebilir hale geldiği müddetçe ilmin şanına yakışan seviyede hizmetler verilmiş olur.

Bir ilim dalında sadece geçmişteki halini tanımakla yetinmeyip bu günün insanlığına vereceğini vermeye çalışma, bunun cehd-i gayreti içinde olmak, mazide o ilim dalına hizmeti geçen âlimlerin ruhunu da şad eder. Zira ilim tabiatı itibariyle tekâmüle açıktır, yeni ilerlemelerin kaydolunmasına imkân vermektedir. Herhangi bir ilim dalını, herhangi yüzyıl içindeki haliyle dondurmak ve o dalda hiçbir çalışmaya ihtiyaç kalmadığını, o sahalarda söz söylemenin, yazı yazmanın, araştırma

²⁰⁹ Karaman, "Zaruri Bir Açıklama", *Nesil Dergisi*, 7, Nisan 1977, s.50.

yapmanın fayda sağlamayacağını iddia etmek bizzat ilmin kendi özüne aykırıdır. Çünkü tarihen sabittir ki, ilim alemi sürekli araştırmalarla doludur. Bir bayrak yarışı gibi önceki alimin yaptığı çalışmalardan hareket ederek, yolun bir başka dönemecine kadar ulaştırmayı ilim adamları tabii bir vazife saymışlardır.²¹⁰

Çağa sesini duyurabilmenin ne denli önemli ve bunun ne şekilde hangi şartlarda meydana geleceğini ise Vecdi Akyüz:

Çağa sesini duyurmak, önce çağını çok iyi tanımaya bağlıdır. Hatta bununla çok sıkı ilişkisi vardır. İkinci şart ise kendini çağın ihtiyaçlarına göre klasik özden hiç bir şey kaybetmeden yenileyebilmektir. Kendini buna göre yenilemeyen, yeni nesle hiçbir şey kazandırmaz, söyleyeceği bir söz, ileteceği bir mesaj yok demektir. Çağa sesini duyurabilmenin üçüncü şartı, klasik özü modern düzenlemeyle sunabilmektir.

Bu gün İslami sahada sesini duyurabilmek, yukarıda belirttiğimiz şartların normal sonuçları olan, klasik özü samimi olarak yepyeni bir sistem, metot, muhteva ve yorum ile her gün problemleri çoğalan yeni nesle tanıtmak ve kazandırma, en azından bu kaygıyı taşımakla mümkündür. Ülkemizde henüz başlangıç devresindeki bu aksiyon kendini muhakkak kabul ettirecek ve başarıya ulaşacaktır. Bu aksiyon sadece kendi nesline değil, gelecek nesiller içinde bir muştudur.²¹¹

Şeklinde açıklamıştır. Bugünün İslami sorunlarının çözüm yönteminin klasik öze bağlı kalarak modern bir düzenleme yapmaktan geçtiğini ifade eden Akyüz, zamanı yakalamanın ve çağa sesini duyurabilmenin ancak böyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bu modernleşmenin Türkiye’de başlangıç devresinde olduğunu ifade eden Akyüz bu aksiyonun kendini mutlak surette kabul ettireceğini de ifadelerine eklemiştir.

²¹⁰ Hüseyin Algül, “Kaynaklara İnebilmek” *Nesil Dergisi*, 12, Eylül 1977, ss.16,17.

²¹¹ Vecdi Akyüz, “Çağa Sesini Duyurmak”, *Nesil Dergisi*, 1, 2, Ekim 1977, s. 20.

Çalışmamızın şimdiye kadar olan kısmında, Nesil dergisi bağlamında öne çıkan fikirleriyle isminden en çok bahsettiğimiz ve dolayısıyla Nesil dergisi muhalifleri tarafından en çok eleştiriye muhatap olan ve zaman zaman derginin diğer yazarları tarafından da savunulan Hayreddin Karaman İslam'da tecdidin neden gerekli olduğunu şu ifadelerle açıklamıştır:

Tecdid toplumun kalkınması ve dünyada refahı ahirette felahı için gereken her tedbirin alınması nazari, fikri, ameli faaliyetlerin icrasıdır. Ancak bu mefhumu tecdit, ıslah, reform, İslamlaşmak terimlerinden birisi ile ifade etmekte birlik hasıl olmamıştır. Bu terimler bazen zıt manada kullanılmış, bu da zihinlerin karışmasına sebep olmuştur. Biz bu yazılarda, İslam'ın ruhuna uygun ve hadisi şerifin ifade ettiği ıslahat için “tecdid” bunu yürüten ıslahatçı kişiler içinde “müceddid” terimlerini kullanacağız. Günümüzde daha çok kullanılan reform tabirini ise İslam ile bağdaşmayan bir ıslahatı ve protestanlığın doğmasını sağlayan hareketleri arındırdığı yanlış anlamalara meydan verdiği için tecdid manasında kullanmayacağız.²¹²

Islahat ve tecdid kavramlarıyla reform arasındaki ilişkiye dikkat çeken ve bu kavramları anlam dünyamıza arz ederken Hıristiyanlıktakireformla karıştırmamak gerektiğine de dikkat çeken Karaman Hıristiyan reformundan²¹³ sonra teşekkül eden Protestan inancıyla İslam reformu arasındaki farklara şu ifadelerle dikkat çekmiştir:

Islah etmek, düzeltmek gibi lügat manalarında kullanılan “reform” kelimesinin terim olarak umumi ve hususi mefhumları vardır.

²¹² Karaman, “İslam'da Tecdid ve Müceddidler”, *Nesil Dergisi*, 2, 6 Mart 1976, ss. 13,14.

²¹³ Latince'de “bir şeye yeniden şekil verme” anlamına gelen reformare ve reformatio kelimelerinden türeyen reform ve reformasyon kavramları, özellikle XVI. yüzyılda Katolik kilisesini eliştirmek ve Kitâb-ı Mukaddes'i temel almak suretiyle Hıristiyanlığın aslına dönülmesini savunan harekete verilen isimdir. Reform kelimesi, İslâm dünyasında dinî düşünce ve yaşayıştaki yenilik hareketleri söz konusu olduğunda genellikle ıslah ve tecdid gibi kavramlarla ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.:Jacques Waardenburg, “Reform”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXXIV, 2007, ss. 530,534.

Umumi olarak reform dindarların törenlerinde ve din adamına bağlı oldukları kaideler de yapılan değişiklik ve bilhassa bir tarikata ilk kaidelere dönmektir.(...) Dinde reform ve islahat deyince yukarıda özetlenen tecdid, reformcu deyince de müceddid kastediliyorsa mesele yoktur. Fakat bu tabir İslam için kullanılırken Hıristiyanlıktaki reform kastediliyorsa birbirinden tamamen ayrı ve farklı iki şeye aynı isim vermek gibi bir hataya düşürüyor demektir.(...) 1- Reform kitabı mukaddes'i Hıristiyanlığın tek kaynağı haline getirmiş papaların buyruklarına bu manada kutsiyet tanımamıştır. İslam'da Kur'an_ı Kerim ve Resulullah'ın sünneti ana kaynaktır. Bunlar dışında kalan fikir ve kaynaklar şaşmaz, yanılmaz değildir. Tenkit ve tartışmaya ve gerektiği zaman değişmeye tabiidir. 2-Reform Hıristiyanlara Kitabı mukaddes'i bizzat okuma ve açıklama salahiyeti getirmiştir. İslam'da her Mümin Kur'an-ı Kerim okur, dil ve usul biliyorsa anlar ve açıklar. 3-Protestanlara göre kilise günah bağışlayamaz. İslam'da günah bağışlama salahiyeti yalnızca Allah'a aittir. Bunun için şefaahat dahi onun iznine tabidir. 4- Reformdan sonra Kitab-ı mukaddes'in çeşitli dillere tercümesi ve bunlarla ibadet mümkün hale gelmiştir İslam'da başlangıçtan beri Kur'an-ı Kerim kısmen ve zamanla kül halinde çeşitli dillere çevrilmiş, meal ve tefsirler yazılmış, aslını öğreninceye kadar tercümesi ile ibadete izin verilmiştir.²¹⁴

Karaman *İslam'da Tecdid ve Müceddidler* isimli yazısında tecdidin bir zorunluluk olduğunu ve kıyamete kadar geçerli olacak olan tek din olan İslam'ın ancak bu şekilde işlevsel olabileceğini şu ifadelerle açıklamıştır:

(...) Tecdide niçin ihtiyaç duyulmuş ve Hz. Peygamber tarafından yüzyılda bir müceddidin geleceği haber verilmiştir? Tecdidin hikmeti başlığı altında bu soruya cevap aranacaktır.(...) Hz. Mustafa-ı mücteba son peygamber ve Kur'an-ı Mecid'de en son kitaptır. Bu demek ki artık peygamber ve kitap gelmeyecek, İslam kıyamete kadar devam edecektir. İnsanların ve onlara mahsus müesseselerin değişmez zarureti yanında bu devamlılık,

²¹⁴ Karaman, "İslam'da Tecdid ve Müceddidler", *Nesil Dergisi*, 2, 6 Mart 1976, ss. 14,15.

değişmeyen ile değişenin beraber yürümesi ve yaşaması nasıl olacaktır? İşte İslam'da kaynakların özelliği ictihad ve tecdid müesseseleri ve zaruret prensibi bu suale cevap, bu problemede çözüm getirmektedir. a-Kitap, sünnet, icma gibi kaynaklar, hayatın değişen, değişmesi zaruri olan taraflarını serbest bırakmış, bunları durdurucu, bağlayıcı hükümler getirmemiştir. b-Anormal durum ve zamanlarda zaruret (zorda kalma) prensibi bağlayıcı hükümlere yumuşaklık getirmiştir. c-İctihat ve tecdid müesseseleri çözümü ilim ve ehliyet sahibi Müslümanlara bırakmış, meselelere zaman ve zeminin gereğine göre ana kaynaklardan çözüm getirme imkanı bahsetmiştir. İsrailoğulları içinde sayıları binleri bulan –ara peygamberleri- nin vazifelerini İslam'da onlardaki vahiy yerine içtihatları kullanarak ifa edenler müceddid ve müctehidler almaktadır(...)

Nesil dergisinin sıkça yapmış olduğu Mehmet Akif'ten iktibasların bir örneği de taklitle ilgili olmuştur. Mukallitleri eleştiren Akif; ilimlerin durakladığı, gerilediği ve çöktüğü dönemlerde hocalar kendilerinin mukallit olduklarını iftiharla söyler,taklidin yukarıdaki fıkıh makamlarını elde etmeye ihtiyaç duymadıklarını ifade ederdi. Akif her fırsatta bu anlayıştaki şahısları tenkit etmiştir.

Böyle gördük dedemizden sözü dinen merdûd,

Acaba sâha-i tatbiki neden nâmahdûd.

Kadir Kadioğlu tarafından kaleme alınan *Akif ve Bizisimli* yazının devamında mukallitlerin Kur'an ve Sünnet'le Müslüman düşüncesinin arasındaki irtibatı kestiğini ve dolayısıyla ortaya amel edilemez bir türde nass anlayışı çıktığını ise şu ifadelerle Akif'ten iktibasla aktarmıştır:

Akife göre Kur'an ve hadis gibi iki asli kaynakla Müslüman düşüncesi arasındaki irtibatı kesen mukallidler nass'ı amel edilmez bir hale getirdikten sonra, taklide dayanarak birtakım görüşler ortaya atmışlar ve buna da şeriat adını vermişlerdir.

“Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dini:

Hurâfeler bürümüş en temiz menâbi'ini.

Değil hakâiki Şer'in, bugün, bedîhiyyât

Bilâ-münâkaşa ikrar olunmuyor...Heyhât!

Kitâb'ı Sünnet'i, İcmâ'ı kaldırıp attık;

Havâssı maskara yaptık, avâmüaldattık.

Yıkıp Şerîat'i, bambaşka bir binâ kurduk;

Nebî'ye atf ile binlerce herze uydurduk!²¹⁵

Nesil dergisi bağlamında en çok gündeme getirilen ve tartışılan ve hatta en çok eleştiri alınan konulardan biriside şüphesiz ıslahat/reform ve tecdid anlayışıydı. Dergi çevresinde gündeme gelen konularda çokça yazı kaleme alan ve eleştirilerindegenelde odak noktasında olan Hayreddin Karaman'ın tecdidin önemi, gerekliliği ile ilgili görüşlerini, tecdit ve reform arasındaki farklar ve benzerliklerini aktardığı bahislere geçmiş bölümlerde değinilmişti. Karaman, bir kısmını aktarmış olduğumuz *İslam'da Tecdid ve Müceddidler* isimli yazısında tecdidin engellenme sebeplerini maddeler halinde şöylece açıklamıştır:

Toplum için taze kan, gençlik aşısı, hayat ve beka iksiri mesabesinde olan tecdid, buna ehil kişilere muhtaçtır. Gerek bu kişilerin yetişmesi ve gerekse hareketlerini başarıyla yürütmeleri bazı sebeplerle engellenmektedir. a-Korkaklık ve çekingenlik: el-Izz b.Cemâ'a asırlar önce şöyle diyordu: Zamanımızda müceddid ve müctehid bulunamayacağı kanaati korku ve çekingenlikten neşet etmektedir. Yoksa çoğu kez bizzat bunu söyleyenler müctehid ve müceddit kişilerdir. Allah'ın lütuf ve ihsanına bunları bazı layık kullarını tahsisine ne engel olabilir? b-İnsaf ve takdir yokluğu: İlim adamları arasındaki rekabet duygusu onlara çok yakışan insaf vasfını zedelemiş, faziletleri ve değerleri itiraf takdir ve teşvikin yerini ölçüsüz tenkitler, aleyhte konuşmalar ve engellemeler almıştır. Bir şairin diliyle, "bulunduğu yerde faziletin takdiri bunu yapanın faziletini ne güzel ifade eder!" Bir kimsenin kendisinden üstün olanlara dil uzatarak aşağılık duygusunu tatmin etmesi, insafa sığmayan bir davranıştır. c-Kötüleme: İbn Abdilber es-Sübki gibi bilginler, hadis ravileri hakkında söylenenleri

²¹⁵ Kadıoğlu, "Akif ve Biz". *Nesil Dergisi*, 2, 6, Mart 1978, s. 24.

değerlendirirken şu ölçü koyuyorlar: Bir kimsenin büyüklüğü ve kemali sabit olur,lehinde konuşanlar çok aleyhte konuşanlar az bulunursa aleyhinde söylenenlerin sebebini gösteren bilgisizlik, rekabet, dedikoduya dayanma, taassup ve nefsani duygular gibi karinelere mevcut olursa aleyhinde söylenenlere bakılmaz. Eğer böyle yapılmazsa hiçbir İmam (en büyük alim) bundan salim kalmaz. Çünkü her biri hakkında yapılmış karalamalar, kötüler vardır. Akran arasındaki atışmalar, bilginlerin birbiri aleyhindeki sözleri muteber değildir. Bu sözler tarihi bir gerçeği aksettiriyor. İşte bu karalama ve kötüler cesareti kırmış, azimleri yıpratmış ve tecdid hareketini engellemiştir. d- Hased: İslam'ın getirdiği ibadetleri bedeninden ruhuna intikal ettiremeyen, nefsini tezkiye ve tasfiye edemeyen kimseler üstünlükleri meziyet ve faziletleri çekemez. Bunlar karşısında rahatsız olur aşağılık duygusuna kapılabilir ve ulaşamadıklarınıza pis demek durumuna düşerler.²¹⁶(...)

Karaman müceddid yetişmemesinin sebebini, genel olarak, buna ehil kimsenin olmadığını düşünen âlimlerden farklı olarak ilim adamlarının alacakları tepkilerden korktukları için, toplum tarafından içtihat seviyesine gelen zevata karşı teveccüh olmayışına ve aşırı kınamalarına bağlamıştır.

1.5.4. Geleneksel Din Anlayışı, Bidat ve Hurafelere Bakış

İslamimeselelerde yeni bir söyleme yadayeni bir söyleyiş tarzıyla ortaya çıkan Nesil dergisi çevresinde oluşan anlayışlardan olan geleneksel din anlayışı ve bidat ve hurafeler bahside dergi kapsamında öne çıkan görüşlerden olmuştur. Bu kapsamda İslam dininin bilime uygunluğunun ve akıl tarafından kavranabilirliğini değerlendiren Nesil dergisi yazarı Süleyman Uludağ, şu tespitlerde bulunmuştur:

Hemen belirtelim ki hiçbir din tamamıyla akli ve mantikî değildir. Bir din tamamen aklî olsa, bütün meseleleri mantıkla izah edebilir durumda bulunsa, O din olmaktan çıkar felsefe ve bilim haline gelir. Her

²¹⁶ Bkz: Karaman, “İslam’da Tecdid ve Müceddidler”, *Nesil Dergisi*, 2, 6 Mart 1976, ss. 16,17.

dinde aklın kühünü idrak ve izahta aciz kaldığı birçok nesne vardır. Fakat mevcut dinler içinde sırrıktan en uzak kalan ve akla en yakın bulunan din İslamiyettir. İslam'ın pek çok hükümleri makul ve mantıklı, rasyoneldir. Bütün dinlerde sır(mystere) ve mucize (miracle) merkezi bir rol oynadığı halde İslam'da her ikisi de en aza indirilmiş, mümkün olduğu kadar aklileştirilmiştir. Mosson-Oursel'e göre İslamiyet akla dayanır, Kitap ve sistemden hareket eder. O. Spengler İslamiyet'i sırdan uzak, rasyonel bir din olarak görür. Tevhid itikadında da sır vardır. Fakat tevhid, teslis ve senevîlikten çok daha akli ve mantıkidir. (...) (Mevrid-i nasta içtihada mesağ yoktur) bu gibi "akılla kavranamaz" niteliğinde bulunan mevzularda İslam asla akılcı değildir, tersine imancıdır. Bu noktada akıl nakle ve vahy'e teslim olur. Nass'a boyun eğer.²¹⁷

Bir diğer yazısında ise İslam Dinini "realist" olarak tanımlayan Uludağ, sözlerine şöyle devam etmiştir:

*İslam realisttir*²¹⁸. Doğruluğu ve gerçekçiliği (hakikat, sıdk, istikamet) şiar edinmiştir. İnançta, ibadette, ahlakta ve bütün beşeri münasebetler de gerçeğin bulunması, doğrunun bilinmesini İslam nizamı meydana getirir. Kur'an, İslam realizmini şöyle anlatır: "Biz seni hak din ile gönderdik"²¹⁹. (...) Batıl ve hurafeye inanan insanlar şüphesiz ki inandıkları şeyin hakikat olduğu kanaatinde olurlar. İslam dinini hurafevi bir şekilde anlayan Şii²²⁰-Batını²²¹ hareketleri kendi inançlarını hak, muhaliflerin itikatlarını batıl diye takdim ederler. O halde hakaik-i

²¹⁷ Uludağ, "İslam'ı Anlamak Sanatı", *Nesil Dergisi*, 1, Ekim 1976, ss.46,47.

²¹⁸ Gerçeklik, gerçekçilik. Ayrıntılı bilgi için bkz: Realizm, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Realizm_\(edebiyat\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Realizm_(edebiyat)) (21.12.2015)

²¹⁹ Fâtır, 35/24.

²²⁰ Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adı. Ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Öz: "Şia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXXIX, 2011, ss. 111,114.

²²¹ Nasların zâhirî mânalarını kabul etmeyen, gerçek anlamları ancak Tanrı ile ilişki kurabilen "mâsum imam"ın bilebileceği temel görüşünü savunan aşırı fırkaların ortak adı. Ayrıntılı bilgi için bkz: Avni İlhan, Mustafa Öz: "Batınıyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.V, 1992, ss. 190,194.

İslam, İslam'ın gerçekleri nasıl anlaşılacak? Ne kadar büyük olursa olsunlar insanlara tabii olarak ve başkalarını taklit ederek İslami gerçeklerin kullanamayacağını Hz.Ali şu sözüyle gayet güzel ifade etmişlerdir: İnsanlar vasıtasıyla hakikati tanıyamazsınız, O halde önce Hakkı tanıyın ki hak üzere olan kimselerin kim olduklarını bilesiniz.” Kim dedi deme, ne dedi de”, “Söyleyene değil,söylenene bak”. İslami hakikatleri bilmenin tek yolu naslara bakmak, bunlar üzerinde salim bir kafa ile düşünmek ve temiz bir vicdan ile hüküm vermektir.²²²

İslami meseleler içerisinde en çok tartışılan kavramlardan birisi olan *Bid'aten* genel şekliyle: Asr-ı saadetten sonra ortaya çıkan, şer'î bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar hakkında kullanılan bir terim²²³ olarak tarif edilir. Bidat, kapsamı, sınırlılıkları ve de kaçınılmaz olup olmayışı yönleriyle tartışılmıştır. Bu bağlamda Hayrettin Karaman, bid'at kavramını, hayatın doğal seyri içerisinde, kaçınılmaz bir durum olduğunu şu ifadelerle aktarmıştır:

Milletler kültür ve medeniyeti geçmişlerinden devralır, kendi zaman ve mekânları içinde tekamül ettirir, yeni nesillere devrederler. Bu alıp devretme arasında maddi ve manevi değerler aynı kalmaz. Eski ve işe yaramaz hale gelen değişir, yenisiyle değiştirilir. Ancak bu değiştirme ve yenileştirmede bünyeye, temele dikkat edilir. Cevize elma aşılınmaz, dal yerine kök budamaz ise tekamül gerçekleşir. Aksi halde devrimler, cebri kültür değişimleri fayda yerine zarar, ilerleme yerine duraklama ve gerileme getirebilirler. Tarih boyunca yenilik ve yenileştirme deyince toplum içinde meydana gelen reaksiyonları üç gruba bağlamak mümkündür: a) yenilik ve yenileştirme de aşırı gidenler, b) Eskiye olduğu gibi bırakmayı ve yeniye cephe almayı iş edinenler, c) Mutediller: Her eskiyi eski diye atmayı, kötü ise işe yaramaz hale gelmiş ise atanlar; her yeniye yeni diye almayı, iyi ise işe yarar ise alanlar.(...)Bid'at öncekilere benzemeyen, evvel yok iken yeni ortaya çıkan ve ya çıkarılan

²²² Uludağ, “İslam’ı Anlamak Sanatı”, *Nesil Dergisi*, 2, Kasım 1976, ss. 36, 37.

²²³ Bkz: Rahmi Yaran, “Bid’at”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.VI, 1992, ss. 129,131.

şey demektir. İslam uleması bid'atin tarifinde birleşmemiş, çeşitli tarifler ileri sürmüşlerdir. Bir grup bid'atı her manada ele almış ve Hz. Peygamberden sonra ortaya çıkan din ile alakalı olup bir ilave yada eksiltme mahiyetinde olan şey diye tarif etmişlerdir. Bu tarife göre her bid'at kötüdür, sapıklıktır. Dini bozacağı, değiştireceği için onunla mücadele etmek gerekir. Diğer bir gruba göre bidat Hz. Peygamberden sonra icat edilen, ortaya çıkan, moda haline gelen şeydir. Bu tarif çok geniş olduğu için tek değerlendirmeye tabi tutulmamış, "mezmûme" ve "Hasene" yani kötü ve iyi kısımlara ayrılmıştır. Bu arada şer'i delillere aykırı her şey ve davranışa bid'at diyenler de olmuştur.²²⁴ (...)

Bid'atın çokça tartışılma sebeplerinden biriside, sünnet'i seniyye'ye aykırılık arz etmesidir. Bu bağlamda bidatin farklı tanımları yapılmış ve Hz. Peygamberin beşer oluşundan dolayı sergilemiş olduğu davranışlarında sünnet kapsamına girip girmediği tartışılmıştır. Konuyla ilgili Karaman'ın açıklamaları ise:

Sünnete bağlanma ve bidatlerden uzak durma mevzuundaki bu emirler ve yasaklar karşısında ilk devirlerden beri farklı anlayışlar olmuştur. Sünnete uyma, hayatı sünnete göre tanzim etme konusunda bütün Müslümanlar birleşmekle beraber Resulü Ekrem'in ümmetine örnek teşkil eden, sünneti ile tabii ve beşeri olan davranışlarını birbirinden ayırma mevzuunda farklı anlayışlar ve davranışlar ortaya çıkmıştır. Allah Resulüde bir insandır. Bu iki vasfiyle davranışları sünnet olma yönünden aynı değildir. Mesela o bazı helal yiyeceklerden hoşlanmaz ve yemezdi. Helal olan bir şeyden hoşlanmamak beşeri vassına bağlı bir hal ve davranıştır, sünnet değildir, ümmetini bağlamaz. Keza fenne, tekniğe, müspet ilme ait mevzuda bir insan olarak fikrini, kanaatini söylese bu da bağlayıcı olmaz(...) Şu halde "sünnetime uyunuz, benim yaptığımı yapınız" emri mutlak değildir: İstisnaları, kayıt ve şartları vardır. Bunun içindir ki bazı Müslümanlar Hz. Peygamber'in her davranışını uyulması gereken bir sünnet telâkki ederken işin ruhuna vakıf diğerleri sünneti tabii ve beşeri davranışlardan ayırmışlardır.

²²⁴ Karaman, "Bid'at ve Yenilik", Nesil Dergisi, 3, Aralık 1976, ss.10, 13.

Bid'at da böyledir. Yukarıda geçen hadislerde Resullah Efendimiz "her sonradan ortaya konan şey bir bid'attır, her bidat sapıklıktır" buyurunca bazı kimseler bunun mutlak manada anlamış her icada, her keşfe, her yeni alet ve adete cephe almış, bunları kötü bid'at olarak mahkum etmişlerdir. Bu anlayışın doğru olmadığına en büyük delil Rasûlullah'tan hemen sonra onu ve İslam'a en iyi anlayan halifeler ve sahabe tarafından yapılan yeniliklerdir. Hem bu yenilikler sadece savaş tekniği ve aletlere münhasır kalmamış, bazı dini meselelere de uzanmıştır. Bu cümleden olarak Kur'an-ı Kerim mushaf'da toplanmış, divan kurulmuş, zekat vermeyenler ile savaşmış, hadisler toplanıp tedvin edilmiş, teravih cemaatle kılınır olmuş, cuma için bir ezan daha ihdas edilmiş, haraç sistemi kurulmuştur.²²⁵

İslam dininin akıl ve ilimle arasındaki uygunluğugenellikle mucizevi bir din anlayışına muhalif olan ve realist bir bakış açısına sahip olan araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Bu durum her ne kadarda değişen ve sürekli kendini yenileyen, yeni yasalar ve kanunlar ortaya koyan bilimle değişmeyen ana esaslar üzerine bina edilmiş din arasındaki bir uyumdan söz edildiği için bazı çevreler tarafında reddedilen bir görüş olmasına rağmen, özellikle hurafelerle mücadele bağlamında bilim ve İslam arasındaki uyuma dikkat çekilmiş, hatta Kur'an'ın bazı ayetleri bu duruma delil getirilmiştir. Bu bağlamda Karaman:

Akıl ve müspet ilimler ile ilişkisi bakımından dinlere sathi bir nazar atfedersek gördüğümüz manzara şudur: a-İslam dini: Bu dinde aklın kavrayamadığı, müspet ilimin çözemediği, sırlar, inanç ve ibadetler vardır. Fakat akla ve müspet ilme aykırı, onların ak dediğine kara diyen bir esas yoktur. Akla ve müspet ilme aykırı olmak başka; akıl ve müspet ilimin bilme, kavrama sınırlarının dışında olmak başkadır. Birincisi kusurdur, eksiklik ama ikincisi böyle değildir. Hatta tam aksine kemal ve yücelik alametidir. b-Diğer dinler: Diğer dinlerin gerek kaynaklarında ve gerekse inanç ve ibadet esaslarında, akla ve müspet ilme aykırı hususlar sayılamayacak kadar çoktur. Tevrat ve İncil'in şöyle

²²⁵ Bkz: Karaman, "Bid'at ve Yenilik", *Nesil Dergisi*, 3, Aralık 1976, ss.10, 16.

*bir süzüvermek, Hindistan ve Afrika içlerine doğru bir uzanıvermek bu iddiayı ispata kafidir. Durum böyle olunca İslam için aklın ve ilmin gelişmesi matluptur; bu dinin yüceliği, insan hayatına uygunluğu ancak insan ilim ve aklının gelişmesisayesinde yar ve ağyar tarafından anlaşılacaktır.*²²⁶İfadelerinde bulunmuştur.

Bid'atların tehlikesine dikkat çeken ve bu durumu Sünnet bağlamında değerlendiren İsmail Lütfi Çakan, Bidatçilere karşı yaklaşımlara dikkat çekmiş bu ve bu bağlamda Ehl-i sünnetin tavrına vurgu yapmıştır. İlgili mevzuda Çakan:

Bid'a veya bid'at din işlerinde Hz. Peygamber'den sonra meydana gelen noksanlık veya fazlalıklar için kullanılan ortak bir isimdir. Sonradan meydana gelmek ile beraber dinde o cinsten bir asl veya delil bulunabilen konular ya da bir mefsedetin ortadan kaldırılmasına vesile olduğu için bir tür maslahat²²⁷ görünümü kazananlar bid'at-i hasene adını alırlar. Öyle bir özelliğe sahip olmayanlar da bid'at-ı seyyie veya bid'at-ı dalal diye adlandırılmaktadırlar.(...)

Bidat üç hususta söz konusudur:

1- İnançlarda, 2- İbadetlerde, 3-Adetlerde

Aslında bid'atçı veya ehl-i bid'at denilince küfre varan ya da çok yaklaşan şekilde inançlarda ortaya konan bid'atların sahipleri kastedilir. Bunların karşısında Ehl-i sünnet vel'cemaatin inançlarını bulmaktayız. Burada şu noktanın bilinmesinde fayda vardır: Kur'an ve Sünnetle tespit edilmiş iman esasları üzerinde bid'atlar, bunların açıklama ve tev'ilerine dahil olduğu devir ve muhitlerde baş göstermiştir. Daha sonra da değişik tesirlerle yayılmışlar ve sürüp gitmişlerdir(...)Bid'ata müsamaha etmekte

²²⁶ Karaman, "Akademi Yine Akademi", *Nesil Dergisi*, 11, Ağustos 1977, ss. 3,4.

²²⁷ Şer'î hükümlerin içerdiği veya akıl ve tecrübe yoluyla belirlenmekle beraber bunlarla uyum içinde olan faydalar anlamında fıkıh ve usûl-i fıkıh terimi. Ayrıntılı bilgi için bkz: Dönmez, "Maslahat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXVIII, 2003, ss. 79,94.

bir anlamda kötülüğün güzel görünmesi, yapılan hatanın sevapmış gibi değerlendirilmesi de söz konusudur.

Şeklinde ifade etmiştir. Bid'atlerin inanç ve ibadet dünyasına verebileceği zarardan da bahseden Çakan, bid'ate inanan kimselerin inanç noktasında yanlış/eksik bilgiye sahip olduklarına ve bununda ihlase zarar vereceğine dikkat çekmiştir.

1.5.5. İbn-i Teymiyye,Cemaleddin Efganî, Muhammed Abduh ve Reşid Rıza'ya Bakış

Genelde Nesil dergisinin, özelde ise Hayreddin Karaman'ın en çok eleştirildiği konulardan biriside Efgani, Abduh, R.Rıza gibi modern İslamı yaymakla suçlanan ilim adamlarına olan yaklaşımı olmuştur. Bu iddiaların başlıca sebepleri ise aşağıda Karaman'ın yazısından yapacağımız iktibasta kendisinin de ifade ettiği gibi,Ahmet Hamdi Akseki²²⁸'nin tercüme ettiği ve Karaman'ın ise yeni harflere çevirip sadeleştirdiği Reşid Rıza'nın telif ettiği eserdir. Genelde Karaman'a ve Nesil dergisine yöneltilen eleştirilerin merkezinde ise kişinin gündeme getirmiş olduğu bir meseleyi eğer eleştirmiyorsa, kabul ediyor olduğu anlayışı vardır. İlgili eleştirilere karşı kendisini savunan Karaman şu açıklamalarda bulunmuştur:

*Bunlar da tamamen uydurma, yakıştıрма ve iftiradır. Bu kişilere ulu orta söven, onlara kafir, sapık, mason diyenlere karşı gerçekleri anlatmışızdır. İbn-i Teymiyye'nin kafir ve sapık olmadığını, ancak bazı ifratları ve ictihad hataları olduğunu, Afganî ve Abduh'un masonluğa girdiklerini, fakat sonra bu sakim yolu terk ettiklerini, bunun vesikaları bulunduğunu söylemişizdir. Bir kimseyi takdir ve tenkidde ileri gitmeyin, gerçeklerden ayrılmayın demek, o kimseyi İmam edinmek değildir. (...) Reşit Rıza'nın yazdığı Ahmet Hamdi Akseki'nin tercüme ettiği ve 63 sene önce neşredilmiş bir kitabı, **Diyanet İşleri Başkanlığı'nun isteği***

²²⁸ Din âlimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Diyanet İşleri başkanı.(ö. 1887-1951) Ayrıntılı bilgi için bkz: Süleyman Hayri Bolay,“Ahmet Hamdi Akseki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.II, 1989, ss. 293,295.

üzerine yeni harflere çevirdim. Lisanını sadeleştirdim, notlar ekledim. “İslam’da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri” adıyla Diyanet’te neşredildi. Aleyhimizdeki iddiaları çoğuna bu kitap delil kılındı. Kitabın mevzuu, hurafelerin reddi, taklidin asgari hadde indirilmesi, Müslümanların gerçek Müslümanlığa dönerek hallerini düzenlemeleri ve dünya Müslümanlarının birleşmesidir. Yazar asla Mason değildir. Tam aksine masonluk aleyhine 4 defa fetva vermiş ve bu fetvaları neşretmiştir. Bu kitabı içinde Ehl-i sünnetin icma ve ittifak ettiği esaslara aykırı bir şey yoktur. Ama tenkit edilecek tercih edilmeyecek tarafları bulunabilir. Bunlar iyi niyetle tenkit edilir ve münakaşası yapılır. Tenkitçiler bu yolu tutmamış, hissi, mübalağalı, gayri ilmi, maksatlı tenkit yolunu tutmuşlardır²²⁹.

Nesil Dergisi’nin “Soru-Cevap-Tartışma” isimli ve genelde okurlardan gelen soruların cevaplandırıldığı ve zaman zamanda Nesil dergisine ve Hayreddin Karaman’a yöneltilen eleştirilere cevaplar verildiği bölümde, bir okurun “Muhammed Abduh ve Reşid Rıza’nın mason oldukları ve masonluğu yaymaya çalıştıkları doğru mudur?” sorusuna Karaman tarafından verilen cevap, Nesil dergisi çevresinin ve “İslam Hukukunda İctihad” isimli eserinde Muhammed Abduh ve Reşid Rıdâ’yı son asrın müctehidleri²³⁰ olarak vasıflandıran Karaman’ın ilgili isimlere karşı bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. İlgili açıklamalar şöyledir:

Muhammed Abduh, günahı ve sevabıyla ahirete intikal etmiş bir İslam âlimidir. Bir zamanlar hocası Efgani ile beraber siyasetle iştigal ettiği için taraftarlar ve muhipleri yanında, hasımları ve muarızlarında çok olmuştur. Merhum Ömer Nasuhî Bilmen hocamızın büyük tefsir tarihi isimli eserinde 450 sıra numarası ile kaleme aldığı tercüme-i hal, ilim ve insaf mahsulüdür. Masonluk meselesine gelince: Muhammed Abduh, Üstad Efgani’nin teklifi ile Mason cemiyeti’ne girmiş üstad ve talebe bu yoldan İslam davasına hizmet etmeyi ummuş, fakat muvaffak

²²⁹ Karaman, “Zaruri Bir Açıklama”, *Nesil Dergisi*, 7, Nisan 1977, ss. 50,51.

²³⁰ Bkz: Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, İstanbul: Ensar Yayınları, 4.Baskı, 2010, s. 200.

olamamış, bu yolun çıkmazlarını anlamış ve alakalarını kesmişlerdir. Bu hususu Reşid Rıza, Abduh'un hayatını yazarken açıkça ve tafsilatıyla ifade etmiştir. Reşit Rıza el-Hüseynî, Abduh'tan ders almış ve onun yolunu takip etmiş, alim ve mücahit bir kişidir. Mason Cemiyeti'ne hiç girmemiş, ayrıca el-Menar dergisinde neşrettiği fetvaları arasında bu cemiyetin mahiyetini anlatarak Müslümanları ikaz etmiştir. Onun bu tavrı Abduh ekolünün masonluğu benimsemediğine ayrı bir delil teşkil etmektedir.²³¹(...)

Nesil dergisinin geçmiş sayılarında yayınlanan bir yazıya yapılan düzenleme ve beyan ise dergi çevresinin İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim Cevzi²³²,ye ait görüşlerini ihtiva ettiğinden dolayı burada aktarılacaktır. İlgili yazıda Süleyman Uludağ:

Nesil Dergisinin Şubat 1979 sayısında Veled Çelebi İzbudak'n makalesinde Evliyaullah düşmanı olmak ve bazı cihetlerde pek acayip taassup göstermekle beraber, İbn Teymiye ile talebesi İbn-Kayyim Cevziye'nin eserlerinde pek kıymetli ilimler vardır” denilmektedir. Bu cümlede yer alan “İbn-i Teymiyye ve İbni Kayyim evliyaullah düşmanıdır” hükmü hatalı olduğu kadar sakıncalıdırda. Eğer sahabe, tâbiîn ve etbaütabinin evliyaullahtan kabul ediliyorsa, İbn-i Teymiyye bunların düşmanı değil, dostudur. İlk zahitleri ve sufîleride genellikle seven ve takdir eden İbn-i Teymiyye, sadece Hallac-ı Mansur ve İbn-i Arabî gibi mutasavvıfların karşısında olmuştur.Veled Çelebi, Hallaç ve İbn-i Arabi gibi mutasavvıfların tesiri altında bulunduğundan, çok lüzumsuz ve haksız bir genelleme yaparak, İbn-i Teymiyye'yi ve İbn-i Kayyim-ı Hak dostu olan bütün evliyanın düşmanı olarak göstermiştir. Bu durumda İbn-i Teymiyye ve İbn-i Kayyim'ı sanki Müslüman olarak

²³¹ Karaman, “Soru-Cevap-Tartışma, M. Abduh, Reşit Rıza ve Masonluk”,*Nesil Dergisi*, 1,Ekim 1978, ss. 14,15.

²³² (d. 29 Ocak 1292, Şam - ö. 1350), 14. yüzyılda yaşamış Arap tefsir ve fıkıh bilgini. Künyesiyle beraber tam adı 'Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımeşkî el-Hanbelî' olup düşünce ve çalışmaları Hanbeli mezhebi odaklı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/İbn_Kayyim_El-Cevziyye (21.12.2015)

bile kabul etmek mümkün değildir. Zira Allah'ın velilerine düşman olan bir şahıs nasıl Müslüman sayılır? Hallac ve İbn-i Arabi'nin evliyaullahtan olduklarına dair bir nas yoktur. İslam dininin zahiri ahkâmına ters görünümde olan birtakım beyanları bulunan İbn-i Arabi ve Hallac'ı Allah'ın velilerinden kabul etmeyen daha başka pek çok alimvardır. İbn-i Arabi ve Hallacın fikir ve görüşlerine saygı duyarız ama İbn-i Teymiyye ve İbn-i Kayyim'in mutlak surette evliyaullah düşmanı olarak ilan edilmelerini de doğru bulmayız.²³³

Hayreddin Karaman, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden bir öğrencisiyle yapmış olduğu mülakatta, İbn Teymiyye, Efgani, Abduh gibi isimlerin fikirlerine olan yakınlığı iddiasından dolayı almış olduğu yoğun eleştirilere cevap verdiği ifadelerinde şahsına yapılan eleştirilerin sebeplerini de dile getiriyor. İlgili açıklamada Karaman:

*...**Recep Özgüner:** Hocam öyleyse İbn-i Teymiyye'yi ve talebesi İbn-i Kayyim'ı, Cemaleddin Efgani'yi ve Muhammed Abduh'u da kâfir, sapık, mason²³⁴ diye ulu orta suçlamadığınız için İbn-i Teymiyyeci, Abduhcu Efganici olarak telakki ediliyorsunuz?*

***Hayreddin Karaman:** Bunlar da tamamen uydurma, yakıştıрма ve iftiradır. Bu kişilere ulu orta söven, onlara kâfir, sapık, mason diyenlere karşı gerçekleri anlatmışlardır. İbn-i Teymiyye'nin kâfir ve sapık olmadığını; ancak bazı ifratları ve İctihad hataları olduğunu,*

²³³ Uludağ, "İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'le İlgili Bir Görüş", *Nesil Dergisi*, 8, Mayıs 1979, s. 58.

²³⁴ Masonluk, kökleri her ne kadar 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başlarına kadar dayanıyor olsa da, 24 Haziran 1717 tarihinde Londra'da bir araya gelen dört locanın girişimiyle Londra Büyük Locası'nın kurulması ile başlar. Masonlara göre masonluk; akılcılık, bilimsellik ve insanlığın oluşumundan bu yana ortaya çıkarak, insanlığın gelişimine ve bilgi birikimlerine katkıda bulunmuş bir kültür ve fikir üst yapı kurumudur. Ezoterik ve sadece üyelerine açık olan örgüttür. Dünyanın birçok ülkesinde 5 milyon üyesi ile değişik biçimlerde mevcuttur. Sadece İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da 480.000; Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 2 milyonu aşkın üyesi bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Masonluk: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Masonluk> (21.12.2015), Azmi Özcan, "Masonluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXVIII, 2003, ss. 95, 99.

Efgani ve Abduh'un masonluğa girdiklerini fakat sonra bu sakim²³⁵ yolu terk ettiklerini, bunun vesikaları olduğunu söylemişizdir. Bir kimseyi takdir ve tenkitle ileri gitmeyin, gerçeklerden ayrılmayın demek, o kimseyi imam edinmek değildir. Bizim imamımız Resulullah (s.a.v) müctehid imamlar, âlimler ve ilimdir. İbni Teymiyyeci, Abduhçu, Efganici olmayı reddederiz. Malum çevrenin tenkit ettiği “İslam Hukuk Tarihi” isimli eserimizin 152.ci sahifesinde mevcut ifade şudur: “Leh ve aleyhinde çok mübalağa edilmiş olmakla beraber, bilgili ve insaflı İslam ulemâsına göre İbn-i Teymiyye büyük bir İslam alimi ve müctehiddir. Her insan gibi onun da icthadi hataları olabilir ve vardır. Buna göre: a- İddia edildiği gibi İbni Teymiyye ve İbni Kayyim’in büyük müceddit olduklarını söylenmiştir. (Aslında bu iki zatın müceddit demekte sapıklık değildir) Müceddidler arasında daima bu iki zat da zikredilmişlerdir. Ancak biz bu eserde böyle bir ifade kullanmadık Muharrir bunu uydurmuştur. b- Hataların bulunduğu belirtilmiştir.

R.Ö: *Acaba aynı şeyler Mevdudî²³⁶, Reşit Rıza, Hamidullah²³⁷, Mahmut Şeltut²³⁸ hakkında söylenebilir mi?*

H.K: *Burada adı geçen şahıslara âlim ve müceddid demek sapıklık olmadığı gibi, ilmi hatada değildir. Doğuda ve batıda yazılmış kitaplar bu zevatı aynı sıfatlarla zikretmektedir. Bunların sapık fikirlerine biz tesadüf etmedik.²³⁹*

²³⁵ Bozuk, yanlış. Ayrıntılı bilgi için bkz: Nedir Ne Demek? <http://www.nedirnedemek.com/sakim-nedir-sakim-ne-demek> (21.12.2015)

²³⁶ Pakistanlı âlim ve düşünür, Cemâat-i İslâmî teşkilâtının lideri. (1903-1979) Ayrıntılı bilgi için bkz: Anis Ahmad “Mevdudî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXIX, 2004, ss. 432,437.

²³⁷ 19 Şubat 1908 Haydarabad'da doğdu. Ölüm, 17 Aralık 2002, İslam dünyasında tanınmış son dönem avukat ve din bilgini. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Hamidullah

²³⁸ 23 Nisan 1893'te doğdu. Verdiği modern fetvalarla tanınan Mısırlı alim. Ayrıntılı bilgi için bkz: Balıklı Göl: <http://www.balikligol.com/haber/ilk-cagdas-fetvalar-veren-alim-mahmut-seltut-25895.html> (21.12.2015)

²³⁹ Recep Özgüner, “Karamanla Bir Mükalat”, *Nesil Dergisi*, 9, Haziran 1979, ss. 24, 25.

1.5.6. Milliyetçi Söylemler

Nesil dergisi kapsamında dikkat çeken konulardan biriside çıktığı ilk sayısından itibaren muhteviyatına dahil olan milliyetçi²⁴⁰ jargondur. İslami mecmualarda görülmesi pek vaki olmayan milliyetçi söylemler Nesil dergisinin gündemine ilk sayısının *çıkarken* isimli yazıda “Nesil, İslam’a samimi manada bağlılık gösteren milliyetçi-maneviyatçı cereyanların, iyi düşünce ve hareket tarzını benimser²⁴¹”, ifadeleriyle milliyetçi bir anlayış tarzına sahip olduklarını vurgulamıştır. Bin dokuz yüz yetmişler Türkiye’indeki sağ-sol kavgası ve bin dokuz yüz seksen askeri darbesine giden süreçle birlikte düşünüldüğü vakit, söz konusu zamanda yaşanan olaylarla yakından ilgilenen ve tarafların herhangi birine fikri manada katkı sağladığından bahsetmek pek mümkün olmasa da, zaman zaman kominizim gibi bir tehlikenin varlığından söz etmesi²⁴² ve yapılan bazı iktibaslarda “Akif, safahatının 6. Cildine Asım ismini vermiştir. Asım bir Müslüman Türk gencidir. Akif, Asımın şahsında idealindeki Türk gencini göstermiştir²⁴³” gibi ifadelerle milliyetçilik vurgusu yapmıştır.

Nesil dergisi Ağustos 1977 sayısında yayınlanan ve Hayreddin Tanrıverdi ismini taşıyan yazıda “Türk-İslam Kültürü” isimli yazıda Türklerin ilk dönemlerinden itibaren sahip oldukları kültürel özelliklere değinilmiştir. Türklerin İslamlaşmasından ve İslam dünyasındaki yerinden fazlaca bahsedilmeyen yazıda Türklük vurgusu ön plana çıkmaktadır. İlgili ifadeler şu şekildedir:

²⁴⁰ Belirli bir coğrafyada ortak kültürel ve / veya etnik kökene sahip toplulukların siyasî ve tarihî meşruiyetiyle yüceltilmesini hedefleyen siyasal, sosyal, kültürel, dinî düşünce ve yaklaşımlarla ideolojik anlamda millî devletin güçlenmesini en önemli hedef sayan bir anlayış olarak milliyetçiliğin 1789 Fransız İhtilâli’nin ardından geliştiği kabul edilir. Kısa zamanda meydana getirdiği yeni devlet örgütlenmeleri itibariyle bütün zamanların en etkili siyasî ideolojisi olan milliyetçiliğin modern bir kavram olmasına karşılık kişinin üyesi bulunduğu sosyal gruplara ve kültürel unsurlara sevgi ve bağlılık göstermesi insanlık tarihiyle başlayan tabii bir süreçtir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Azmi Özcan “Milliyetçilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXX, 2005, ss. 84,87.

²⁴¹ Mustafa Kara, “Çıkarken”, *Nesil Dergisi*, 1, Ekim, 1976, s. 1.

²⁴² Bkz: Ertuğrul Düzdağ, “Uyandırana Lanet Olsun”, *Nesil Dergisi*, 2/3 Aralık 1977, s.38., Mustafa Uluçay, “Fitne Devrinde mi Yaşıyoruz”, *Nesil Dergisi*, Kasım, 1978, s. 31.

²⁴³ Kemal Sandıkçı, Akif’in Nesli”, *Nesil Dergisi*, 5, Şubat, 1976, s.25.

Türk kültürünün baş özelliğinden biri insanın kutsal olmasıdır. Kısaca bu konuya girecek olursak; İnsan tarih boyunca(Türk boyları olarak) cesaret, kahramanlık, feragat ve insani yönleriyle temayüz etmiş ve bunlar destanlara yansımıştır. Orhun abideleri²⁴⁴ nin ise Türk kültürünün meşalesi ve ilk Tarih belgelerini temsil ettiği bir gerçektir. Bunlar Türk düşüncesinin Göktürkler'de ulaştığı toplum seviyesini ve ideallerini dünyaya haykıran büyük kültür meşalesidir. İşte Türk kültürünün insana bakışını embriyon halinde burada bulmalıyız: “Üstte mavi gök altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında İnsanoğlu kılınmış. İnsanoğlu üzerine ecdadım Bumin Kağan²⁴⁵, İstemi Kağan²⁴⁶ oturmuştur”. Aynı adlı eserde “zamanı tanrı yaşar, İnsanoğlu hep ölmek için türemiştir” diyerek Türk kültürünün insana bakışını ortaya çıkmıştır (...) Türk İslam inanişinde insan tesadüfi bir oluşla meydana gelen ve fizik aleminde farklı olmayan bir varlık değildir, aksine o, bir gaye için vardır. Allah onu yaratmış ve yeryüzünde onu temsilci seçmiştir. Şuurca, duyguca, fizikçe bütün canlılardan farklı ve onların efendisidir. Türk İslam kültüründe ırz, namus ve de malın masumiyet esastır. Bu yüzden insanı koruma prensibi Türk töresince tanzim edilmiştir. Türk töresince ırza tecavüzün cezası idamdır(...)Türk kültürünün insan şahsiyetine verdiği önemi kavrayabilmek için, bu kültürün temel ilkelerinin belirlenmesi temel zarurettir. Bu ilkeler kısa deyimle Türk kültürünün dünya görüşü, dolayısıyla insana bakış tarzı ve bakıştan doğan insan

²⁴⁴ Orhun Yazıtları, Göktürk Yazıtları ya da Köktürk Yazıtları, Türklerin bilinen ilk alfabesi olan Orhun alfabesi ile Göktürkler tarafından yazılmış yazıtlardır. Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarını Yolluğ Tigin yazmıştır. Yolluğ Tigin aynı zamanda Bilge Kağan'ın yeğenidir. Yazıtlarda bu abidelerin sonsuzluğa kadar kalması temennisi ile "Bengü Taşlar" denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Orhun_Yazıtları (22.12.2015).

²⁴⁵ Bumin Kağan veya İllig Kağan, Türk adıyla kurulmuş ilk devlet olan ilk Göktürk Kağanlığının kurucusudur (552), Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Bumin_Kağan (22.12.2015).

²⁴⁶ İstemi Yabgu, 530 - 583 ya da 584 yılları arasında yaşamış, Göktürk Kağanlığı'nın kurucusu olan Bumin Kağan'ın kardeşi, hakan,yabgu ve elçidir. Bumin Kağan'ın yanında batı kanadını (sonraki Batı Göktürk Kağanlığı) yönetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/İstemi_Yabgu (22.12.2015).

*kavramı... İşte Türk sosyal düşüncesinin şahsiyetçi ve toplumcu karakterinin dayandığı kavram bundan ibarettir(...)*²⁴⁷.

26-28 Mayıs 1978 tarihinde Aydınlar Ocağı tarafından tertip edilen ve iki yüz civarında ilim ve kültür adamının iştirak ettiği ifade edilen “Milliyetçiler III.Büyük İلمي Kurultayı”na katılan Nesil Dergisi yazarlarından Bekir Topaloğlu ve Hayreddin Karaman, toplantıda alınan “Dini Hayat Komisyonu Karar Metni”ni Nesil dergisinde de yayınlamışlardır²⁴⁸. İlgili metinde yer alan başlıklar şöyledir:

Türkiye'de bilhassa son elli yıl içinde dinin sosyal alanda geri plana itilmesi ve batı taklitçiliğine yönelmesi bugün memleketimizde, ahlak, maneviyat ve milli değerlerde büyük bir buhranın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Türk Milletinin oluşmasında İslam dini tarihte büyük rol oynamıştır. Türk insanının tarih boyunca hareket noktası Allah'ın rızası; hedefi ise “ila-yı kelimetullah (İslamı hakim kılmak) olmuştur. Gelecek nesillerin oluşturulmasında da İslam dini, temel sosyo-kültürel değerlere ve tesirlere sahip kılınmalıdır.

Türk milliyetçiliğinin manevi kaynağı, temel unsuru ve ölçüsü İslam'dır. Her çeşit totaliterliğe²⁴⁹, emperyalizme²⁵⁰ ve komünizme ve faşizme²⁵¹ karşı olan Türk Milliyetçiliğinde ve milleti millet yapan, bütünleştiren unsurlar içinde İslam dini en önemli yeri almaktadır. Türk'ün bütün manevi yapısı, kainat ve hayat görüşü İslam dini ile

²⁴⁷ Hayreddin Tanrıverdi, “Türk-İslam Kültürü”, *Nesil Dergisi*, 11, Ağustos 1977, ss. 33,36.

²⁴⁸ Bkz: *Nesil Dergisi*, 9, Haziran, 1978, s. 58.

²⁴⁹ Totalitarizm; tüm yetkilerin merkezleştirildiği, devlete mutlak itaat beklenen, diktatörlükvari yönetim.¹ Sözcük sıfat hâlinde **totaliter** olarak kullanılır. Totalitarizmde bireysel özgürlüklere izin verilmez ve bireyin yaşamının tüm alanları devlet kontrolüne bırakılır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Totalitarizm> (22.12.2015)

²⁵⁰ Emperyalizm veya yayılmacılık, bir devletin veya ulusun başka devlet veya uluslar üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda etkiye bulunmaya çalışmasıdır. Etkileyen devlet, etkilenen devletin kaynaklarından "yararlanma" hakkına sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Emperyalizm> (22.12.2015)

²⁵¹ Faşizm, ilk olarak Benito Mussolini tarafından Ulusal Faşist Parti'nin kurulması ile ortaya çıkan, otoriter devlet üzerine kurulu bir radikal milliyetçi yönetim sistemidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Faşizm> (22.12.2015)

*şekillenmiştir. İslamcı bir yapıya sahip Türk Milliyetçiliği, aynı zamanda İslam'a sarılmayı, İslam milletleri ile her alanda dayanışmayı gerektirir.*²⁵²

Mehmet Emin Ertan ismi taşıyan ve Türk Milliyetçiliği tasavvurunu tanımlayan ifadeler ise aşağıdaki gibidir:

Müslüman Türk'ün milliyetçiliği dinine sadık olmaktır. Müslüman Türk'ün milliyetçiliği milletini sevmek, onun yücelmesinde, Allah katında şeref kazanması için çaba sarf etmesidir. Müslüman Türk'ün milliyetçiliği, dinine, vatanına, milletine düşman olanlarla mücadele ve müdafaa etmektir! Bu mücadelede gerekirse seve seve canını vermektir. İslam dininde hiçbir milletin hiçbir millete üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva ile iman ile fazilet iledir (...)

*İslam dinine göre milliyetçilik, hiç kimseyi hor ve hakir görmeden, İslam'ın emirlerini çiğnemedi, vatan, millet ve din bütünlüğünün bölünmezliğinde, ayrılmazlığında mevcuttur*²⁵³.

Çalışmamızın bu bölümünde Nesil dergisi bağlamında ortaya çıkan bazı görüşler bölümler halinde sunuldu ve dergide ele alınan konuların çalışmamızla ilgili bazı bölümleri aktarıldı. Üçüncü ve son bölümümüzde ise Nesil dergisi bağlamında ortaya çıkan görüşleri eleştiren çevreler ve şahısların fikirleri ve eleştirilerin yoğunluk kazandığı meseleler örnek metinlerle aktarılmaya çalışılacaktır.

²⁵² Mehmet Erkal, “Haberler, Dini Hayat Komisyonu Karar Metni”, Nesil Dergisi, 9, Haziran 1978, ss. 58,59.

²⁵³ M.Emin Ertan, “Milliyetçilik Deyince”, Nesil Dergisi, 12 Eylül, 1978. ss. 20,25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NESİL DERGİSİ'NE TEPKİLER

Nesil dergisi bağlamında öne çıkan yenilikçi söylemlerin ve fikirlerin birçok tartışma ve eleştiriyi de beraberinde getirdiğinden bir önceki bölümde nispeten bahsedilmişti. Bu bölümde de birkaç başlık altında Nesil dergisi bağlamında öne çıkan fikirleri eleştiren çevreler, eleştirilerin hangi noktalarda yoğunlaştığı ve üzerinde en çok tartışma yaşanan konuların neler olduğuna değinilecektir. Genelde İmam-Hatip liseleri ve İslam Enstitüleri öğrenci ve öğretmenlerine yönelik yazılar kaleme alan ve söz konusu kurumlarda İslami eğitim görmüş yazarlardan teşekkül eden Nesil dergisinin gerek yenilikçi söylemlerine ve gerekse İmam-Hatip okulları ve diğer devlet eliyle verilen İslami eğitime karşı olmalarıyla tanınan Süleymancılar cemaatine yakınlığıyla bilinen Ufuk ve Sabah gazeteleri Nesil dergisini en çok eleştiren çevrelerin başında gelmektedir. Nesil dergisine eleştiri oklarını en çok yöneltene çevrelerden birisi de kamuoyunda “Işıkçılar” diye bilinen İhlas grubu²⁵⁴ ve Türkiye gazetesi gibi kurumlarla faaliyette bulunan grup olmuştur. Işıkçılar grubunun eleştirileri de diğer muarızlar gibi genel itibarla Ehl-i sünnet müdafaası noktasında ve dinde reform anlayışı bağlamında Nesil dergisi tarafından gündeme getirilen konular ekseninde gelişmektedir. Bu grupların

²⁵⁴ Temeli, 1970 yılında Türkiye gazetesinin kurulması ile atılan İhlas Holding, Grup tarafından kurulan ve değişik sektörlerde faaliyet gösteren şirketleri 1993 yılında holding çatısı altında toplamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ihlas_Holding (02.01.2016), <http://www.ihlas.com.tr/> (02.01.2016).

yanı sıra Necip Fazıl Kısakürek²⁵⁵, Mehmet Şevket Eygi²⁵⁶, Ali Nar²⁵⁷, Sadreddin Yüksel²⁵⁸ ve Nesil dergisi yazarlarının kahir ekseriyetinin İstanbul İslam Enstitüsü'nde hocası olan Ahmed Davudoğlu²⁵⁹ gibi yazar, araştırmacı ve hocalarda Nesil dergisi bağlamında ortaya çıkan fikirleri ve yenilikçi söylemleri eleştirmeleriyle bilinen bazı isimlerdendir.

1.6. Süleymanlılar Cemaati Neşriyatında Nesil Dergisi'ne Yönelik Eleştiriler

1970'ler Türkiye'si dini hareketlerinden biriside kusucusu Süleyman Hilmi Tunahan²⁶⁰,a nispetle *Süleymanlılar*²⁶¹ya da *Süleymanlılık* ismiyle

²⁵⁵ Necip Fazıl Kısakürek (26 Mayıs 1904, İstanbul - 25 Mayıs 1983, İstanbul), Türk şâir, yazar ve düşünür. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Necip_Fazıl_Kısakürek (02.01.2016).

²⁵⁶ Mehmet Şevket Eygi (d. 7 Şubat 1933, Ereğli, Zonguldak), Türk gazeteci, makale ve köşe yazarı. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Şevket_Eygi (02.01.2016),

²⁵⁷ Ali Nar, (d. 1938, Hasankale, Erzurum - ö. 16 Temmuz 2015, İstanbul), Türk şair, yazar ve romancısı. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Nar (02.01.2016).

²⁵⁸ Sadrettin Yüksel (d. 1920, Konya - ö. 25 Aralık 2004), Kürt asıllı Türk din adamı. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadrettin_Yüksel (02.01.2016).

²⁵⁹ 1912 yılında Bulgaristan'ın Şumnu şehrinin Kalaycı köyünde doğdu. İlköğrenimini doğduğu köyde, ortaöğrenimini Ekizce'de Medresetü'l-Aliye'de, medrese öğrenimini ise Şumnu'da yaptı. İhtisas için Mısır'a gönderildi (1936). Ezher'deki öğreniminden sonra, bir süre okuduğu Nüvvab Medresesi'ne hoca olarak atandı. Bir süre İmam Hatip Lisesi'nde öğretmenlik yaptıktan sonra, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılması üzerine, buraya öğretim üyesi ve müdür yardımcısı olarak tayin edildi (1950). Yüksek İslam Enstitüsü'nde müdürlük de yaptı. 7 Nisan 1983 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Bkz: <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3754> (02.01.2016).

²⁶⁰ Süleyman Hilmi Tunahan (1888, Silistre - 16 Eylül 1959; Üsküdar, İstanbul), din adamı, âlim, mutasavvıf. Osmanlı Devleti egemenliği döneminde Silistre olarak bilinen, bugünkü adıyla Bulgaristan'ın Silistre şehrinin bir köyü olan Ferhatlar'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Silistre'de yaptıktan sonra 1907'de medrese tahsili için İstanbul'a geldi. Nakşibendiye Silsile-i saadat büyüklerinden olup otuz üçüncü ve son halkası olarak sevenleri tarafından kabul edilir. İstanbul'da Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak *selatin camileri* adıyla bilinen, aralarında Sirkeci'de bulunan Yeni Camii, Fatih semtine bağlı olan Şehzade Camii gibi dini mekanlarda görev yaptı. Vefatından önce Sultan Ahmet Camii'nde görevliydi. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Süleyman_Hilmi_Tunahan (02.01.2016); Mustafa Aydın, "Süleyman Hilmi Tunahan" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Tanıl Bora ve Murat Gültekin (ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ,c. VI, 2005, ss.314, 322; Raşit Öngören, , "Tunahan, Süleyman Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXXII, 2012, ss. 375, 377.

²⁶¹ Bkz: Şaban Sitem Bölükbaşı, , "Tunahan, Süleyman Hilmi (Süleyman Efendi Cemaati)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXXII, 2012, s. 377; Mustafa Aydın, "Süleymanlılık" *Modern Türkiye'de Siyasi*

adlandırılan, temelde Nakşibendi²⁶² tarikatı geleneğine bağlı yapılanmalardan olan İslami bir harekettir. Nesil dergisinin yayın aralığı olan 1976-1980’li yıllarda gerek dergide çıkan yazılar ve gerekse münferit olarak yazarların kendileri Süleymancılara yakınlığıyla bilinen ve haftalık yayın yapan *Ufuk* ve *Sabah* gazeteleri tarafından oldukça yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. *Ufuk* ve *Sabah* gazetelerinin imtiyaz sahibi olan Mehmet Arıkan²⁶³, aynı zamanda Süleyman Hilmi Tunahan Hoca Efendinin ilk talebelerinden ve Tunahan’ın vefatından sonra cemaatin devamlılığı noktasında etkin faaliyetlerde bulunmuş, cemaatin ileri gelen isimlerden birisidir²⁶⁴. Nesil dergisi grubunu eleştiren ve bu doğrultuda yazılar kaleme alan çevre yetmişli yıllar Türkiyesinenazarın dar bir çevre olmamakla beraber, Nesil dergisi kendi aleyhinde yapılan bu eleştirilere genellikle isim belirtmeksizin cevap verirken, eleştirilerin ve tartışmaların şiddetinden olsa gerek, *Ufuk* gazetesinin ismini bizzat dile getirerek cevap vermiştir²⁶⁵.

Nesil dergisiyle Süleymancılar cemaatinin arasındaki tartışmanın arka planında çoğunlukla İmam-Hatip okullarının ve İslam Enstitülerinin açılmasıyla birlikte imamlık, vaizlik ve müftülük gibi görevlerin bu okullardan mezun olanlara verilmesi, Süleyman Hilmi Tunahan’ın ise bu okullarda verilen İslami eğitimin yetersiz olduğuna inanmasından dolayı talebelerinin bu okullara gitmesini tasvip etmemesidir. Tunahan bu uğurda, uzun yıllar yasaklara ve engellemelere rağmen gizli saklıda olsa talebe okutmuş ve bu sebepten dolayı birçok kez tahkikata tabi tutulmuş, gözaltına alınarak işkence görmüştür.²⁶⁶ Nesil dergisi yazarlarının ise neredeyse tamamı İmam-Hatip okulu kökenlidir ve çıkış sayısında misyon

Düşünce: İslamcılık, Tanıl Bora ve Murat Gültekin (ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, c.VI, 2005, ss.308, 313.

²⁶² Nakşibendilik (Nakşibendiyye), Abdulhalik-ıl Gücdevani tarafından sistemleştirilen, Muhammed Bahauddin Şah-ı Nakşibendi’nin isim babası olduğu İslâm (Sunni İslam) dini tarikatı. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Nakşibendilik> (02.1.2016) ; Hamid Algar, “Nakşibendiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2005, ss. 335, 342; Necdet Tosun, “Nakşibendiyye (adab, erkan)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2005, ss. 342, 343.

²⁶³ Bkz: *Ufuk*, “Kemal Er Hoca, davasının heyecanlı bir mücahidiydi”, (26 Temmuz 1978), s. 8.

²⁶⁴ Aydın, “Süleymancılık” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, s.311.

²⁶⁵ Bkz: Nesil Dergisi, Nisan, 1979, ss. 29,36.

²⁶⁶ Raşit Öngören, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2012, s. 375.

sadedinde yazılan *çıkarken* isimli yazıda, İmam-hatip nesline hitap eden bir yayın politikası izleyeceklerini belirtmişlerdir.²⁶⁷Devlet nezdinde resmi görev alınamamakla ilgili tartışmalar zaman zaman liyakat söylemine dönüşmüş ve tarafların birbirlerine çeşitli ithamlarda bulunmasına neden olmuştur.²⁶⁸ Ancak ufuk gazetesine kapsamlı bir şekilde bakıldığında Diyanet camiasında görev yapan bazı vaiz, murakıplı ve müftülerin yazılarına ve makalelerine rastlamakda mümkündür. Anlaşılan odurki genelde Süleymancılar cemaati özelde ise Ufuk gazetesinin Diyanet ve Nesil çevresine tepkisi zaman zaman tartışmaların mecraları farklı alanlara kaysa da genel itibarla fikrîsel bağlamdadır. Ufuk gazetesinde İmam-Hatip okullarını konu edinen bir haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı din okulu hüviyetindeki İmam Hatip Okulu ve Yüksek İslam Enstitüleri... Bugüne kadar bu okulların başına politikacılardan başka laikler de musallat olmuşlardır. Hatta daha başlangıçta, açılışında laik emeller uğruna kurulmuş, İslamiyet'i imamından, mihrabından kontrol altına almak gaye olarak seçilmiştir.

Uzun mücadele verildi. Müslümanların başarılı olduğu iddia edildi. Kah bu okulların yarının Türkiye'sini kurtaracağı söylendi. Yerine göre yepyeni bir nesil, özlenen bir idareyi ancak bu okulların sağlayabileceğine dair uzun nutuklar çekildi, emekler verildi, paralar harlandı.Ama sonunda bu okullarda en basit meselelerde bile bir başarı sağlanamadığı görüldü. Mesela dışarıdan İmam-hatip okulunu bitirme imtihanlarına giren kız talebelerin başlarının açtırılması şeklindeki bir yönetmelik bir türlü önlenemedi. Binlerce cemaatin önüne geçip namaz kıldırın din görevlileri dışarıdan okul bitirme imtihanlarına girdiğinde bilhassa şuna mecbur edildi: Jimnastik dersinde kısa (şort) giymek şartını koştular.Müslüman mütedeyyin ve cami cemaati pırıl pırıl

²⁶⁷ Bkz, Nesil Dergisi, "Çıkarken", Eylül 1976, s. 1.

²⁶⁸ Bkz: Mustafa Aydın, "Süleymancılık" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce:İslamcılık*,Tanıl Bora ve Murat Gültekinil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ,c.VI, 2005, ss.308, 313.

insanların masun çocuklarının devam ettiği İmam Hatip okullarında meslek dersleri öğretmenleri istisna edilse bile diğerlerinin normal liselerdeki öğretmenlerden farklı olmadığını, hatta zaman zaman değişik iktidarlar döneminde kasıtlı dinsiz muallimlerin bilhassa bu okullara verildiği görüldü. Asortik sosyete bayanların bir kısmı ideolojik maksatlar uğruna İmam Hatip okullarında görev yapmaya talip oldular. Pek çok Müslüman, dindar, milliyetçi ve imam hatip okullarından değişik nesil bekleyen öğretmenler ve talebe velileri hayal kırıklığına uğradılar. Ama buna rağmen dindar aile çocuklarının bu okullarda ekseriyette bulunmaları kitle olarak bu okulları anarşinin dışında bırakmayı başardı. Dinsiz bir kısım hocalara rağmen diğer okullara rağmen genel bir terbiye ve ahlak anlayışı teşekkül ettirildi.(...)

Mühim Bir Gerçek: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hüviyetinitiespit eden geç de olsa bu makamın İslamiyet'le ilgili meselelerde salahiyyetli olmadığını kavrayan feraset sahibi Müslüman halkımız bu okullarında gerçek hüviyetini ortaya çıkaracaktır. Perdenin açılması Türkiye'de daha birçok meselenin su yüzüne çıkması İmam-Hatip okullarının anlaşılmasından sonra sağlanmış olacaktır.²⁶⁹

Süleymancılar cemaatinin eleştiri hedeflerinden biriside Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Devlet eliyle verilen İslami eğitimi doğru bulmayan Süleymancılar, din hizmeti yürüten resmi kurumların çatısını oluşturan Diyanet'e de çokça eleştiri yöneltmiştir. Nesil dergisi yazar kadrosundan birçoğunun diyanet işleri başkanlığı adına çıkarılan *Diyanet Dergisi*'nde de yazılar kaleme alması ve Nesil Vakfı kuruluncaya dek Nesil dergisinin imtiyazlı sahibi olan Saim Yeprem'in Diyanet Dergisi'nin de resmi olarak sahibi olması²⁷⁰ gibi organik bağlantılar ve söylem benzerliği Diyanet'indebirçoknoktada ilgili grup tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Örneğin Hayreddin Karamanla İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden aynı

²⁶⁹ *Ufuk*, "Türkiye'deki lâik okulun adı "İmam-Hatip'tir", (21 Eylül 1979), ss. 8,9.

²⁷⁰ Bkz:*Ufuk*, "Bir Araştırma", (20 Temmuz 1979), s. 14; *Ufuk*, "Büyük Müceddid İçin Ne Dediler?", (19 Temmuz 1978), s. 6.

dönemde mezun olan²⁷¹ ve söz konusu yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yürüten Tayyar Altıkulaç birçok sebeple *Ufuk* gazetesi tarafından eleştirilmiştir. Örneğin bayram günlerinin ve ramazan ayının tayini, namaz vakitlerinin belirlenmesi meselesi Diyanet'in çokça eleştirilmesinin sebeplerinden birisidir.²⁷² Aynı mesele *Nesil* dergisinde de sıkça gündeme gelmiş ve namaz vakitlerinin tayini üzerine yapılan toplantı ve sempozyumlara iştirak eden Saim Yeprem'in yazılarına defaatle konu olmuştur²⁷³.

Aynı şekilde eski Diyanet İşleri Başkanı; tartışmaların yaşandığı yıllardaise Cumhuriyet Halk Partisi listelerinden meclise giren ve Devlet Bakanı olan Lütfi Doğan yapmış olduğu bir açıklamasında “devlet tarikatların üstesinden gelerek kökünü kazıyacak” türünden ifadelerde bulunduğu söylemleri *Ufuk* gazetesi tarafından ağır şekilde eleştirilmiştir²⁷⁴.

Nesil dergisi yazarlarından Hayreddin Karaman, *Ufuk* gazetesi tarafından yapılan eleştirilerin merkezi konumundadır. Karaman'ın yazmış olduğu ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde ders kitabı olarak okutulan *İslam Hukuk Tarihi*²⁷⁵ isimli kitabın ele alındığı haberde şu ifadelere yer verilmiştir:

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü fıkıh öğretmeni Hayrettin Karaman tarafından yazılan İslam Hukuk Tarihi adlı kitap Türkiye'nin en büyük din mektebi olduğu iddiasında bulunulan bir mektepte ders kitabı olarak okutulmaktadır. İşin nereden nereye vardığı şimdi iyice anlaşılmaktadır Hayrettin Karaman bu eserinde nice büyük İslam müçtehitlerini küçük gösterirken, nice cüceleri devleştirmiştir. Karaman bununla da kalmamış sapık düşünceleri sonunda -zamanında- hapse atılan ve eserlerini okumayın diye ferman çıkartılan kişileri müçtehid

²⁷¹ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayrettin_Karaman, https://tr.wikipedia.org/wiki/Tayyar_Altıkulaç (02.01.2016).

²⁷² Bkz: *Ufuk*, “Diyanet İşleri Başkanlığı büyük bir vebal altında”, (26 Temmuz 1978), s. 9.

²⁷³ Bkz: Saim Yeprem, “Ru’yeti Hilal Konferansının Ardından” *Nesil Dergisi*, 3, Aralık, 1978, ss. 3, 27.

²⁷⁴ Bkz: *Ufuk*, “Devlet Bakanı Dr. Lütfü Doğan’a açık mektup”, (08 Kasım 1978), s. 14.

²⁷⁵ Bkz: Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 8. Baskı, 2015.

olarak takdim etmiştir. Kitapta tenkit edilecek hatalar oldukça çoktur. Biz Bunlardan bazılarını sıralayalım:

1- Bu kitabın 73. sahifesinde İmamı Azam küçük gösterilmiş ve hakkında uydurma şeyler söylenmiştir. Şöyle ki bu sayfada İmamı Azam'ın hadis ilminde zayıf olduğu, kendi reyleriyle sahih hadisleri reddettiği, Ebu Hanife'ye göre sahih hadislerin sayısının sadece 17 civarında olduğu gibi birtakım saçmalıklar yer almaktadır. Bunlara da bazı muteber olmayan eserler kaynak gösterilmiştir.

2- Sahife 126 da Şafi'nin Hanefi arkasında Hanefi'nin Şafi arkasında namaz kılmadığı, hatta kız alışverişi bile yapmadıkları, Bağdat'ta Şafillerle Hanbelilerin İsfahan'da Şafilerde Hanefilerin defalarca vuruştukları, birbirlerinin evlerini yağma ettikleri, İmam-ı Taberi'nin Hanbeli görüşlerini eserine almadığı için taşlandığı, ölünce de evine gece gizlice gömüldüğü şeklinde yalan ve iftira ağırları yer almaktadır.

3- Sahife 152 de İbni Teymiye ve talebesi İbni Kayyim'in büyük müceddid oldukları yanlış fikirleri belirtilmeden açıklanmaktadır

4- Sahife 160 da komünist fikirlerinden dolayı idam edilen Şeyh Bedrettin'in değerli bir İslam âlimi olduğu fikri sinsice verilmektedir.

5- Sahife 166 da Molla Hüsrev'in aslen Rum ve sonradan dönme olduğu iftirası yer almaktadır.

6- Sahife 210 da reformcular zincirinin üçüncüsü Muhammed Abduh'a geniş yer verilmekte onun büyük bir İslam alimi ve müceddidi olduğu ifade edilmektedir.

7- Sahife 212 de yine reformculardan Reşit Rıza methedilmekte, bunun büyük mücahit ve müctehid olduğundan bahsedilmektedir.

8- Sahife 218 ve 219 da Hamidullah, Mevdudi, Mahmut Seltüt'un da büyük İslam Mücahit ve müctehidi oldukları yer almaktadır. Bütün bunların sapık fikirlerinden hiç bahsedilmemiştir.²⁷⁶

²⁷⁶ *Ufuk*, "Yüksek İslam Enstitüsünde okutulan "İslam Hukuk Tarihi" adlı eser sapık fikirlerle dolu", (19 Ocak 1979), s. 10.

Haber metninden de anlaşılacağı gibi Hayrettin Karaman'ın eserine gelen eleştiriler çoğunlukla Karaman'ın ictihad ve İslam'da reform yapma söylemiyle öne çıkmış İslam alimlerinin müctehid olarak vasıflandırılmasıyla alakalıdır. Karaman'ın eleştiriye konu olan bir diğer yönü ise İmam Azamla ilgili görüşleridir. Nesil dergisinin birçok yerinde bu tartışmadan dolayı Hanefi mezhebine bağlı olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁷

Ufuk gazetesinin bir başka nüshasında gene benzer meselelerden dolayı Hayreddin Karaman'a tepki gösterilerek ve şu ifadelere yer verilmektedir²⁷⁸:

Evvla mezhepler hakkında Hayrettin Karaman ne demiş buna kulak verelim: Yüksek İslam Enstitülerinde ders kitabı olarak okutulan bu kitapta aynen şöyle denilmektedir: “mezhep taassubu”

a) Tefrika, fitne, mukatele ve tahrip:

Mutaassıp ve mukallid bazı mezhep salikleri çeşitli mezheplere salık bir erkekle bir kadının nikahlarının sıhhatinde şüphe bulunduğu hükmederek İslam camiasının birliğini zedelemişlerdir.(...)

Kitaptaki cümleler böyle... Hayrettin Karaman'ın aslında bir mezhep düşmanı olduğu bu cümlelerden apaçık bellidir. Şöyle ki: bir kere başlık yanlış. Mezhepleri kötülemek için “mezhep taassubu” diyor. Ne demek mezhep taassubu? (...)

Karaman burada dört mezhebin haricindeki mezhepleri tenkit ediyor diyemeyiz. Çünkü daha sonraki ibarelerden de anlaşılacağı gibi dört hak mezhebi kötüliyor. Zaten esas gayesi de dört hak mezhebi kötüleyip dört mezhebin haricinde beşinci bir mezhep taassubu meydana getirmek istiyor. Bunun içinde İbni Teymiye, Muhammed Abduh, Reşid Rıza ve Cemaleddin Afgani gibilerini methetmektedir.

²⁷⁷ *Ufuk*, “İmam-ı Âzam, insanların en alimi, en müttaki ve en güzel ahlâklı olanıdır.”, (16 Şubat 1979), s. 10.

²⁷⁸ Bkz: *Ufuk*, “Masonları müctehid gösterip müdafaa eden, İmam-ı Âzam'ı küçülten Karaman'a cevap”, (20 Temmuz 1979), s. 10.

Başlıktan sonra da mezheplerin en belirli hususiyeti olarak şöyle tanıttıyor: “tefrika fitne, mukatele ve tahrip”. Yani demek istiyor ki mezhepler din için zararlı olmuştur. Mezhepler insanların birbirlerini öldürmelerine, kin, nefret, tefrika ve fitnelere sebep olmuştur. Karaman'a göre mezhepler böyleymiş. Bu adamın kitabı da yüksek bir din mektebinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. (...)

Görülüyor ki solcu profesörler bile İslam Enstitüsü öğretmeni ve kitap yazarı Hayreddin Karaman kadar İslam'a ve Ehli Sünnet'e hakaret etmemiştir. Gerçekten tarihi incelediğimiz zaman güvenilir hiçbir tarih kitabında Karaman'ın iddia ettiği mezheplerin mukatelelere sebep olduğu yolunda hiçbir iddia'ya rastlanamaz. Olsa olsa ancak solcu yazarlar ve kızıl komünistler bunu iddia edebilirler. Ki, Hayreddin Karaman da zaten o solcu yazarlardan aldığı ilhamla İslam büyüklerine ve Ehl-i Sünnet mezheplerine hakaret etmiştir. Bunun bir misali de solcu Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Fazlı Veldet'in bazı yazılarını kaynak göstererek İslam hukukunu teşkil eden mecelleyi bile tenkit etmektedir. Ne kadar garib! Kitabın adı İslam Hukuk Tarihi, yazarı bir din mektebi öğretmeni ve kitapta o okulda ders kitabıdır ve bu kitapta İslam Hukuku tenkit edilmektedir. Hem de tamamen İslam'a düşman olan kişiler kaynak gösterilerek. Bu garip olduğu kadar da çok hazindir.²⁷⁹

Nesil dergisinde ve Hayreddin Karaman'ın İslam Hukuk Tarihi'ni isimli eserinde yer alan mezhep taassubu konusu *Ufuk* gazetesinin sert eleştirilerine Hayreddin Karaman'ın *Nesil* dergisindeki köşesinde vermiş olduğu cevaplar²⁸⁰ neticesinde *Ufuk* gazetesinde Tahir Tekinoğlu'nun kaleminden çıkan yazıda şu ifadeler yer almıştır:

²⁷⁹ *Ufuk*, “Karaman, Şafii ile Şia'yı karıştırmamın. Hak mezhepler fitneye yol açmamıştır.”, (9 Şubat 1979), s. 10.

²⁸⁰ Bkz: Karaman, “İslam Hukuk Tarihi Üzerine Bir Tartışma”, *Nesil Dergisi*, 7, Nisan, 1979, ss. 29,34.

Ufuktaki yazılarımızdan olsa gerek, bu meselede (mezhep taassubu konusunda) oldukça yumuşayan Sayın Karaman, bir taraftan mezhepleri kötülemediğini, mezheplerin kavgalara sebep olmadığını, diğer taraftan da İslam tarihinde mezhep kavgaları başlıklı makalesinde -geçmişte kalmasını temenni ettiği- bu acı gerçekleri dile getirdiğini ve günümüzde tekrarlanmamasını yazdığını söylüyor. Karaman'ın nesildeki yazısında mezheplerin kavgalara sebep olduğu yahut olmadığı hakkında kesin bir ibare yoktur. Herhalde kitabında yazdığı şeylerin yanlış ve hak mezheplere iftira olduklarını kendisi de anlamış bulunmaktadır ki "olmuştur" veya "olmamıştır" şeklinde bir şey söylememektedir. Aslında onun gayesi mezheplerin kavgalara, fitne, tefrika ve tahriklere sebep olduğu yolundadır. Ancak bunu ispat edecek yeteri kadar misal ve delil gösterememektedir. Çünkü yoktur olmamıştır. Bu arada Sayın Karaman Nesil dergisindeki yazısında, kitabındaki iddialara bazı deliller göstermiştir. Bazılarını inceledik. Bazıları için de fikrini aldığımız büyük bir İslam âlimi Karaman'ın delil ve me'haz²⁸¹ gösterdiği Mısırlı Ahmet Emin hakkında şunları söyledi: Kimdir Ahmet Emin? O da Karaman gibi birisidir. Bu kişi nasıl delil olarak gösterilebilir? Karaman kendisi gibilerini delil göstermektedir. Karaman'ın me'hazları arasında yer alan Suyuti'nin Tarih'ül Hulefa ve Prof.Dr. Osman Turan'ın Selçuklular Tarihi adlı kitaplarını inceledik. Bu kitaplarda geçen satırlardan Karaman'ın iddialarına uygun bir satır bulmak mümkün değil.²⁸²

Nesil dergisinde Mart 1979 tarihinde yayınlanan, "İmam Gazzali ile Bir Mülakat²⁸³" isimli Kadir Kadioğlu'nun kaleminden çıkan yazıda İmam Gazzali'nin eserlerinden iktibas edilen görüşler, mülakat soruları aracılığıyla cevap gibi verilmiş ve mülakat tarzında aktarılmaya çalışılmıştır. Nesil dergisinin eleştirildiği birçok

²⁸¹ Bir eser yazılırken başvuru kaynağı. Bkz: <http://www.nedirnedemek.com/mehaz-nedir-mehaz-ne-demek> (05.01.2016).

²⁸² *Ufuk*, "Masonları müctehid gösterip müdafaa eden, İmam-ı Âzam'ı küçülten Karaman'a cevap", (20 Temmuz 1979), s. 10.

²⁸³ Bkz: Kadir Kadioğlu, "İmam Gazali İle Bir Mülakat", Nesil Dergisi, 6, Mart, 1979, ss.10,19.

konu bu yolla İmam Gazzali'ye sunulmaya çalışılmıştır²⁸⁴. Nesil dergisi muarızları bu mülakatı da eleştirmişlerdir. Ufuk gazetesinde yayınlanan nüshada ilgili mülakatı eleştiren şu ifadelere yer verilmiştir:

İstismarcılar, ruh çağırıcılar, ruhu inceleyen bir materyalist edasındaki sözüm ona Müslüman geçinenler... Yakın tarihimizde nice şöhretli isimlerin yakalandığı garip bir hastalık.(...) Reformcular, mezhepsizler, Vahhabiler, naylon müctehidler namıyla bugüne kadar tanınan ve artık yavaş yavaş ilhamcılığa kayanlar, yeni müctehidler yetiştirmek iddiasındayken, yeni ilhamcılar, keyfi fetvacılar, kolaycılar, Sultan Abdülhamit Hanı müstebitlikle itham eden nesil tüketenler, İmam-ı Gazzali hazretlerinin ruhu ile konuşuyor, Vehhabilik için İmam-ı Gazzali'nin ruhundan fetvalar çıkarıp “onlar ehli sünnettir” dedirten malumlar yahut meçhuller korusu..

Nesil dergisinin Mart 1977[1979] tarihli 6. sayısında tam 10 sayfa süren İmam-ı Gazzali Hazretleri'ne iftira dolu yazılarında ne isnatlarda bulunuyorlar, İnsanın aklı, beyni hafızası donuyor. Mesela bir yerinde Mehmet Akif'in şiirinde geçen Çanakkale şehitlerini Bedir muharebesine katılmış mübarek sahabe-i kiramdan üstün tutan bölümü, İmam-ı Gazzaliye müdafaa ettiriyorlar. Vehhabilere, mezhepsizlere, reformculara karşı olan Müslümanları İmam-ı Gazzali'ye ispiyon ediyorlar. Bunlar hukukçu, eczacı, kimyager, şair, gazeteci, yazar, edebiyatçı diye şikayet ediyor; hatta “molla” ifadesiyle alay ederek ve İmam-ı Gazzali'ye de bunlar bu işten anlamazlar tarzında tasdik ettiriyor.

Bizim öteden beri Vahhabilik çılgınlığı, ruhbanîyet ve benzeri İslam dışı ve mazallah Müslüman'ın imanına zarar verecek sapkınlıklarla mücadelemizin ehemmiyetini anlamayanlara bu ibret ve dehşet vesikasını istemeyerek ve içimizden gelmediği halde takdim ediyoruz. Türkiye'de bu türlü sapıklıklarla mücadele edecek bir enstitü

²⁸⁴ İlgili konu 57,58'inci sayfalarda işlenmiştir.

*kurulmasından hac ticaretiyle uğraşan Diyanet İşleri'nin biraz olsun bu sapıklıklara dikkat göstermesinden başka çare yoktur.*²⁸⁵

Görüldüğü üzere *Ufuk* gazetesi birçok nüshasında gerek *Nesil* dergisini ve gerekse yazarlarını birçok sebebe mebni olarak eleştirmektedir. Zaman zaman eleştiriler karşılıklı tartışmalara dönüşmüş ve iki yayın kuruluşu arasında çokça polemikler süregelmiştir. İlgili yayınların nüshalarına günümüzde ulaşmak pek mümkün olmadığından uzun iktibaslar yapılarak çalışmamızın sınırlılıkları çerçevesinde ilgili yıllarda yaşanan dinde reform tartışmaları üzerine bir görüntü sunulmaya gayret edilmiştir.

1.7. Işıklılar ve Dinde Reform Tartışmaları Bağlamında Nesil Çevresi Eleştirileri

Nesil dergisi yazarlarınca benimsenen ve kaleme alınan yenilikçi görüşleri en çok eleştiren çevrelerden biriside Işıklılar²⁸⁶ cemaati olarak bilinen ve İhlas Holding²⁸⁷, TGRT²⁸⁸ televizyonu, radyosu²⁸⁹, Türkiye gazetesi²⁹⁰ ve Hakikat yayınları²⁹¹ bağlamında faaliyet gösteren, Nakşibendi tarikatının Hâlidîyye²⁹² kolu geleneğinden gelen İslami grup olmuştur.

Hareketin önderi olan Hüseyin Hilmi Işıklı²⁹³, a nispetle *Işıklılar* ismiyle anılan grup, Nakşibendi tarikatı geleneğiyle ilintili bir harekettir. İstanbul Eyüpsultan

²⁸⁵ *Ufuk*, “Yıllar boyu yalancılardan çektik”, (3 Ağustos 1979), ss. 8,9.

²⁸⁶ Işıklılar Cemaati (veya Işıklı Cemaati), Kaşğari Dergâhı'nın müridi Hüseyin Hilmi Işıklı'nın yolunda giden bir cemaattir. Prensipleri Işıklı'nın *Saadet-i Ebedîyye* adlı kitabındadır. Burada kendisi dînin kemâle erdiğini, artık İslâm'ın temel kitaplarında bildirilenlerinin dışında yorum yapmanın İslâm'da reform anlamına geldiğini öne sürerek reddeder. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Işıklılar_Cemaati (04.01.2016).

²⁸⁷ Bkz: <http://www.ihlas.com.tr/> https://tr.wikipedia.org/wiki/Ihlas_Holding (04.01.2016).

²⁸⁸ Bkz: <http://www.tgrthaber.com.tr/> (04.01.2016).

²⁸⁹ Bkz: <http://www.tgrt-fm.com.tr/> (04.01.2016).

²⁹⁰ Bkz: <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/> (04.01.2016).

²⁹¹ Bkz: <http://www.hakikatkitabevi.net/> (04.01.2016).

²⁹² Nakşibendiyye tarikatının Hâlid el-Bağdâdî'ye (ö. 1242/1827) nispet edilen kolu. Ayrıntılı bilgi için bkz: Hamid Algar, “Halidîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XV, 1997, ss. 295, 296; Süleyman Uludağ, “Halidîyye, Anadolu'da Halidilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XV, 1997, ss. 296, 299.

²⁹³ Hüseyin Hilmi Işıklı (8 Mart 1911 - 26 Ekim 2001) Kimyager ve İslam âlimi. Dîn alanında yazdığı kitaplarla tanınan olan bir İslâm âlimidir. Kendi öğretileri doğrultusunda Işıklılar

da Kaşkari dergahında sohbetler ve dersler veren Abdülhakim Arvasi²⁹⁴,nin sohbetlerine devam eden Hüseyin Hilmi Işık, oluşturmuş olduğu hareketi tam olarak tarikat yapılanması üzerine tanzim etmese de gene de tasavvufi geleneğe bağlılığı birçok şekilde zahir olmuştur. Tarikat ve seyr-i sülük²⁹⁵ adaları her ne kadar Işıkçılar cemaatinde çok ön planda olmasa da tasavvufîgeleneğe alakaları *evliya*²⁹⁶söylemiyle ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde Ehl-i Sünnet geleneğine bağlılık noktasındaki tutumları da tasavvufi meşreplerinin bir diğere nişanesidir. Hüseyin Hilmi Işık'ın ölümünden sonra hareketin lideri Enver Ören²⁹⁷ olmuştur²⁹⁸. Hareketin bu günkü kurumsal yapısına kavuşmasında büyük etkisi olan Ören, aynı zamanda hareket içerisinde kırılmaların yaşandığı bir dönemde liderlik yapmıştır. Ehl-i Sünnet geleneğinden taviz vermeyen bir görüntü arz eden Işıkçılar grubu, Nesil dergisinin en önemli münekkitlerinden birisi olmuştur. Mezhepsizlik, reformculuk, Nesil dergisi çevresinin reformcu âlimlerle olan münasebetleri, Işıkçılar grubu tarafından çokça eleştirilmiştir. Eleştiriler Nesil dergisinin yayınlandığı yıllarda Çorum merkezli yayın yapan Milli Fikir dergisi tarafından yapılmıştır. İmtiyazlı sahibi Ahmet Aşık²⁹⁹ olan ve “Partiler Üstü Aylık Ehl-i Sünnet Mecmuası” söylemiyle yayın yapan derginin yazıları ise Mehmet Ali Demirbaş³⁰⁰ tarafından

Cemaati oluşmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Hüseyin_Hilmi_Işık (04.01.2016).

²⁹⁴ Nakşibendî-Hâlidî şeyhi. (ö. 1865-1943). Ayrıntılı bilgi için bkz: Nihat Azamet, , “Abdülhakim Arvasi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. I, 1988, ss. 211, 212.

²⁹⁵ Sülük, bir yola, bir mesleğe girmek demektir. Meslek aynı kökten gelir ve gidilen yol anlamına gelir. Yola girene salık denir. Özel manada seyri sülük, tasavvuf yolculuğu veya manevi yolculuk anlamına gelir. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Seyru_Sülük (04.01.2016).

²⁹⁶ Allah dostu anlamında bir tasavvuf terimi. Ayrıntılı bilgi için bkz: Süleyman Uludağ, “Veli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXXIII, 2013, ss. 25, 28.

²⁹⁷ Enver Ören (d. 10 Şubat 1939 Honaz, Denizli) - (ö. 22 Şubat 2013 Şişli, İstanbul), ünlü iş adamı ve akademisyen. İhlas Holding'in kurucusu ve ilk başkanıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Enver_Ören; <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=618> (04.01.2016).

²⁹⁸ Bkz: Mustafa Tekin “Hüseyin Hilmi Işık” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık*,Tanıl Bora ve Murat Gültekingil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, c.VI, 2005, ss.341, 344.

²⁹⁹ Bkz: *Milli Fikir Dergisi*, 45, Aralık, 1978, s. 17.

³⁰⁰ Türkiye Gazetesi yazarı.

kaleme alınmaktadır. İlgili dergilerdaha sonraki senelerde toplanmış ve ilavelerle birlikte “Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler” ismiyle kitap haline getirilmiştir³⁰¹.

Ehl-i Sünnet müdafaası bağlamında Nesil dergisinin yazarlarının hemen hemen hepsini aylık olarak yayın yapan Milli Fikir dergisinde müstakil olarak eleştiren ve reddiyeler yapan Işıkçılar grubu, zaman zaman eleştirilerini üst perdelere de taşımışlar ve hakarete varan ifadeler kullanmışlardır³⁰².

Işıkçılar cemaati Nesil dergisi yazarlarından Hayreddin Karaman'nınmezhepsizliği teşvik ettiği ve dinde reformcu isimleri referans aldığı için eleştirmiş ve Mehmet Ali Demirbaş eserinde Karamana hitaben şu ifadeleri kaleme almıştır:

Bay Hemşerimiz,Büyük Gazete'ye gönderdiğiniz ZARURİ AÇIKLAMA isimli yazınızda kendinizin mezhepsiz, vehhâbi, müctehid, müctehidlere karşı saygısız, reformcu, İbn-i Teymiyyeci, Ef-ganici ve Abduhcu olmadığınızı, tavizli fetvalar vermediğinizi, Diyanetçe neşredilen Mezhepsiz Reşit Rıza'nın kitabında ehl-i sünnetin icma ve ittifakına aykırı bir şey bulunmadığını belirtiyorsunuz. İddialarınızı kendi maddelerinize göre sıralıyoruz :

1 - MEZHEPSİZLİK İDDİASI:”Biz itikaden Mâtûridî, amelen Hanefiyiz, Müslümanların bir mezhebe bağlı kalmalarını CAİZ görürüz” diyorsunuz..Halbuki CAİZ demek, olması da olmaması da Şeriata uygundur demektir. Müslümanların dört mezhebden birine bağlı kalmaları şarttır demeyip de caiz demekle bir mezhebe bağlanmamaya cevaz vermiş oluyorsunuz ki bu da mezhepsizlik olur. Tefsir-i Mazherî'de “Dört mezhebden ayrılmak Şeriattan ayrılmak olur” buyurulmaktadır.Bir mukallid, bir ihtiyaca mebni mezheb değiştirirse, dört hak mezhebden başkasına giremez.Mukallid veya müctehidin bir mezhebe bağlı kalmasına şart dememek mezhepsizlik olur ki mezhepsiz mukallid veya mezhepsiz müctehid olmaz.İmâm-ı Rabbanî

³⁰¹ Mehmet Ali Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, İstanbul: Milli Fikir Yayınları, 1980.

³⁰² Bkz: Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 25, 35.

hazretleri, *Eshâb-ı kirâmın tamamının müctehid olduğunu, her birinin mezheplerinin de kendi mezhepleri olduğunu bildirmektedir.* "Mezhepsiz değilim" diyorsunuz. *Oku Dergisinin 152. sayısında BİR AÇIKLAMA başlığı altında Mezhepsiz Mevdûdi'nin "Benim mezhebim yoktur" sözünü açıklarken "BENİM MEZHEBİM YOKTUR" dediği doğru ise, bunu kitaplarında yazıp uyguladığı esaslar dahilinde anlamak gerekir ki mânâsı: Muayyen bir mezhebe bağlı kalmadan islâmî problemi açıklamak, çözmek ve karara varmaktır. Bu yol ise gerçek âlimlerin takip edecekleri TEK YOL'dur" diyorsunuz.* Görüldüğü gibi "Mezhebim yok" demenin "gerçek âlimlerin takip edeceği tek yol" olduğunu bizzat siz söylüyorsunuz" *Şu halde size mezhebi yok diyen Oku Dergisi'ndeki Karaman değil midir?*³⁰³

Demirbaş, Çorum merkezli yayın yapan Milli Fikir dergisinde kaleme almış olduğu Karaman'a açık mektup isimli yazısında Karaman'a 'hemşerim'diyehitap etmiş ve çeşitli zamanlarda yayınlanan yazılarından iktibas ettiği bölümlerle Karaman'a eleştiriler yöneltmiştir.

Milli Fikir dergisi Bekir Topaloğlu ismiyle çıkardığı ve büyük bir bölümünü Topaloğlu'nun *İslamda Kadın* isimli eserine reddiye mahiyetinde yazılan makaleye ayırdığı sayısının giriş bölümünde Hayreddin Karaman ve Topaloğlu arasındaki fikir benzerliği olduğunu ifade etmiştir. Nesil dergisi yazarlarının her fırsatta Ehl-i sünnet mezhebinden olduklarını ifade etmelerine rağmen yazmış oldukları eserlere sürekli reformcu, selefi ve Vahhabi zihniyetine sahip kimseleri kaynak göstermesini eleştiren paragraflarda yazar şunları ifade etmiştir:

Fâsıklardan da nakil yapılmıştır; Bilindiği gibi fâsığın şahitliği makbul değildir.Yerli yabancı kâfirlerden nakil yapılmış. Burada en enteresani tam bir tarafsızlık içinde nakil yapılmış, Ehl-i sünnet âliminin yazıları ile mezhepsiz âlimlerin ve kâfirlerin yazılarını nakil arasında bir

³⁰³ Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, s.106.

fark bulmak kolay değildir. Hangisi hüccettir, hangisi değildir, hangisi muftabihtir belli degil...

Epey mezhepsizlerden nakil yapılmıştır. Mesela S. Kutup, M. Kutup, M. Ebu Zehra, Kasım Emin, Mahmut Seltut, Mevdûdî gibi mezhepsizlerden nakil yapılmış, birçok yerlerde bunlar senet gibi gösterilmiştir. Bazen de tenkid bile edilmiştir. Hazret-i Muaviye radiyallahü anh hakkında düşmanlığını gizlemeyen M. Raif Ogan'dan bile nakiller yapılmış. Necip Fazıl'in Baidullah dediği Hamidullah'tan bile nakiller yapılmış. Muhammet İhsan diye birisinden de nakil yapılmış. Acaba bu M. İhsan, selefiyye mezhebinde olduğunu gizlemeyen, Eshab-ı kirama saldıran, beşeri sistemlere hamededen M. İhsan Oğuz olmasın?

İbni Teymiyye'den nakillere rastlamamışsak da mezhepsiz talebesi İbni Kayyim'den on kadar nakil yapılmıştır. Yine Mezhepsiz İbni Hazm'dan yirmiye yakın nakil yapılmıştır. Şî'î iken mezhepsiz olan veya öyle görünen Şevkani'den bile yirmiden fazla nakil yapılmıştır. Mezhepsiz Nasiruddin Elbanî'nin neşri olan Miskatül Mesabih kitabından ise kırka yakın nakil yapılmıştır³⁰⁴.

Asıl itibarıyla Nesil dergisi muarızlarının itirazlarına etraflıca bakılacak olursa bir noktada toplandığı görülecektir ki oda Ehl-i sünnet müdafaasıdır. Işıkçılar grubu eleştirilerini ve reddiyelerini özellikle bu noktada yoğunlaştırmışlardır ve söylemlerinde *mezhepsizlik* anlayışına karşı ve Ehl-i sünnete ihtilaf eden, “reformcu” olarak tasvir ettikleri alimlere oldukça sert bir mukavemet söz konusudur³⁰⁵. Süleyman Uludağ ve Fuad Kavukçu tarafından yazılan ve İmam-Hatip okullarında ders kitabı olarak okutulan Kelam Dersleri isimli kitapta bu açıdan Işıkçılar cemaatinin eleştirilerine sebep olmuştur. Vehhabilik ile ilgili ve diğer birçok noktada hatalı görüşleri olduğu noktasında eleştirilen ilgili eser hakkında Demirbaş şu ifadeleri dile getirmiştir:

³⁰⁴ Mehmet Ali Demirbaş, “Bekir Topaloğlu”, *Milli Fikir* 43, Ekim, 1978, ss. 1,2.

³⁰⁵ Bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *Faideli Bilgiler*, İstanbul: Hakikat Kitapevi, 44.Baskı, 2001.

Vehhâbilerin aşırı hareketlerinden sonra yumuşadıklarını yazıyorlar. Diyorlar ki:

“Bugün vehhâbi mezhebinin hâkim olduğu Suudi Arabistan’da motorlu vasıtalarından istifade edilmekte, radyo ve televizyon tesisleri kurulmuş bulunmakta, sinema gibi eğlence yerlerinin faaliyet göstermesine müsaade edilmekte, bankalar açılmakta, kızlar okullara devam etmekte ve kız öğretmen okulları tedrisat yapmaktadır.”s. 217:Yumuşamanın ne olduğu görüldü. Dine aykırı bu hareketler yumuşama mıdır, yoksa dinimizden taviz midir? Dinden uzaklaşma mıdır? Bu kötü hareketleri yumuşama olarak vasıflandırmaktan maksat nedir ki?Son olarak bu sapık akımın tesirleri anlatılarak deniyor ki:

“Şevkânî üzerinde de vehhâbiliğin tesirleri görülür. M. Abduh Mısır’da vehhâbiliğin münevver ve kültürlü bir temsilcisi sayılabilir.” s. 218.

Vehhâbi dedikleri mason Abduh acaba niçin münevver ve kültürlü diye övülür? Vehhâbi olan bir kimsenin münevverliği nereden gelir ki? Madem bu mason Abduh vehhâbi, ne diye fikirdaşınız Hayrettin Karaman onu mutlak müctehid diye övmektedir? Siz ne diye Bay Karaman’ı ikaz etmiyorsunuz? Sizin vazifeniz değil, ikaz etmezsiniz. Fakat Konya’da Ahmet Gürtaş var, mezhepsizlik mevzuunda kitap yazmıştır. O ne diye Karaman’ı bu husus için olsun tenkid etmemiştir? Hal böyle iken, Ahmet Gürtaş işgüzarlık ederek mason Abduh’a vehhâbi diyen D. Ali Kayapınar hocayı niçin tenkid etmiştir?

Uludağ ve Kavukçu sayesinde mezhepsiz Şevkani’nin aynı zamanda vehhâbi fikirli bir selefi olduğunu da öğrenmiş olduk. S. 76’da ise Şevkani, Zeydiler arasında çıkan serbest düşünceli bir âlim olarak tanıtılmaktadır. Serbest düşünce demek ne demektir? Yani hiç bir hak mezhebe bağlanmamış, akli nasıl erdiyse öyle düşünmüş, yani mezhepsiz

bir kimse demek midir? Bu mezhepsiz Zeydi'ye Ehl-i sünnetin Mutlak Müctehidi diyen Hayrettin Karaman acaba niçin tenkid edilmez³⁰⁶?

Milli Fikir dergisi ilgili yıllarda ilim dünyasında ve akademide Ehl-i Sünnet anlayışına muhalif fikir beyan eden çevrelerin neredeyse tamamına cevap vermeye çaba göstermiştir. Çorum'da yayın yapmasına rağmen işlevsel olarak oldukça kapsamlı konulara temas etmiş ve modernizm ve reform fikrinin tarihsel arka planında ismi geçen Müslüman araştırmacıları da her fırsatta eleştirmeyi ihmal etmemiştir. Eleştirilerin odağında hiç şüphesiz Nesil dergisi çevresi mevcuttur. Ancak Milli Fikir dergisi, Ufuk gazetesinin ve diğer muarızların aksine Hayreddin Karaman odaklı bir reddiye faaliyeti yürütmeyip daha kapsamlı bir tavır sergilemiştir. Milli Fikir dergisi tarafından reformculuk, modernizm ve Ehl-i Sünnet çizgisine muhaliflik noktasında, M. İhsan Oğuz³⁰⁷, Mustafa Öz³⁰⁸, Yunus Vehbi Yavuz³⁰⁹, Ali Özek³¹⁰, Süleyman Ateş³¹¹, Ahmet Gürtaş³¹², Fetullah Gülen³¹³, İbn Teymiyye³¹⁴, Mevdudi³¹⁵, Hamidullah³¹⁶ ve daha birçok isim eleştirilmiş ve eserleriyle ya da fikirleriyle alakalı reddiyeler neşredilmiştir.

1.8. Ahmed Davudoğu, Sadrettin Yüksel, Ali Nar, Necip Fazıl Kısakürek ve Diğer Bireysel Eleştiriler.

1.8.1. Ahmed Davudoğlu

Ahmed Davudoğlu, 1970'ler Türkiye'sinde yaşanan dinde reform tartışmalarının merkezindeki isimlerden birisidir. Aslen Bulgaristan'lı olan ve 1949 yılında Türkiye'ye göç eden Davudoğlu İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde

³⁰⁶ Mehmet Ali Demirbaş, "Süleyman Uludağ ve Fuad Kavukçu", *Milli Fikir* 45, Aralık, 1978, ss. 1,2.

³⁰⁷ Bkz: Milli Fikir Dergisi, 40, Temmuz, 1978.

³⁰⁸ Bkz: Mehmet Ali Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, İstanbul: Milli Fikir Yayınları, c.I, 1980, ss. 254, 260.

³⁰⁹ Bkz: Milli Fikir Dergisi, 50, Mayıs, 1979.

³¹⁰ Bkz: Milli Fikir Dergisi, 49, Nisan, 1979.

³¹¹ Bkz: Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 246, 253.

³¹² Bkz: Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 155, 220.

³¹³ Bkz: Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 400, 406.

³¹⁴ Bkz: Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 11, 13.

³¹⁵ Bkz: Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 25, 35.

³¹⁶ Bkz: Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 14, 23.

Öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır³¹⁷. Nesil dergisi yazarlarının hemen hemen hepsinin İslam Enstitüsünden hocası olan Davudoğlu, aynı çevreyi en çok tenkit eden ve eleştiren isimlerinde başında gelir.

Davudoğlu'nun Nesil dergisi çevresine yapmış olduğu tenkitler diğer münekkitlerle aynı sebeptedir. Öğrencilerini dine reformcu yaklaşımlarından dolayı kınayan Davudoğlu, eleştirilerini diğer eleştirel çevrelere benzer bir şekilde Hayreddin Karaman'ın üzerinde yoğunlaştırmıştır. Ahmet Hamdi Akseki³¹⁸'nin Türkçeye çevirdiği, Reşid Rıza'nın "Mezheplerin Telfiki ve İslam'ın Bir Noktaya Cem'i"³¹⁹ isimli kitabı sadeleştiren Karaman'ın eserin takdim yazısında ifade etmiş olduğu "Kitap İslam birliği, hurafe ve bid'atler, İslam birliğini bozan mezhep ve zümre taassubu gibi mevzuları incelemektedir"³²⁰ ifadeleri ve benzeri ifadeler, Davudoğlu tarafından sıkça eleştirilmiştir; Davudoğlu dinde reformculuk, mezheplerin telfiki gibi fikirleri savunan çevrelere reddiye mahiyetinde *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri* isimli eseri kaleme almış ve aynı şekilde çeşitli yayın organlarında yazmış olduğu makalelerle reddiyelerini sürdürmüştür³²¹.

Davudoğlunun Karaman'eleştirdiği meselelerden birisi Karaman'ın dini nikâh hususundaki görüşleridir. Hayreddin Karaman'ı dini nikâhı ufak tefek hayırlı işler derecesine indirdiği ve İslam'ın ruhuna ters manalarda anlamlandırması sebebiyle eleştiren³²² Davudoğluna Karaman Nesil dergisinde vermiş olduğu cevapta:

³¹⁷ Bkz: <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3754> (07.01.2016).

³¹⁸ Din âlimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Diyanet İşleri başkanı. (ö. 1887-1951), Bkz: Süleyman Hayri Bolay, "Akseki, Ahmet Hamdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. II, 1989, ss. 293, 295.

³¹⁹ Reşid Rıza, *İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri; Mezheplerin Telfiki ve İslam'ın Bir Noktaya Cem'i*, Ahmet Hamdi Akseki (çev), Hayreddin Karaman (Sadeleştiren), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1974.

³²⁰ Ahmed Davudoğlu, *Dini Tamir davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1997, s. 355.

³²¹ Bkz: *Ufuk*, "Davudoğlu Hoca'nın Karaman'a cevabı çok sert oldu.", (23 Şubat 1979), s. 10.

³²² Bkz: Davudoğlu, *Dini Tamir davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1997, ss. 321,322.

Nikah Dini değildir demiş, nikahsızlığı fetva vermişiz. Hiçbir yerde nikah dini değildir demedik. Müslüman'ın her davranışı İslam'ın içindedir. Dinin bu davranışlar hakkında hükmü vardır. Nikah, satış, kira, ortaklık, namaz, oruç, yeme, içme..hepsi için İslam'ın hükmü, tanzimi vardır. Bu durumda nikah nasıl dini olmaz? (...) İslam nikahın sahîh olması için şartlar koymuştur. Bu şartlar nerede gerçekleşirse orada İslam'i evlenme yapılmış olur.(...) Ahmet Davudoğlu Hoca'nın beyanatına karşı mufassal cevabımız yakında neşredilecektir.³²³

İfadelerinde bulunmuştur. Ahmed Davudoğlu Karaman'ın açıklamalarına cevaben:

Sen nikahını ister kilisede ister havrada kıyarsınHayreddin efendi, ona karışmayız. Yalnız böyle karmaşık sözlerle Müslümanları şaşırma! Şimdi diyelim ki zatınız Hıristiyan nikahıyla İslam'ın nikahını mukayese etmişsiniz de İslam da ruhbaniyet yoktur demek istemişsiniz. Birde noksan nakledildiği için yanlış hüküm vermişsiniz. Fakat iş bununla bitmiyor ki! Siz nikahı ufak tefek hayırlı işler derecesine indiriyorsunuz. Bizim dediğimiz manada hiçbir yerde nikah bir ibadettir demiyorsunuz. Bu büyük bir hatadır³²⁴.

İfadelerini dile getirmiştir. Ahmed Davudoğlu Karaman'a konuyla ilgili eleştirilerini çeşitli basın organlarında yayınlanan yazılarıyla sürdürmüş ve Karamanda eleştirileri cevaplandırmaya devam etmiştir.³²⁵

Ahmet Davudoğlu'nun eleştirdiği hususlardan biriside Karaman'ın İslam Hukuk Tarihi isimli eserinde İmam Âzam'la alakalı "hadis ilminde zayıf olduğu, kendi reyile sahîh hadislerireddettiği, Ebu Hanife'ye göre sahîh hadislerin sayısının

³²³ Hayreddin Karaman, "Zaruri bir açıklama", *Nesil Dergisi*, 7, Nisan, 1977, s.50.

³²⁴ Davudoğlu, *Dini Tamir davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1997, ss. 321,322.

³²⁵ Bkz: Karaman, "Soru, Cevap, Tartışma", *Nesil Dergisi*, 10, Temmuz, 1978, s.35.

sadece 17 civarında olduğu³²⁶ gibi birtakım ifadelere yer vermesidir. İlgili ifadelerden dolayı Ahmet Davudoğlu, Karaman'ı Ehl-i Sünnet muhalifi âlimlerden ve muteber olmayan kitaplardan iktibaslarla bulunarak İmam Âzam'a hakaret etmekle suçlanmış ve İmam'ı Azam'ı öven Hadis-i Şeriflerin varlığına dikkat çekerek Ebu Hanife'ye hakaret etmenin Hz. Peygamber'e hakaret etmeye varacağını bildirmiştir³²⁷.

Hayreddin Karaman'ın Nesil dergisinde yayınlanan bir yazısında “Bizim dinimizin reforma ihtiyacı yoktur, çünkü bozulmamıştır. Bizde bozulan Müslümanlardır. İslahattan maksadımız dini değil, kendimizi düzeltmektir. Bununda yolu Ehl-i sünnet Müslümanlığına dönmek, gerçek Müslümanlar olmaktır³²⁸” şeklindeki ifadelerine karşılık Davudoğlu eserinde:

Bu sözler baş sıkışınca müracaat ettikleri teviller kabilindedir. İslahattan maksatları Müslümanları düzeltmekmiş... sen bu lafları yalnız kendi taifen etrafında kabul ettirebilirsin evlat! Biz kabul etmeyiz, çünkü gerek Afgani'nin, gerekse Abduh'un Mısır'da dillerinden düşmeyen sıfatları büyük din ıstılahçıları olmalarıdır. Onlar evvela dini ıslaha kalkışmışlardır, Müslümanlara sonra sıra gelecektir. Bu makuleden olmak üzere Efgani Kelam ilmine düşman kesilmiş, tilmizinin tilmizi Muhammed Mustafa el-Meraği fıkhı dinden saymamış: “fıkıh din demek değildir, o fukahanın sözleridir” demiştir. (...) Hayreddin efendiye şunu da soralım! Türkiye'de Müslümanlar Ehl-i Sünnet mezhebinden çıkmışlar mıdır? Çıktılsa hangi mezhepte bulunuyorlar? Evet çıkmışlardır der ve buna kendilerini misal gösterirlerse bir diyeceğimiz kalmaz, fakat türlü cevaba kalkışırsa kabul edemeyiz.³²⁹İfadelerine yer vermiştir.

³²⁶ Bkz: Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 8. Baskı, 2015.

³²⁷ Bkz: *Ufuk*, “Davudoğlu Hoca'nın Karaman'a cevabı çok sert oldu.”, (23 Şubat 1979), s. 10; *Ufuk*, “Davudoğlu Hoca'nın Karaman'a cevabının ikinci bölümü”, (2 Mart 1979), s. 10.

³²⁸ Karaman, “Zaruri bir açıklama”, *Nesil Dergisi*, 7, Nisan, 1977, s.50.

³²⁹ Davudoğlu, *Dini Tamir davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1997, ss. 333, 334.

1.8.2. Sadreddin Yüksel

Nesil dergisi çevresinin gündeme getirdiği konuları çokça eleştiren ve bu bağlamda Nesil çevresine mukavemet gösteren isimlerden biriside Sadreddin Yüksel olmuştur. Doğu medreselerinde İslami eğitimini tamamlamış olan Yüksel, kaleme aldığı kitap, gazete ve dergilerde Nesil dergisi yazarlarının bir takım söylemlerine karşı eleştiriler getirmiş ve ilmi tespitlerle ilgili çevrenin hatalı görüşleri olduğunu savunmuştur. Nesil dergisi münekkitlerinin ortak karakteristik özelliği olan Ehl-i Sünnet müdafaası damarının Sadreddin Yüksel’de de en bariz şekilde var olduğu söylenebilir.

Nesil dergisi yazarlarından Hayreddin Karaman’ın sadeleştirdiği, Ahmet Hamdi Akseki’nin Türkçeye çevirdiği Reşid Rıza’ya ait eser Sadreddin Yüksel tarafından eleştirilmekte ve Reşid Rıza’nın eserinde İslam esaslarından ziyade Batılı araştırmacıların fikirlerini referans aldığını ve bütün usul alimlerinin yanıltmış olduğunu iddia ederek bu iddiasını açıklamak için var gücüyle mugalata³³⁰ yaptığını söylemektedir³³¹. Akseki ilgili kitabı tercüme ederken; kitabın aslında bulunan “İbtal’ül Mezâhip” terkininin tercümesi olan “bütün mezhepleri lağvetmek” i tercüme almamıştır. Ancak “bütün mezhepleri kaldırarak” şeklinde kaydetmiştir. Aksekili bu son derece ağır cümleye karşı Ehl-i Sünnet uleması tarafından gösterilecek sert aksülamelden çekinmiş olmalıdır.³³²

Sadreddin Yüksel’in eleştirmiş olduğu meselelerden biriside İctihad kavramına getirilen modern bakış açısıdır. Herkesin icthad yapmasının kabil olmadığını savunan ve mezheplerin bir ihtiyaca mebni ortaya çıktığını savunan Yüksel, eserinde şu ifadelerde bulunmuştur:

Herkesi ictihada davet edersek ne olur? Bu herkesi mühendissiz ev yapmaya, doktorsuz hasta tedavi etmeye davet gibi olur ki neticenin

³³⁰ Yanıltma amacıyla yapılan ve sonucu çelişik olan kıyas anlamında mantık terimi. Ayrıntılı bilgi için bkz: Mahmut Kaya, “Mugalata”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 372,373.

³³¹ Sadreddin Yüksel, *Makaleler*, İstanbul: Madve Yayınları, 1985.

³³² Yüksel, *Makaleler*, s. 56.

fecaat olacağı izahtan varestedir. Çünkü insanlar yardım, talim ve taallüm gibi birçok mevzularda birbirlerine muhtaç yaratılmışlardır. Bunun aksi düşünülemez. Bugün elimizde mezhep imamları ile onların usullerine tabi müctehidler ve alimlerin tedvin etmiş olduğu, cemiyetin ihtiyaçlarına kifayet edecek derecede pek muazzam bir servet mevcuttur. Biz bu serveti fuzuli bir ictihat fırtınasına kaptırırsak şüphesiz bu nadide servet yok olup gidecektir. Bugün her Müslüman mezhebine ait zaruri bilgileri bir ilmihal okuyarak öğrenebiliyor. Hükümlerin delillerini bilmemesi beis teşkil etmez. Nitekim bir çok Sahabi delillerini sormadan büyük Sahabenin ictihat ve fetvalarına tabi olmuşlardır. Her ferdi ictihatla mükellef tutmak, mezheplere ait mevcut kitaplardan uzak tutmak, “Karşılaştığın her meselede ilahi hüküm, şahsi kanaatim de varabildiğin hükümdür” demek olmaz mı? Onları mevcut mezhepleri taklitten uzaklaştırırken, İbni Teymiye, Cemaleddin Efgani, M. Abduh gibilerin eserlerini tavsiye etmek, onları taklit edin demek olduğuna göre mevcut mezheplere ve İmamlarına olan kin ve adavetin ta kendisi olmaz mı? Herkes müsait olamayacağına göre, ictihat kapısını herkese açmak kasaba teslim edilmiş hasta gibi İslamı naehil kişiler elinde lime lime parçalatmaktan başka bir şey değildir³³³.

Abduh’un ve takipçilerinin birçok meselede hezeyan içerisinde olduğunu ifade eden Yüksel, bu duruma örnek olarak ilgili ekolün taklidi mutlak suretle reddetmesine rağmen, mezheplerin telifki noktasında olanca güçleriyle çabasını göstermektedir.³³⁴ Nesil dergisi yazarlarından Hayreddin Karaman’ı Diyanet İşleri Başkanlığının piyasaya sürdüğü yeni müctehid³³⁵ diye tanımlayan Yüksel, Reşid Rıza’nın Karaman tarafından sadeleştirilen eserinde Karaman tarafından dilbilgisi açısından birçok hata yapıldığını söylemiş³³⁶ ve şunları ifade etmiştir:

³³³ Yüksel, *Makaleler*, s. 60.

³³⁴ Bkz: Yüksel, *Makaleler*, s. 58.

³³⁵ Bkz: Yüksel, *Makaleler*, s. 67.

³³⁶ Bkz: Yüksel, *Makaleler*, ss. 67, 68.

Reşid Rıza'nın bu kadar basit ifadelerini bile çözmekten aciz kalan müctehidler (!), Kur'an-ı kerim ve hadis-i şeriflerin son derece derin ifadelerini nasıl anlayacaklardır? Böylesine ehliyetsiz müctehidler hüküm çıkarırken siyaha beyaz, beyaza siyah, harama helal, helale haram demelerinden cidden korkulur³³⁷.

1.8.3. Ali Nar

Nesil dergisi münekkitlerinden Ali Nar'ın eleştirileri de diğer eleştirel çevreleriyle benzer karakteristiğe sahiptir. Nesil dergisinin yayınlanmasından daha sonraki dönemlerde kaleme aldığı eserlerinde dergi yazarlarının ilgili yıllardaki görüşleriyle sonraki dönemlerdeki fikirlerini mukayese eden Nar, özellikle modernist fikirlerin membaı olarak gördüğü Efgani, Abduh ve Reşid Rıza üçlüsü ve onların fikir akımına kapılan isimlerin üzerinde fazlaca durmuştur. Ali Nar tarafından çevrilen bir eserde yer alan ifadeler Nar'ın genel bakış açısını özetlemektedir. İlgili ifadeler şu şekildedir:

Efgani, takiyye yaparak kendini Sünnî gösteren bir Şîi. Ayrıca farmason. Onun baş tilmizi Muhammed Abduh da mason locasına kaydolmuş. Onun talebesi Reşid Rıza reformcu bir zat. İşte Türkiye'deki bazı ilâhiyat profesörleri ve Müslüman aydınlar bizi bu üç reformcu şövalyenin peşinden gitmeye çağırıyor; bu milleti onların reçetelerinin kurtaracağını iddia ediyor. Arap dünyasında, Pakistan'da, Afganistan'da, Cezayir'de, İslam dünyasının hiçbir yerinde Müslümanlar bu üçlü aktivistin kılavuzluğu ile selâmet sahiline çıkıp izzet ve necat bulamadılar. Türkiye Müslümanları nasıl bulacaklar³³⁸.

İlk etapta mezhepleri birleştirmek, dini aslına döndürmek ve dini ıslah edip düzeltmek, yeniden ictihad gibi söylemlerle yola çıkan ve aniden

³³⁷ Yüksel, *Makaleler*, ss. 68, 69.

³³⁸ Bkz: Hasib es-Samarrai, *Dini Moderniz'in Üç Şövalyesi ve Türkiye'de ki Takipçileri*, Ali Nar, Sezai Özel (Çev.), İstanbul: Bedir Yayınları, 2010, 2. Baskı.

liberalizm³³⁹, laisizm ve modernizme dönüşen bir anlayıştan bahseden Nar, bu fikirlere armonilik yapan unsurların ise Türkçe ezan, Türkçe ibadet ve Türk'e göre İslam anlayışlarının olduğunu ifade etmektedir.³⁴⁰ İlgili durumun bir senaryo halinde üç çeyrek asırdır sahnelendiğini savunan Nar, bu durumda en etkili isimlerinin akademisyenler olduğuna dikkat çekmiş ve ilgili eserin dip notunda Karaman'ı işaret etmiştir³⁴¹.

Ali Nar'ın dikkat çektiği bir başka husus ise daha önce bahsi defaatle geçen ve Karaman'ın çokça eleştirilmesine sebep olan Reşid Rıza'ya ait eseri genç bir ilahiyatçı iken tercüme eden ama Diyanet işleri reisiyken dahi neşretmeyen Akseki'nin aksine eseri günümüz Türkçesine aktaran Karaman'ın Diyanet İşleri Başkanlığında üst düzey görevlere gelen fikirdaşı, Tayyar Altıkulaç marifetiyle eseri yeniden neşretmesidir. İlgili kitap Ahmed Davudoğlu, A.Fikri Yavuz ve mütefekkir Necip Fazıl gibi isimlerin kıyamıyla toplatılmıştır³⁴².

Nesil dergisi yazarlarının seksen ihtilalinden sonraki durumlarına dikkat çeken Nar şu ifadeleri dile getirmiştir:

1980 askeri darbesiyle herkes içine dönüp kurgusunu yenilemeye baktı.(Dr.lar, Doç'lar Prof'a) tahvil ile seksen üçten sonra yeni yeni bilgiçler zuhur etti: Bunlardan birisi; şu an ünlenen modernist bilinen Y. Nuri Öztürk'dü: Seksenli yıllarda Hürriyet'in eki kelebekte "Sakal ve misvakı manyaklık belirtisi ve odun" olarak niteliyordu. Bu kişinin çıkışı ise İstanbul İlahiyat Fakültesinde ve Hayreddin Karaman ekibinin gölgesinde olmuş; kariyerini de oradan almıştı. Hatta 1970'lerden sonra

³³⁹ Liberalizm, bireysel özgürlükleri ve hakları temel alan bir siyasi ideolojidir. Liberaller geniş bir görüş dizisi benimsemekle birlikte genellikle ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, çoğulcu demokrasi, sivil haklar, inanç özgürlüğü, serbest ticaret, basın özgürlüğü ve özel mülkiyet gibi fikirleri destekler. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Liberalizm> (10.01.2016)

³⁴⁰ Bkz: Ali Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, İstanbul: Bedir Yayınları, 2001, s.12.

³⁴¹ Bkz: Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, s.13.

³⁴² Bkz: Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, s.20.

neşretmeye başladıkları “Nesil” dergisinde tasavvuf konusunda yazılar yazıyordu, omuz omuza. Nesil dergisinin ilk sayısının başyazısı: “...kurulu düzene uyum yapan itaatli bir nesil yetiştirme” sözü veriyordu. Sonra kendilerini yetiştiren ulemayı geri kafalılıkla suçluyordu. Aynı yazıda hedef belirtiyordu: “Türk-İslam” sentezi. Bu hedef derginin çıkışını bildiren el ilanı niteliğindeki sahifede de vardı³⁴³.

1994’te İsmail Kara’nın *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi* isimli kitabının III. Cildinde, H.Karaman’ın yenilik projelerine dair bütün yazı ve beyanları derlenmişti. Yani Karamandabaştan beri serdettiği içtihat, tecdid, din ıslahatı, mezhepleri birleştirme, çağa göre yorum vefetva renginden bütün görüşleri neşredilmiş ve hiçbirinden vazgeçmediği anlaşılmıştır.³⁴⁴

Nesil dergisi yazarlarının içtihat’la ilgili: “Yaşar Nuri Öztürk: Profesör (müçtehid) bir şey icad eder, toplum ondan yararlanır. Biz bunu yapıyoruz” şeklindeki sözlerini, Karaman’ın ise: “Taklid döneminde içtihadı adeta imkansız kılmak üzere, sun’i olarakileri sürülmüş bir takım şartlar vardır. İctihadı kapalı tutmak, insanların gözünü kapatmak..için ileri sürülmüş (...) Bence ne lazım: Arapça bilmek (...) yeterince kitap, sünnet, siyer bilgisine ihtiyaç vardır. Usul bilmeniz lazım o kadar... Müçtehid olursunuz³⁴⁵...” sözlerini içtihadı basite indirgedikleri için eleştirmektedir ve aynı şekilde Hayreddin Karaman’ın Kur’an anlayışıyla Fazlurrahman³⁴⁶,ın Kur’an anlayışı arasında paralellik vardır diyen Nar³⁴⁷, şu ifadelerde bulunuyor:

Fazlurrahman: Kur’an tarihseldir. Yani o günkü şartlara ve insan seviyesine göre hükümler koymuştur. Kur’anı o güne taşır, olayları tespit edersek; bu günün hükümlerini biz istihsal ederiz. (...) Hayreddin

³⁴³ Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, s.21.

³⁴⁴ Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, s.22.

³⁴⁵ Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, s.50.

³⁴⁶ Pakistanlı ilim ve fikir adamı. (1919-1988) Ayrıntılı bilgi için bkz: Alparslan Açıkgenç “Fazlurrahman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XII, 1995, ss. 280, 286.

³⁴⁷ Bkz: Ali Nar, *Büyük Kavga; İlmî Tartışma Makaleleri*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2009.

Karaman ise: (Aynı gerekçeyle, aynı sonuca varıyor) “...Kadın okur yazar değildi. Bu gün kadın okuyup imza etti mi (bir tanesi yeter anlamına) onu ifade ederken şaşırma ifadeleri ortadan kalkar, ve ayet bu manada ki şahitliği kapsamaz,” diyor. “Yine kadının örtünmesi başlığıyla da İslam (...) bir yandan tedbir almıştır. Bu tarihi olgu cilbab adı verilen dış giysinin (...) şu anda tarihi şartlar değişip; ya toplumda cariye kalmadığından (ki bu gün böyledir) yahutta ayırım sağlayacak başka bir alamet bulunduğundan (...) cilbab emri bağlayıcı olmaktan çıkacaktır³⁴⁸

1.8.4. Necip Fazıl Kısakürek

Nesil dergisi çevresini ve fikirlerini eleştirenler arasında mütefekkir Necip Fazıl'ı saymak da mümkündür. Necip Fazıl'ın eleştirileri de diğer münekkitlerinkine benzer şekilde Ehl-i Sünnet müdafaası ve dinde reform anlayışının reddi noktasındadır. Necip Fazıl Büyük Doğu³⁴⁹ dergisinde bu duruma şöyle dikkat çekmiştir:

Gerek Hamidullah gerek Mevdüdi, gerekse son zamanlarda Mısır'da boy gösteren ve İslâm âlimi geçinen bazı muharrirler ekseriyetle Şeyh Muhammed Abduh ve Cemâleddin Efgânî mektebine bağlı, pazarlıkçı, derinliğine idrak ve irfandan mahrum kimselerdir. Bunların eserleri ya hiç ele alınmaz yahut tam bir şeriat ilmîne mâlik ve İslâmî tenkid ölçüsüne sahip bir insan tarafından okunup hakikat anlaşılabilir. Yoksa bu eserlerden feyiz ummak, viraj dönmeyi bilmeyen bir şoförün arabasına binmekten farksızdır³⁵⁰.

Necip Fazıl, Ahmed Davudoğlu'na ait *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri* isimli eserine yazmış olduğu önsöz'de dinde reform yapma gayretinde

³⁴⁸ Nar, *Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, s.44.

³⁴⁹ Büyük Doğu, 1943-1978 yılları arasında, Necip Fazıl Kısakürek'in değişik evrelerde yayınladığı dergidir. Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Buyuk_Dogu (12.01.2016).

³⁵⁰ Mehmet Ali Demirbaş, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, İstanbul: Milli Fikir Yayınları, 1980, s. 3.

olanların tehlikeli ve art niyetli olduklarından bahsetmiş ve şu ifadelerde bulunmuştur:

Günümüzde İslâmiyet'in en büyük belâsı, onu dışarıdan ve cepheden helâk etmeye yeltenenler değil, içinden ve özünden harap etmeye davrananlardır ve bu davranışları bir nevi onarma, düzeltme ve yenileme sayanlar... "Reformcular" ismi altında topladığımız, 7-8 asır öncesindeki kuru ve nasipsiz akıl borazanına (İbni Teymiye'ye) mizaçları dayalı bir grup, birkaç asır sonra Vehhâbilik'ten dolanarak, nihâyet Cemaleddin Efgani, Mısırlı Şeyh Abduh ve peşindekilerden bir bölük halinde öyle bir anlayış veya anlayışsızlık bataklığına uğramıştır ki, İslâmı, çökmek üzere olan bir binaya yapıldığı gibi, dışından payandalar ve kalaslarla tutmayı marifet bilmiş, böylece Rûhlarındaki gizli şüpheyi ve İslâm'a güvensizlik duygusunu açığa vurmuştur.³⁵¹

Birçok eserinde dinde reformculuğa büyük bir tehlike olarak dikkat çeken ve reformcu olarak addettiği kişileri de ağır bir dille eleştirmekten çekinmeyen Necip Fazıl, her türlü reformist hareketin kaynağı olarak İbn Teymiyye'yi görür ve onu 'İslam Materyalisti' olarak isimlendirir. Necip Fazıl'a göre İbn Teymiyye Allah ve Resulüne nasıl inanılacağını değil, nasıl inanılmayacağını göstermektedir³⁵².

Necip Fazıl belirtmiş olduğumuz üzere reformculara oldukça sert eleştiriler getirmiş ve hatta bu zaman zaman tekfire kadar varmıştır³⁵³. Reformcular arasındaki bazı zümreleri imandan hiç nasip almamak ve insanları idarede dini sadece vasıta ve maslahat unsuru olarak gördüklerini ifade eden Necip Fazıl; reformcuların ne türü olursa olsun İslam'ı harap bir bina olarak gördüklerini ve bu binayı dışarıdan payandalamak ve ahşap evlere dışarıdan çimento püskürtmek sadedinde çözümden

³⁵¹ Ahmed Davudoğlu, *Dini Tamir davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1974, s.3.

³⁵² Bkz: Necip Fazıl Kısakürek, *Doğru Yolun Sapık Kolları*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1997, s. 106.

³⁵³ Bkz: Kısakürek, *Doğru Yolun Sapık Kolları*, , s. 106.

başkası elinden gelmediğini ve İslam'ı yardıma muhtaç bilip bu yardımı da dışarıdan tedarik etme gayretinde olan fikir haini ve iman yoksunu olarak tanımlamaktadır.³⁵⁴

Necip Fazıl reformist fikirlerini eleştirmiş olduğu çevrelere karşı gelecek nesilleri uyarmayı da ihmal etmemiştir. Reformcuların henüz yeterince seslerini duyuramamalarına karşın ileriki zamanlarda birden bire zuhur edeceklerini ifade eden Necip Fazıl, reformcuları tam dinsizlerle dindar çevreler arasında köprü vazifesinde olduklarını ve bu reformcular arasında birçoğsuygün meslek erbabının bulunduğuna dikkat çekmektedir³⁵⁵.

Nesil dergisi çevresine Necip Fazıl'ın getirmiş olduğu bir eleştiride ichihad anlayışı bağlamındadır. İctihada soyunan bazı ilahiyatçıların varlığına dikkat çekmiş ve malum şahısların “İctihad kelimesinin elifi üzerinde bile fikir sahibi olmayan haylazlar” olarak tarif etmiştir³⁵⁶. Başka bir yazısında ise Hayreddin Karaman'ı işaret ederek, zaman ve mekanı İslam'a uydurmak yerine, İslam'ı zaman ve mekana uydurmayı kendilerine vazife bilen ilahiyatçı çevreler şeklinde ifadelerde bulunarak Karaman'ı *Mukayeseli İslam Hukukueserinde* dini nikahla ilgili ifadelerinden dolayı eleştirmiştir³⁵⁷.

Tartışmaların yaşandığı zaman dilimindeNesil dergisi çevresiyle yakın bir ilişki içerisinde olan ve aylık yayınlanan dergisinin yazarlarının birçoğu nesil dergisi yazarlarından olan³⁵⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı daNecip Fazıl tarafından bazı icraatlarından dolayı eleştirilmiştir. Necip Fazıl *Cinayet İşleri* başlıklı yazısında şu ifadelerde bulunmuştur:

Son zamanlarda bazı enstitü ve hususiyle İlahiyat fakültesi mamulü, müçtehid taslağı ve İslam'ı yeni zaman ve mekana uydurmak sevdasında reformist karalaması, gerçek ilim, selim idrak, vecd, haşyet ve bilhassa makamının gerektirdiği çile ve ıstıraptan yoksun bu tip, yine işlemediği cinayet bırakmadı. (...) bu tipin mahrum olduğu kıymetler

³⁵⁴ Bkz: Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 13. Baskı, 2003, s. 177.

³⁵⁵ Bkz: Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, s. 175.

³⁵⁶ Bkz: Kısakürek, *Doğru Yolun Sapık Kolları*, , s. 160.

³⁵⁷ Bkz: Kısakürek, *Raporlar 1-3*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2. Baskı, 1993, s. 124.

³⁵⁸ Bkz: Diyanet Dergisi, Cilt, 16, Sayı,1.

arasında “makamının gerektirdiği çile ve ıstırap” tabirini kullandık. Bu nokta gerçekten davanın şahdamarını gösterir. Rejimle din işlerinin bağdaşmasına imkan bulunmayan bir idare zemini üzerinde bu iğreti ve zoraki makamda ancak iki nevi seciye barınabilir: Ya dini rejime kapıkulu diye teslim eden, her kötü vasıf altı seciye; yahut daha fazla fenaliğe mani olmak fedakarlığıyla bu taşınmaz yükün altına girmeyi kabul eden, ona katlanan ve yerinde ayak diremeyi bilen, fedakar mustarip yaratılış³⁵⁹ ...

Kendine has üslubuyla dönemin Diyanet İşleri Başkanlığını eleştiren Kısakürek, ilahiyat fakültesi mamülü kimseler olarak tanımladığı bu çevrelerin icraat ve fikirlerini ise cinayet olarak tanımlamıştır.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde Nesil Dergisi çevresinde ortaya çıkan görüşleri eleştiren cemaat ve şahıslarla beraber eleştiriye sebep olan fikirler ortaya konmaya çalışıldı. Çalışmamızın sonuç bölümünde genel bir değerlendirme ve özet yapılarak en son kısımda ise bazı görseller sunulacaktır.

³⁵⁹ Kısakürek, *Raporlar 10-13*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2. Baskı, 1993, s. 171.

SONUÇ

Modernitenin sadece İslam Dünyası değil, diğer bütün dinler açısından da ciddi bir meydan okuma olduğu bilinen bir husustur. Pozitivizm, sosyal Darwinizmin, ilerlemeci tarih anlayışı ve modernitenin benzer bileşenleri, kadim dünyanın ve doğal olarak Müslümanların da, geleneksel algı ve anlayışlarını; dini yaşama biçimlerini, kendi tarihlerine ve içinde yaşadıkları dünyaya yaklaşımlarını derinden etkiledi.

Ülkemiz Müslümanları da Akif'in tabiriyle bu "seyl-i huruşandan" azade kalamadılar. Tezimizde, bir dergi çevresinde kümelenen alim-akademisyen grubunun bu meydan okuma karşısındaki, tavırları, tepkileri ve varsa çözüm önerileri tespit ve tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu tespit ve tahlilin diğer İslam ülkelerindeki benzer hareketler göz ardı edilerek yapılamayacağı düşüncesinden hareketle, başta Mısır olmak üzere İslam coğrafyasının farklı köşelerindeki anlayış tarzları da ele alınmaya çalışılmıştır. Modern Dönem İslam Dünyasında fikir akımları, İslamcılık tartışmaları, modernizm ve benzeri konularla ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturmaya çalıştığımız Giriş bölümü ve takip eden iki ana bölümden oluşan tezimizde ulaştığımız temel sonuçlar ana hatlarıyla şöyledir:

Giriş bölümünde İslamcılık tartışmaları ve ülkemize yansıyan yönleri ile ilgili tespitlerimiz bize göstermiştir ki, aslında, İslam dünyasında modernite karşısında geliştirilen argümanların temel özelliği tepkisel olmaları, savunmacı-apolojetik olmalarıdır. Said Halim Paşa örneği dışında hem medrese hem de akademinin tavrında özünde bir fark yoktur. Bu sebeptir ki modern bilim, teknoloji, rasyonalizm, gelenek ve benzeri konularda hemen hemen bütün tecdit ve ıslah hareketlerine mensup kesimlerin tavırları özünde çok radikal farklılıkları yoktur. Bu şaşırtıcı benzerliğin, batılılaşmanın doğurduğu acil önlemler almayı gerektiren sosyo-kültürel birçok değişik sebepleri mevcuttur.

Bir yüksek lisans tezi sınırlılıkları içinde Nesil Dergisi çevresinin söz konusu meydan okuma ve problemler karşısında takındığı tavrı anlamaya hasrettiğimiz bölümde, söz konusu çevreye mensup hocaların, yetişme tarzları, problemlere bakış

tarzları ve gündeme getirdikleri problemler ve geliştirdikleri söylem, analiz edilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan tablo bize İslam dünyasında tecdit ve ıslah şemsiye kavramı etrafında toplayabileceğimiz bu akımlara mensup alim ve fikir adamları gibi Nesil çevresinin de aşına olduğumuz teşhis ve çözüm önerileri ortaya koyduklarını göstermektedir. Afgani-Abduh çizgisinin, özünde gelenek eleştirisi ve İslam'ın modern dünya ile uzlaşabilirliğinin ortaya konulması olarak özetlenebilecek anlayışları dergi çevresi tarafından da kabul görmüştür. İctihad, mezheplerin telfiki, taklid, din-bilim çatışması gibi konularda ortaya konulan görüşlerde tezahür eden bakış açısı aynıdır.

Diğer taraftan tıpkı diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Dergi çevresinin zihin dünyasının da özü itibariyle neo-selefi bir damara dayandığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Akademisyen olmanın getirdiği birikimle, klasik selefi çizgiyi aşacak bir vizyona sahip oldukları aşikar olsa da, son tahlilde Dergi çevresinin ana karakteristik özelliklerinin Selefi tavrı yansıttığına dikkat çekmek istiyoruz.

Tespit edebildiğimiz bir başka husus, ideolojik anlamda karşı çıkılan Batı ile, bir zihniyet ve onun uzantıları anlamında Batılı değerlerin eleştirisi noktasında, Dergi çevresinin –akademik birikimlerine rağmen- bütüncül eleştirel bir bakış açısı ortaya koyamadıkları görülmektedir. Dergide, modern bilimi, teknolojiyi, ilerlemeci tarih anlayışını ya da sosyal Darwinizmi hiç sorgulamadan savunan onlarca yazı görmek mümkündür. İlginç bir şekilde, bu noktada, Dergi hocaları ile onları kıyasıyla eleştiren gruplar ve temsilcileri arasında ciddi bir fikir ayrılığı bulunmamaktadır. Dergi Çevresinin de muarızları tarafından da vazgeçilmez figürü M. Akif'in yirminci yüzyıl boyunca slogan haline gelen, “Kur'an'dan alıp ilhamı, Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı” sözünde geçen ‘asrın idrakinin ‘ ne olduğu konusunda, şaşırtıcı bir şekilde, iki kesimin tavrı da hemen hemen aynıdır. Bu anlamda özellikle dergi çevrelerinin, üstelik içlerinde sosyal bilimler alanında eğitim görmüş akademisyen ilahiyatçıların bulunmasına rağmen, köklü bir eleştiri ve çözüm önerisi geliştirememiş olması bir talihsizliktir.

Dergi Çevresinin görüşlerine karşı farklı cemaat, grup ya da kişiler tarafından ortaya konulan tenkitlere ayırdığımız bölümdeki tespitlerimiz bize göstermektedir ki tartışma konuları, yaşanan krizle mukayese edildiğinde, içtihat, taklid, telfik gibi tali konulardır. Diğer taraftan Dergi Çevresinin mensupların diyanet yöneticileri olmaları ayrıca bazı gruplar açısından –yaşadıkları mağduriyetler dolayısıyla- onlara

karşı ilave muhalefet etme gerekçesi teşkil etmiştir. Konunun bu gruplarla ilgili toplumsal boyutu göz ardı edilmemelidir. Muhalif çevrelerin de radikal teorik eleştiri ve çözüm önerileri yerine, konuları Afgani ve Abduh ile ilgili kişisel detaylar üzerinden konulara yaklaştıkları görülmektedir. Bazı şahsiyetlerin tartışmaları kişiler arası ihtiraslar düzeyine çektiğini görmekteyiz. Bu ve benzeri sebepler, yetmişler gibi çok önemli yıllarda yapılan ve ülkenin elde mevcut en kaliteli kalemlerince sürdürülen tartışmalardan umulan faydanın temin edilememiş olmasının temel bazı sebeplerini teşkil etmektedir.

Günümüzde toplumsal kesimlerin daha yoğun katılımıyla bir benzerleri yaşanan bu tartışmaları anlayabilmek, aynı argümanları tekrar etmeyip gereksiz zaman kayıplarını önlemek ve en önemlisi bu fikri mücadeleleri toplumsal bir faydaya dönüştürmek isteniyorsa, ele aldığımız bu dönemin farklı boyutları ile ilgili çok daha detaylı akademik çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Açıkgenç, Alparslan, “Fazlurrahman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XII, 1995, ss. 280, 286.
- Ahmad, Anis, “Mevdudî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXIX, 2004, ss. 432-437.
- Ahmet Davudoğlu, <http://www.biyografi.net/kisiyayrinti.asp?kisiid=3754> (02.01.2016).
- Ahmed Cevdet Paşa, *Faideli Bilgiler*, İstanbul: Hakikat Kitapevi, 44.Baskı, 2001.
- Akınal, Beşir, “Ağız ve Diş Bakımı”, *Nesil Dergisi*, 4, 1978, s. 57.
- Aktay, Yasin, “Din, Tecdid ve Reform”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008, s.51.
- _____; “Modernleşme ve Gelenek Bağlamında Dini Bilgi ve Otoritenin Dönüşümü”, *Bilimname*, VI, 2004/3, s.131.
- _____; “İslamcılık ve Bir Modern Melankoli:Eve Dön(eme)mek”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, Sayı 3, Eylül – Aralık 2008.
- Akyıldız, Ali, “Tanzimat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, ss.1-10.
- Akyüz, Vecdi, “Çağa Sesini Duyurmak”, *Nesil Dergisi*, 1, 2, Ekim 1977, s. 20.
- Algül, Hüseyin, “Kaynaklara İnebilmek” *Nesil Dergisi*, 12, Eylül 1977, ss.16-17.
- Algar, Hamit, “İslah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XIX, 1999, ss.156-160.
- _____; “İmam-ı Rabbanî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXII, 2000, ss.194-199.

_____; “Nakşibendiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2005, ss. 335- 342.

_____; “Halidiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XV, 1997, ss. 295-296.

Ali Nar, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Nar (02.01.2016).

Apaydın, H.Yunus, “İctihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXI, 2000, ss. 432-445.

Arslan, Abdurrahman, *Modern Dünyada Müslümanlar*, İstanbul, 2015.

_____; *Yeni Bir Anlam Arayışı:Yorumlanmış Bir Dünyada Müslümanca Düşünmenin İmkânı 1-2*, İstanbul, 2013.

_____; “Soruşturma”, *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s.50.

Atay, Hüseyin, “Dinde Reform”, *AÜİFD*, c. XLIII (2002) Sayı :I .

Atiker,Erhan, *Modernizm ve Kitle Toplumu*, Ankara, 1998.

Aydın, Mustafa, “Süleymancılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık*,Tanıl Bora ve Murat Gültekingil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları ,c.VI, 2005, ss.308-314.

_____; “Süleyman Hilmi Tunahan” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık*,Tanıl Bora ve Murat Gültekingil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları ,c.VI, 2005, ss.314- 322.

Azamet, Nihat,“Abdülhakim Arvası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. I, 1988, ss. 211-212.

Bahçeci, Muhittin,“Mucizenin İmkânı ve Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu” , *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sayı: 1, ss. 167-178.

Balıklı Göl: <http://www.balikligol.com/haber/ilk-cagdas-fetvalar-veren-alim-mahmut-seltut-25895.html> (21.12.2015).

Başgil, Ali Fuad ve Diğerleri, *Dinde Reformcular*, İstanbul: Sebilürrerad Neşriyatı, 1959.

- Başer Erkilet, Alev, *Ortadoğuda Modernleşme ve İslami Hareketler*, İstanbul, 1999.
- Bırışık, Abdülhamit, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 584-586.
- Bilici, Mücahit, “İslamcılığa Dair Bazı Sorular:İslamcılığın"MüslümanMilliyetçiliği"nden Öteye Bakıyesi Nedir?” *Tezkire, dil, düşünce, siyaset, sosyal bilim dergisi*, yıl 10, sayı: 20, Nisan/Mayıs 2001, s. 141.
- Bodur, H.Ezber, Modern Kapitalizmin Doğuşunda Dinin Rolü (Kapitalizmin Ruhu ile Protestan Ahlâkı Arasındaki İlişki), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1991, sayı: 10, ss. 80-95.
- Bolay,Süleyman Hayri, “Ahmet Hamdi Akseki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.II, 1989, ss. 293-295.
- Boynukalın, Mehmet, “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, ss. 218-219.
- Bölükbaşı, Şaban Sitem, Süleyman Hilmi Tunahan (Süleyman Efendi Cemaati)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXXII, 2012, s. 377.
- Bulaç, Ali,Türköne,Mümtaz Er ve Aktay, Yasin’in İslamcılık Üzerine Tartışması, Derleme 1; Ahmet Çiğdem, “İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık*, c.6, ss. 26-33.
- _____; Din ve Modernizm, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995, ss. 278- 280.
- _____; “İslam ve Fundamentalizm”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997.
- _____; “İslam’ın Üç Siyaset Tarzı yada İslamcılarının Üç Nesli”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık*, c.6, ss. 48-67.
- Bulut, Halil İbrahim, “Mucize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 351-352.

- Bulut, Yücel, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIII, 2007, ss. 428-437.
- Bumin Kaan, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bumin_Kaan (22.12.2015).
- Büyük Doğu, https://tr.wikipedia.org/wiki/Buyuk_Dogu (12.01.2016).
- Çakan, İsmail Lütfi, “Sırat-ı Müstakim Yolcuları”, *Nesil Dergisi*, 7, 1978, ss. 32-35.
- Çakır, Ruşen, “Milli Görüş Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, c.VI, 2005, ss.544-549.
- Çetin, Abdurrahman, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 579-581.
- Davutoğlu, Ahmet, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1997.
- Demirbaş, Mehmet Ali, *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, c.I, ss. 25-35.
- _____; *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, s.106.
- _____; “Bekir Topaloğlu”, *Milli Fikir* 43, Ekim, 1978, ss. 1-2.
- _____; “Süleyman Uludağ ve Fuad Kavukçu”, *Milli Fikir* 45, Aralık, 1978, ss. 1-2.
- _____; *Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler*, İstanbul: Milli Fikir Yayınları, c.I, 1980, ss. 254-260.
- Demirel, Serdar, “Tarihte Bir Kırılma: Modernite” *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s. 17.
- Doğmatizm: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dogmatizm>, (19.12.2015).
- Dönmez, İbrahim Kafi, “İslam Hukukunda İctihat ve İctihat Metodları” *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları, Journal of Islamic Research* ,1 ,1 Şubat 2008, s.100.
- _____; “İcmâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXI, 2000, ss. 417-431.
- _____; “İctihadın Bağlayıcılığı Meselesi ve Fıkıh Mezheplerine Bağlanmanın Anlamı”, *Usûl: İslâm Araştırmaları*, 2004, cilt: I, sayı: 1, s. 44.

- _____; “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXVIII, 2003, ss. 79-94.
- Duran, Burhanettin, “Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı” , Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, Cilt.6, 2005, ss. 129-135.
- Düzdağ, Ertuğrul, “Uyandırana Lanet Olsun”, *Nesil Dergisi*, 2/3 Aralık 1977, s.38.
- Düzgün, Şaban Ali, *Seyyid Ahmed Han ve Entellektüel Modernizmi*, İstanbul: Akçağ Yayıncılık, 1997.
- Efendioğlu, Mehmet, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 581-582.
- Emperyalizm, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Emperyalizm> (22.12.2015).
- Enver Ören, https://tr.wikipedia.org/wiki/Enver_Oren (04.01.2016).
<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=618> (04.01.2016).
- Ernest Renan, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ernest_Renan ,(14.12.2015).
- Erkal, Mehmet, “Haberler”, *Nesil Dergisi*, 2, 1978, ss.63-64.
- _____; “Haberler, Dini Hayat Komisyonu Karar Metni”, *Nesil Dergisi*, 9, Haziran 1978, ss. 58-59.
- Ertan, M.Emin, “Milliyetçilik Deyince”, *Nesil Dergisi*, 12 Eylül, 1978. ss. 20-25.
- Ev, Halit, “Yüksek Öğretimde Din Eğitimi” *Din Eğitimi*, Mustafa Köylü & Nurullah Altaş (ed.) Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012, ss. 213-241.
- Faşizm: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Fasizm>, (14.12.2015).
- Fazıl, Ahmed, “Soruşturma”, Burhaneddin Güvercin (çev), *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s. 60.
- Fığlalı, Ethem Ruhi ve Çağrıcı, Mustafa, “Gazzâli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XIII, 1996, ss. 489- 505.

- Gencer, Bedri , *İslam'da Modernleşme*, Ankara: Doğubatı Yayınları, 2. Baskı, 2012, s. 218.
- Gölcük, Şerafettin, “Esâtîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XI, 1995, ss. 359-360.
- Görgün, Hilal, “Sosyalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXVII, 2009, ss. 382-388.
- Görgün, Tahsin, “Tecdid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2001, ss.234-239.
- Gündüz, Şinasi, “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 195-199.
- Gürkan, Salime Leyla, “Mucize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss.,352-356.
- Gürtaş, Ahmet, “İmam-Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü”, *Nesil Dergisi*, 1, 1977, ss.41-48.
- Hümanizm, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Humanizm>, (14.12.2015).
- Hourani, Albert,*Batı Düşüncesinde İslam*, Mehmed Kürşad Atalar (çev), İstanbul: Pınar Yayınları, 1996.
- Hüseyin, Abdülkadir, “Soruşturma” Ahmet Güçdemir (çev), *Rihle Dergisi*, 3, 2008, s. 53.
- Hüseyin Hilmi Işık, https://tr.wikipedia.org/wiki/Huseyin_Hilmi_Isık (04.01.2016).
- Işıkçılar Cemaati, https://tr.wikipedia.org/wiki/Isıkçılar_Cemaati (04.01.2016).
- _____;<http://www.ihlas.com.tr/> https://tr.wikipedia.org/wiki/Ihlas_Holding (04.01.2016).
- _____;<http://www.tgrthaber.com.tr/> (04.01.2016).
- _____;<http://www.tgrt-fm.com.tr/> (04.01.2016).
- _____;<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/> (04.01.2016).
- _____;<http://www.hakikatkitabevi.net/> (04.01.2016).

- İbn-i Kayyim, https://tr.wikipedia.org/wiki/ibn_Kayyim_El-Cevziyye, (21.12.2015).
- İhlas Grubu, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ihlas_Holding (02.01.2016).
- İhlas Holding, <http://www.ihlas.com.tr/> (02.01.2016).
- İlgen, Abdülkadir, “Bir Modern Çağ Tasarımı Olarak İslamcılık”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 209, Nisan, 2014.
- İlhan, Avni ve Öz, Mustafa, “Batınîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.V, 1992, ss. 190-194.
- İstemi Yabgu, https://tr.wikipedia.org/wiki/İstemi_Yabgu (22.12.2015).
- İşcan, Mehmet Zeki, *Muhammed Abduh'un Dini ve Siyasi Görüşleri*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.
- Kadioğlu, Kadir, “Mantık ve Tenakuz” *Nesil Dergisi*, 7, Nisan 1977, ss. 27-28.
- _____; “Akif ve Biz”, *Nesil Dergisi*, 2,6, Mart 1978, ss. 23-25.
- _____; “İmam Gazzali İle Bir Mülakat”, *Nesil Dergisi*, 3, 6, Mart 1979, ss.11-17.
- _____; “İmam Gazzali İle 2. Mülakat”, *Nesil Dergisi*, 3, 12, Eylül 1979, s.21.
- Kandemir, Yaşar, “Nesil Köyde” *Nesil Aylık Fikir Dergisi*, 3, 1976, ss. 34-36.
- Kapitalizm, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kapitalizm>, (14.12.2015).
- Kara, İsmail, “İslamcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri Üzerine Birkaç Not”, *İslâmiyât*, 4, 4, ekim-aralık, 2001, s. 51.
- _____; *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2003.
- _____; “Tasavvufî Anlayışın Zikir sahasında Yaptığı Ruhi İnkılap” *Nesil Dergisi*, 5, 1979, ss. 17-18.
- Kara, Mustafa, “Çıkarken”, *Nesil Dergisi*, 1, Ekim, 1976, s. 1.
- Karaçam, İsmail, “Kur'an-ı Kerim Talimi”, *Nesil Dergisi*, 37-38, 1979, ss. 57-58.

_____; “Kur’an-ı Kerim’in Tilavet Adabı”, *Nesil Dergisi*, 2, 5, Şubat 1978, ss. 7-8.

Karagöz, İsmail, "Müceddid" md., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 482- 483.

_____; “İctihad” md. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, 3.Baskı, s. 292.

Karaman, Hayreddin, *İslam Hukukunda İctihad*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.

_____; “Cemaleddin Efgani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. X, 1994, ss. 456-466.

_____; “Soru, Cevap, Tartışma” *Nesil Dergisi*, 5, 1977, ss. 31-35.

_____; “Zaruri Bir Açıklama” *Nesil Dergisi*, 7, Nisan 1977, s. 50.

_____; “Soru-Cevap-Tartışma” *Nesil Dergisi*, 4, Ocak 1977, ss. 35-36.

_____; “Diyalogdan Gerçeğe”, *Nesil Dergisi*, 2, 4, Ocak 1978, ss. 37-38.

_____; “İslam’da Tecdid ve Müceddidler”, *Nesil Dergisi*, 2, 6 Mart 1976, ss. 13-14.

_____; “Bid’at ve Yenilik”, *Nesil Dergisi*, 3, Aralık 1976, ss.10-13.

_____; “Akademi Yine Akademi”, *Nesil Dergisi*, 11, Ağustos 1977, ss. 3-4.

_____; “Soru-Cevap-Tartışma, M. Abduh, Reîş Rıza ve Masonluk”, *Nesil Dergisi*, 1, Ekim 1978, ss. 14-15.

_____; *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 8. Baskı, 2015.

_____; “İslam Hukuk Tarih’i Üzerine Bir Tartışma”, *Nesil Dergisi*, 7, Nisan, 1979, ss. 29-34.

Kaya, Eyyüb Said ve Okuyucu ,Nail, “Şevkani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIX, 2010, ss. 22- 29.

_____; “Telfik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXX, 2011, ss. 401-402.

- _____; “İcmâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIX, 2010, ss. 461-465.
- Kaya, Mahmut, “Mugalata”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 372-373.
- Kazıcı, Ziya, “Mehmed Akif’in Ardından” *Nesil Dergisi*, 4, Ocak, 1977, ss. 29-30.
- Keddie, Nikki, *Cemaleddin Efgani Siyasi Hayatı*, Alaeddin Yalçınkaya (çev), İstanbul: Bedir Yayınları, 1997.
- Keskinoğlu, Osman, “Muhammed Abduh”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.X, 1962.
- Kılavuz, Ahmet Saim, “Tebliğde Müsamaha” *Nesil Dergisi*, 6, Mart, 1977, s.19.
- Kırbaçoğlu, M.Hayri, “Tecdid’e “Evet”; Lakin Ortada Tecdid Edilecek Bir Din Kalırsa!”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Doğru Yolun Sapık Kolları*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1997, s. 106.
- _____; *İdeolocya Örgüsü*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 13. Baskı, 2003, s. 177.
- _____; *Doğru Yolun Sapık Kolları*, s. 160.
- _____; *Raporlar 1-3*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2. Baskı, 1993, s. 124.
- _____; *Raporlar 10-13*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2. Baskı, 1993, s. 171.
- Koca, Ferhat, “İbn Teymiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XX, 1999, ss. 391-405.
- _____; “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2006, ss. 582-584.
- Kutlu, Sönmez, “İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri ”, *İslâmiyât Dergisi*, c.IV, sy.4, 2001, ss. 15-36.
- Mardin, Şerif, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları, 4.Baskı, 1995, ss.17,19.

- Masonluk: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Masonluk>, (21.12.2015).
- Mehmet Şevket Eygi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Sevket_Eygi, (02.01.2016),
- Merad, Ali, “İslah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XIX, 1999, ss.143-156.
- Metafizik: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Metafizik>, (15.12.2015).
- Milli Fikir Dergisi*, 45, Aralık, 1978, s. 17.
- Muhammed Hamidullah, https://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Hamidullah (02.05.2016).
- Murad, Said, “Malik b. Nebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXVII, 2003, ss. 513-514.
- Necip Fazıl Kısakürek, https://tr.wikipedia.org/wiki/Necip_Fazıl_Kısakürek, (02.01.2016).
- Nar, Ali,*Dinde Yenilikçiler ve Buluşma Noktaları*, İstanbul: Bedir Yayınları, 2001, s.12.
- _____; *Büyük Kavga; İlmî Tartışma Makaleleri*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2009.
- Olgun, Hakan, “Reform”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIV, 2007, ss.530-533.
- _____;“Reformasyon ve İslâm Reformu Tasnifleri”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs – Ağustos 2008, s.11.
- _____; “Osmanlı Protestan Reformu’nu Nasıl Algıladı?”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* c.5, sayı 2 Mayıs , Ağustos 2008, s.222.
- Onat, Hasan,*Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara, 2003.
- _____; “Din Anlayışımızın Kaynakları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Yurdu*, sy.75, Kasım 1993.
- Orhun Yazıtları, https://tr.wikipedia.org/wiki/Orhun_Yazıtları (22.12.2015).

Oryantalizm, Şarkiyatçı: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Oryantalizm>, (14.12.2015).

Öğüt, Salim, *Modern Düşüncenin İslam Anlayışı: Dini Özünden Koparmada Okumak*, İstanbul, 2008.

_____; *Modern Düşüncenin Kur'an Anlayışı: Bir Zihniyet Eleştirisi*, İstanbul, 2008.

_____; *Modern Bir Din Projesinin Tenkidi: Allah ile Aldatmak*, İstanbul, Nun Yayıncılık, 2009.

Öngören, Raşit, "Tunahan, Süleyman Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXXII, 2012, ss. 375-377.

Öz, Mustafa, "Seyyid Ahmet Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. II, 1989, ss. 73-75.

_____; "Şia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIX, 2011, ss. 111-114.

Özcan, Azmi, "Masonluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXVIII, 2003, ss. 95-99.

_____; "Milliyetçilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 84-87.

Özçelik, Abdullah, "(Post) Modern Dünyada Müslüman Olmak", *Hüküm Dergisi*, 2015, sayı: 29.

Özden, Mustafa, *Müslüman Kültüründe Sekülerleşme Sorunu*, Ankara: Araştırma Yay., 2010.

Özdenören, Rasim, "Necip Fazıl Kısakürek", Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, Cilt.6, 2005, ss.136-156.

Özervarlı, M.Said, "Muhammed Abduh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXX, 2005, ss. 482-487.

_____; “Reşit Rıza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXV, 2008, ss. 15-18.

_____; “İbn Teymiyye , İtikadii Görüşleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XX, 1999, ss. 405-413.

Özgüner, Recep, “Karamanla Bir Mükalat”, *Nesil Dergisi*, 9, Haziran 1979, ss. 24-25.

Öztürk, Yaşar Nuri, “Said b. Cübeyr el-Maktul”, 39,40,41, 1979, ss. 70-71.

Perşembe, Erkan, “Modernlik Ve Postmodernlikte Din Problemi” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14-15, Samsun, 2003, s. 163.

Popper, Karl, “Kehanetçi felsefe ve yahud ağla karşı üsyan: Rasyonalizm-irrasyonalizm zıddiyeti, çeviren Rafiz Manafov, *Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Elmi Mecmuası / Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin İlmi Mecmuası*, 2009, sayı: 11, s. 375-380.

Rahman, Fazlur, *İslam'da İhya ve Reform: Bir İslam Fundamentalizmi İncelemesi*, Fehrullah Terkan (çev), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.

Realizm, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Realizm_\(edebiyat\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Realizm_(edebiyat)), (21.12.2015).

Reşid Rıza, *İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri; Mezheplerin Telifi ve İslam'ın Bir Noktaya Cem'i*, Ahmet Hamdi Akseki (çev), Hayreddin Karaman (Sadeleştiren), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1974.

Sadrettin Yüksel, https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadrettin_Yüksel (02.01.2016).

Samarraî,Hasib, *Dini Modernizmin Üç Şövalyesi ve Türkiye'deki Takipçileri/Cemaleddin Efgani-Muhammed Abduh-Reşid Rıza*, Sezai Sözel, Ali Nar (çev), İstanbul: Bedir Yayınları,2.Baskı, 2010.

Sandıkçı, Kemal, Akif'in Nesli”, *Nesil Dergisi*, 5, Şubat, 1976, s.25.

Sifil, Ebubekir, *İslam ve Modern Çağ 1,2,3*, İstanbul, Rihle Yayınları, 2014.

_____; *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi 1,2*, İstanbul, Rihle Yayınları,2013.

Safa, Peyami,*Nasyonalizm Sosyalizm Mistisizm*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2003.

Sosyalizm, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyalizm>, (14.12.2015).

Sönmez, Mustafa, “İslâm Modernizminin Doğuşu ve İki Önemli Temsilcisi (Afgânî ve Abduh’un Modernist Yönlerine Kısa Bir Bakış)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,2002, s.18.

Subaşı, Necdet, *Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme*, Ankara, 2003.

_____; “Din ve Toplum Arasındaki İlişkileri Anlam(landırm)ak ya da Türkiye’deDin Sosyolojisi Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 2008, 173-184.

_____; *Kutsanmış Görüntüler*, İstanbul: Nehir Yayınları, 1999, s.81.

Süleyman Hilmi Tunahan, https://tr.wikipedia.org/wiki/Süleyman_Hilmi_Tunahan (02.01.2016).

Şenocak, İhsan, *İslam ve Modernizm*, <http://www.ihsansenocak.com/islam-ve-modernizm/>

Şentürk, Hulusi,*Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset, İslamcılık*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.

Tanrıverdi, Hayreddin, “Türk-İslam Kültürü”, *Nesil Dergisi*, 11, Ağustos 1977, ss. 33-36.

Taşpınar, Halil “Muhammed Abduh Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*Cilt: VII / 2, Aralık-2003 s. 261-289.

Tekin, Mustafa, “Işıkçılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık*,Tanıl Bora ve Murat Gültekingil(ed.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ,c.VI, 2005, ss.341-344.

_____; “Ehl-i Sünnet’in Çağdaş Eleştirilerinin Toplumsal Arkaplanı”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 11 Sayı: 33 Güz 2007, s. 128.

Türker,Murat, *Moderne Nasihat*, İstanbul, 2011.

Topaloğlu, Bekir, “Selefiyye” *Nesil Dergisi*, 7, 1977, ss. 3-7.

Tosun, Necdet, “Nakşibendiyye (adab, erkan)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXII, 2005, ss. 342-343.

Totalitarizm, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Totalitarizm> (22.12.2015).

Ufuk, “Türkiye’deki lâik okulun adı ”İmam-Hatip’tir”, (21 Eylül 1979), ss. 8,9.

_____; “Bir Araştırma”, (20 Temmuz 1979), s. 14.

_____; “Büyük Müceddid İçin Ne Dediler?”, (19 Temmuz 1978), s. 6.

_____; “Diyanet İşleri Başkanlığı büyük bir vebal altında”, (26 Temmuz 1978), s. 9.

_____; “Yüksek İslam Enstitüsünde okutulan “İslam Hukuk Tarihi” adlı eser sapık fikirlerle dolu”, (19 Ocak 1979), s. 10.

_____; “İmam-ı Âzam, insanların en alimi, en müttaki ve en güzel ahlâklı olanıdır.”, (16 Şubat 1979), s. 10.

_____; “Masonları müctehid gösterip müdafaa eden, İmam-ı Âzam’ı küçülten Karaman’a cevap”, (20 Temmuz 1979), s. 10.

_____; “Karaman, Şafî ile Şia’yı karıştırmayın. Hak mezhepler fitneye yol açmamıştır.”, (9 Şubat 1979), s. 10.

_____; “Yıllar boyu yalancılardan çektik”, (3 Ağustos 1979), ss. 8,9.

_____; “Davudoğlu Hoca’nın Karaman’a cevabı çok sert oldu.”, (23 Şubat 1979), s. 10.

_____; “Davudoğlu Hoca’nın Karaman’a cevabının ikinci bölümü”, (2 Mart 1979), s. 10.

Uluçay, Mustafa, “Fitne Devrinde mi Yaşıyoruz”, *Nesil Dergisi*, Kasım, 1978, s. 31.

Uludağ, Süleyman, “Tasavvuf”, *Nesil Dergisi*, 37-38, 1979, ss. 82-84.

_____; “İslam’ı Anlama Sanatı” *Nesil Dergisi*, 2, Kasım, 1976, ss. 39-40.

_____; “Kendini Yenilemek İhtiyacı”, *Nesil Dergisi*, 4, Ocak, 1976, s. 14.

_____; “İslam’ı Anlamak Sanatı”, *Nesil Dergisi*, 1, Ekim 1976, ss.46-47.

- _____; “İbn Teymiye ve İbn Kayyim’le İlgili Bir Görüş”, *Nesil Dergisi*, 8, Mayıs 1979, s. 58.
- _____; “Halidiyye, Anadolu’da Halidilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XV, 1997, ss. 296-299.
- _____; “Veli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXXIII, 2013, ss. 25-28.
- Uzun,Necmi, “Türkiye’de İslamcı Hareket Gelişimi, İlişkileri, Ayrılıkları ve Dönüşümü”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).
- Ünal, Adem, “Güldürüler”, *Nesil Dergisi*, 1, 1977, s.12. Hasan Küçük, “Modern Eğitimin Asıl Gayesi”, *Nesil Dergisi*, 1, 1977, s.21-23.
- Ünal, İsmail Hakkı, “Dihlevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. IX, 1994, ss. 291-293.
- Yalçınkaya, Alaeddin, *Cemaleddin Efgani*, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1995.
- Yaran, Rahmi, “Bid’at”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.VI, 1992, ss. 129-131.
- Yaşar, M. Emin, “İskenderpaşa Cemaati”*Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık*, c.VI, ss. 323-340.
- Yavuz, Y.Vehbi, “Bir Nesli Yaşatmak Yahut Yok Etmek”, *Nesil Dergisi*,9, Haziran 1977, ss.11-13.
- Yeprem, Mustafa Saim, *Mâtürîdî’nin Akide Risalesi ve Şerhi, Tahkik-Tercüme-Te’lif*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- _____; “Soru, Cevap, Tartışma” *Nesil Dergisi*, 9, 1977, ss. 39-41.
- Yücel, Ahmet, *Oryantalistlerin Gözüyle İslam, Yaklaşımlar-Örnek Metinler*, İstanbul, 2003.
- Yüksel, Sadreddin,*Makaleler*, İstanbul: Madve Yayınları, 1985.
- Voll, John Obert, “Batının Modenite ile Özdeşleştirilmesinin Yanlılığı” Mustafa Arslan (çev), *Bilimname* III, 2003/3, ss. 87-99.

Waardenburg, Jacques, "Reform", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*,
Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XXXIV, 2007, ss. 530-534.

Watt, W. Montgomery, *İslami Hareketler ve Modernlik*, Turan Koç (çev.), İstanbul,
1997.

Wuthnow, Robert J. ve Berger, P.L., *Din ve Modernlik, Toplum Bilimi Yazıları I*,
Adil Çiftçi (çev), ss. 154-155.

EKLER

1.Ek:Nesil Dergisi Mart 1980 Sayısı

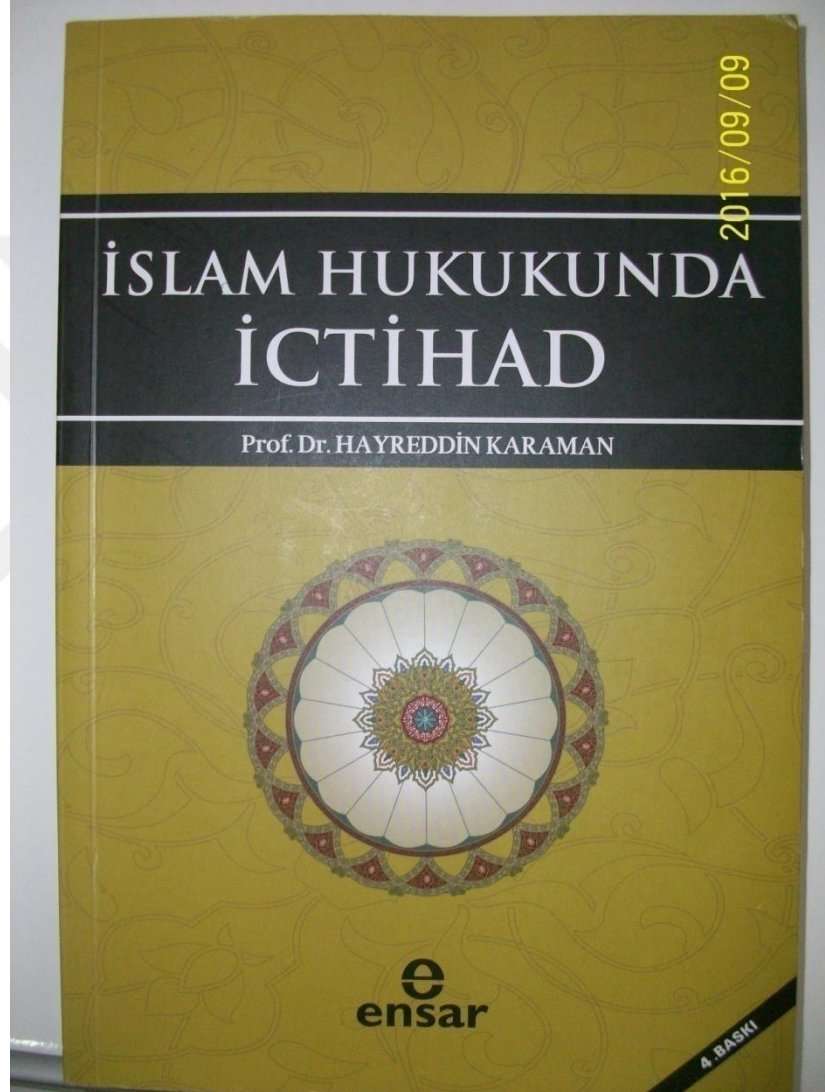
2.Ek:Diyanet Dergisi Ocak 1975

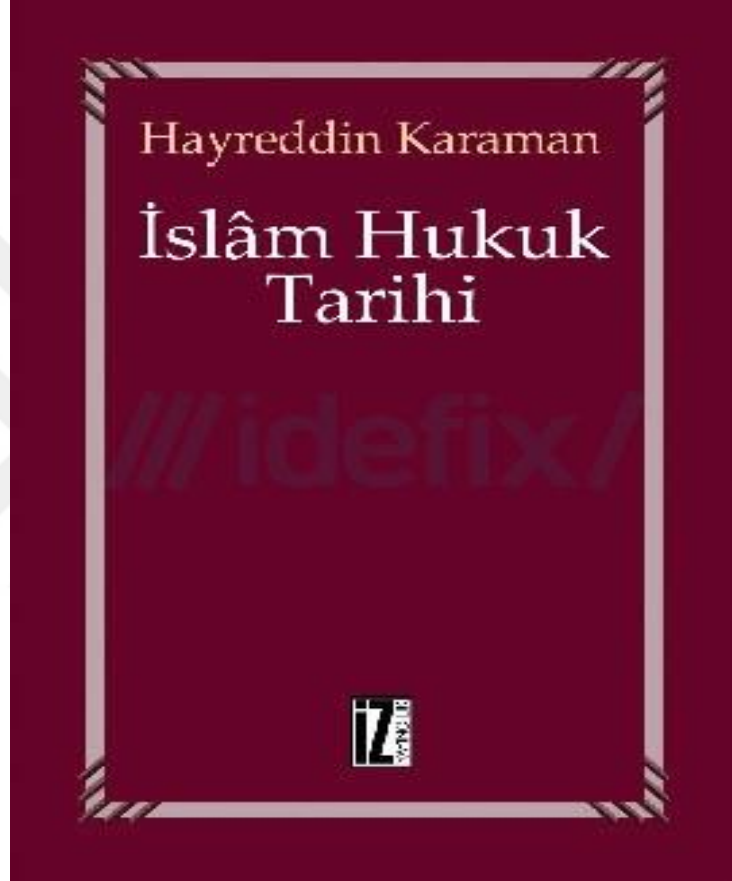
3.Ek: Milli Fikir Dergisi'nin Bazı Sayıları

4.Ek:Hayreddin Karaman'ın İslam Hukukunda İctihad İsimli Kitabı

5.Ek:Hayreddin Karaman'ın İslam Hukuk Tarihi İsimli Kitabı

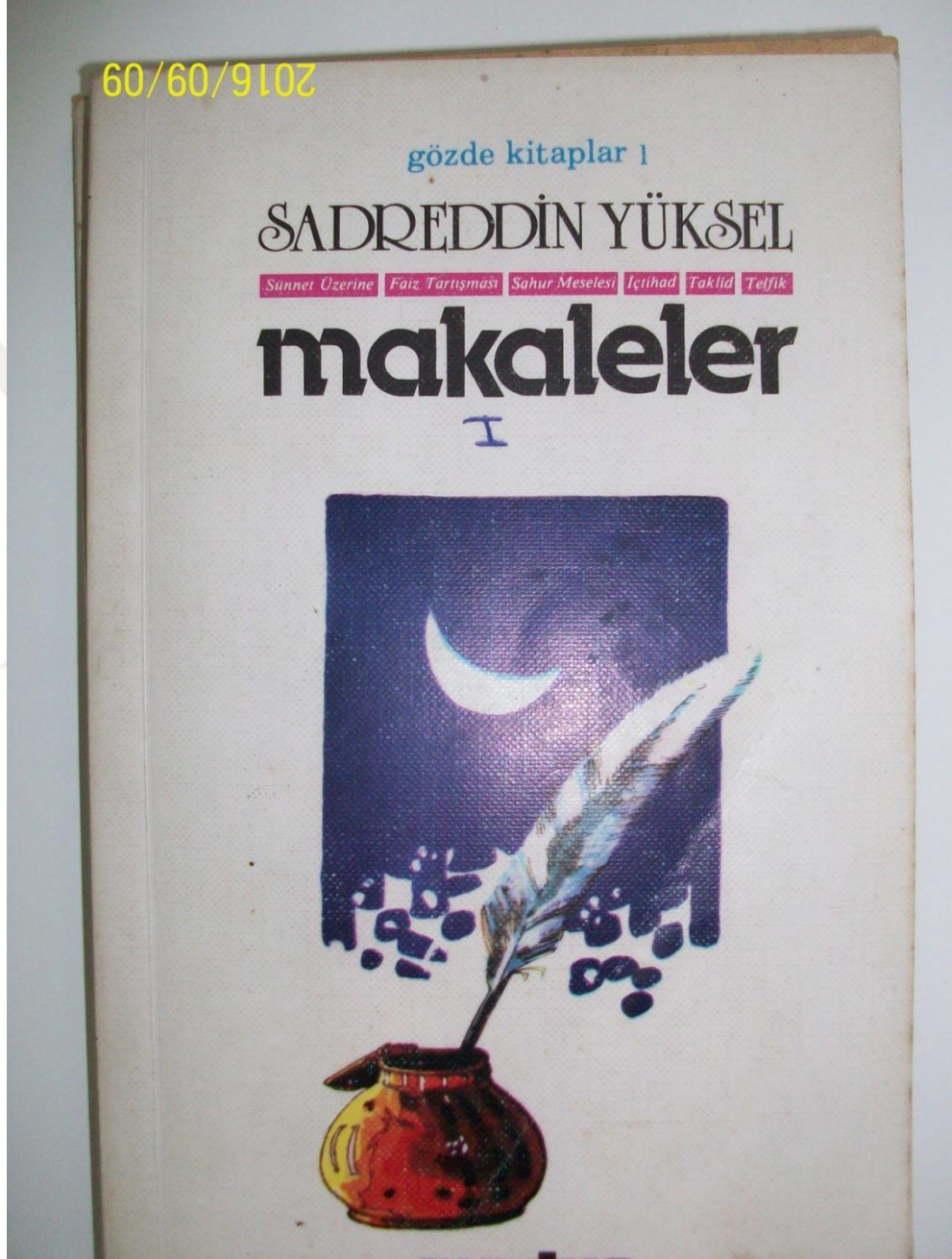
6.Ek:Hayreddin Karaman Tarafından Sadeleştirilen, Mezahibin Telfiki ve İşlâmın Bir Noktaya Cem'i İsimli Reşid Rıza'ya Ait Eser

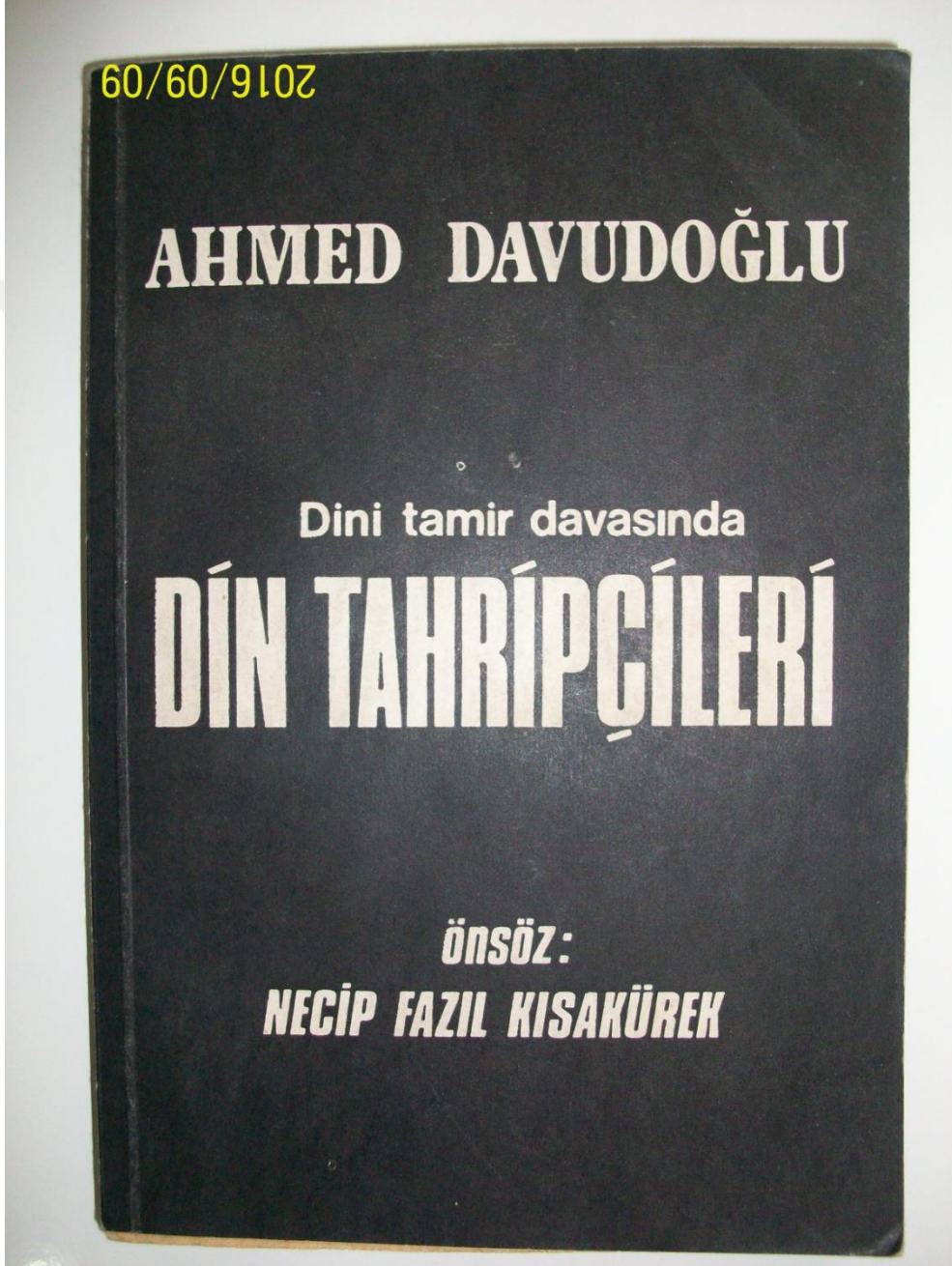
7.Ek:Hüseyin Hilmi Işık'a Ait Yüz Karası ve Din Adamının Din Düşmanlığı İsimli Eserler

8.Ek:Sadreddin Yüksel'e Ait Makaleler İsimli Eser

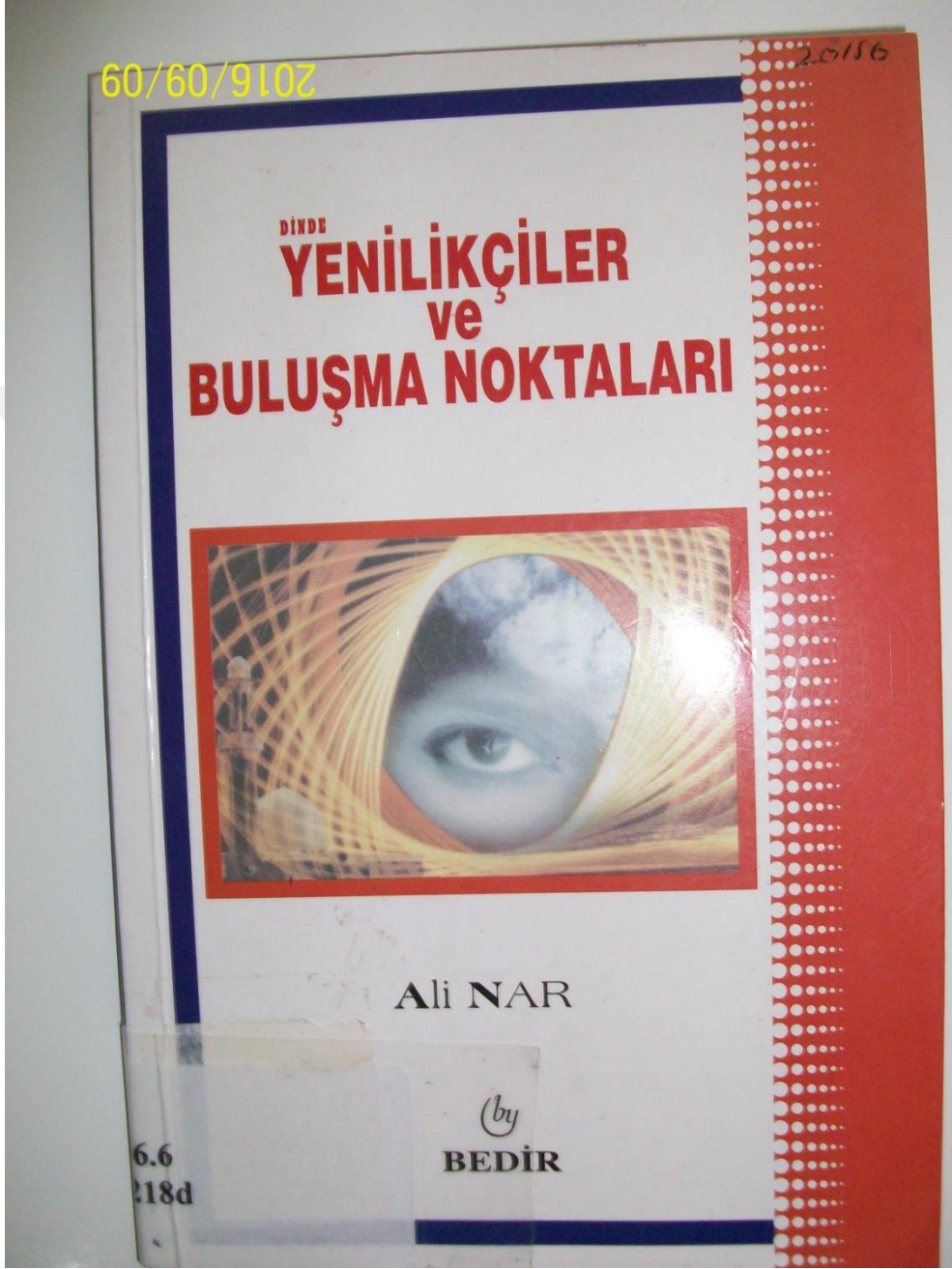
9.Ek:Ahmed Davudoğlu'na Ait Din Tahripçileri İsimli Eser

10.Ek:Necip Fazıl Kısakürek'in Doğru Yolun Sapık Kolları İsimli Eseri

11.Ek:Ali Nar'ın Dinde Yenilikçiler ve Buluşma noktaları İsimli Eseri

12.Ek:Ufuk Gazetesi'nin 6 Aralık 1978 Tarihli Nüshası

Yıllar boyu yalancılardan çektik

Başlangıçta Mevlânâ'nın İsmâ'îyâtında bu tür ifadeler görülür. Ancak zaman zaman bazıları bu sözleri yanlış anlamışlar ve Mevlânâ'nın bu sözleri yanlış anlamışlar ve Mevlânâ'nın bu sözleri yanlış anlamışlar...

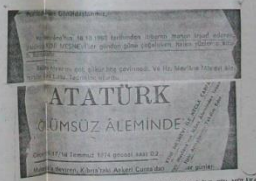
Hız Mevlânâ adına «Yeni Mesnevî»ler yazarlar, İmam-ı Gazzâlî ile hayâlî mülâkât yapıp İslâm büyüklerine itibâr edenlerin tek vasfı vardır: YALANCILAR

İslâmiyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez

İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez.

İSLAMCI İLHAMCI
Yalancı, İmam-ı Gazzâlî ile hayâlî mülâkât yapıp İslâm büyüklerine itibâr edenlerin tek vasfı vardır: YALANCILAR.

İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez.

İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez.

İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez.

İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez.

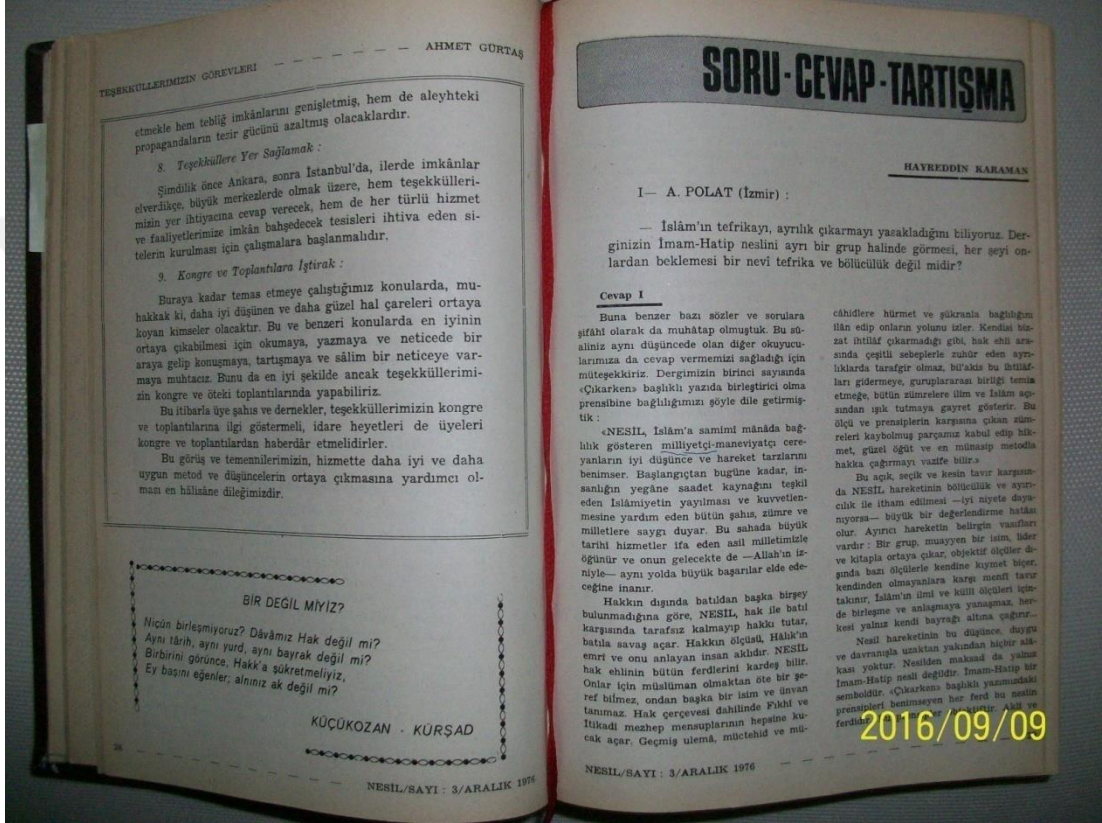
İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez. İslâmîyetin sağlam kaynakları vardır, ilhamcı sapıklara asla itibar edilemez.

2016/09/09

14.Ek:Sabah Gazetesi'ne Ait Bir Reklam

15. Ek:Nesil Dergisi 3 Aralık 1976 Tarihli Sayısından

16.Ek:Bugün Gazetesine Ait Bir Nüsha

**17.Ek:Mehmet Ali Demirbaş'a Ait Başlangıçtan Bugüne Mezhepsizler İsimli
Kitap**

18.Ek: 15 Mayıs 1951 Tarihli Büyük Doğu Mecmuası

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Nurullah ALAGÖZ 1986 yılında Artvin ili Şavşat İlçesinde doğdu. 2004 yılında Artvin Anadolu İmam-Hatip lisesinden mezun oldu. 2005 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Radyo-Televizyon Yayıncılığı Bölümüne bir dönem devam ettikten sonra ilgili bölümden ayrılarak Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümüne başladı ve 2010 yılında mezun oldu. Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2013 yılında mezun olduktan sonra OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dini Danışmanlık ve Rehberlik Bölümünden yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasını 2014 tarihinde bitirerek mezun oldu. Alagöz, bazı süreli ve süresiz yayınlarda makaleler ve yazılar yazmaktadır.

Meslek hayatına 2007 yılında Ardahan Kırış Köyünde İmam-Hatip olarak başlayan ve Ardahan ve Samsun'un çeşitli bölgelerinde İmam-Hatip olarak görev yapan Alagöz 29.04.2014 tarihinde Terme İlçe Müftülüğüne Murakıp olarak atanmış ve halen bu göreve devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Cep: 0536 869 66 08
E-mail: tevbekar_08@hotmail.com
nurullahalagoz08@gmail.com